DIONYSII FABRICII

PRÆPOSITI PONTIFICII FELINENSIS

LIVONICÆ HISTORIÆ

COMPENDIOSA SERIES

IN QUATUOR DIGESTA PARTES AB ANNO MILLESIMO CENTESIMO QUINQUAGESIMO OCTAVO USQUE AD ANNUM MDCX.

CURANTE

GUSTAVO BERGMANN P. R.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

STANNO RUIENSI cIↃIↃCCXCV.

PRÆFATIO
EDITIONIS PRIMÆ.

NON ita multo relatum mihi eſt, Virum æſtimatiſſimum & livonicarum rerum Cultorem cupidiſſimum, *Johannem Jacobum Voſſ*, Rigæ in bibliotheca ſua aſſervare Codicem veterem chartaceum DIONYSII FABRI, Hiſtorici livonici. Nihil prius aut antiquius exegi, quam vt poteſtas mihi Codicis hujus fieret. Poſt aliquanto liber ad me miſſus eſt, qvi oculis meis vsqve ad hanc diem ſeſe ſubduxerat. Suſcepi protinus exempla perpauca, Amicis inſerviendi cauſſa, formis typographicis exprimere.

Vir ingenio & doctrina præſtantiſſimus M. *Johannes Chriſtophorus Brotze*, Profeſſor Lycei, quod Rigæ floret, meritis cumulatiſſimus, qui potioris Patriæ Hiſtoriam ſemper amavit, annuit precibus meis, & dedit mihi facultatem, aliud ἀπογραφον, ſua manu & de induſtria deſcriptum, inſpiciendi. Ambos codices diligenter

evolvi atqve expendi, & exempla XL typis expressa absolvi, ad veterem prope intermortuam Fabri renovandam memoriam, quem dignum existimo, vt ab omni in livonicas res toto pectori incumbenti, viseretur: licet male audiat apud Cl. Gadebuschium in eo suo libro, qui de Historicis livonicis conscriptus est.

Quam dolendum est! librum Dion. Fabri haud perfectum ad manus nostras pervenisse, quem supplere mihi non licuit. Auctor noster floruit temporibus Plettenbergii. Romæ aliquando versatus est in legationibus, & dicendo valuit.

Antequam vero libellum in apricum profero, hoc loco libet interponere, etsi sejunctum a re proposita est, quod mihi æstate superiori accidit. Allata quippe mihi sunt ossa humana, (radius videlicet & vlna,) qvæ cum aliis in diruto culmine Templi *palæowendensis* ab ædificantibus reperta erant. Prioris Livoniæ Magistri tempore, hanc ædem constitutam esse, satis constat. Prospiciuntur ex adverso lacus, discussa mœnia arcis, quæ olim *Wenda* sive *Palæowenda* nominabatur,

nunc vero *Arrasch* vocatur. Hoc castellum *Vinno* statuit, & in eo bonus vir cum sacerdote primo palæowendensi *Johanne* a Dispensatore & Ordinis fratre *Wigberto*, nil aliud quam cædem & sanguinem cogitanti, jugulatus est. Arcem in qua occisus est Vinno, derelinqvere placuit. Wigbertus erat homo luxuria perditus, seditiosus, religionem minuens, turpissimis cupiditatibus indulgens, imperio Imperatoris non parens, & vt opinor mente lapsus. A Furiis immissus ille veterator, simulata amicitia Magistrum in triclinium palæowendense devocat: vt limen intrarunt, confestim manum ad capulum gladii defert; vagina nudat, (Armigeri enim semper ferro succincti incedebant,) & ambos, priusquam quisquam posset succurrere interfecit. *

* Si qværis qvidnam commeruerit atqve commiserit Ordinis Parens & Johannes, qvod in illos ita acerbe sævitum sit; intelligas necesse est, Wigbertum pecunias & res Magistri male tractasse, & ab eo repudiatum fuisse. Qvæ contumelia eum non fregit, sed ad vindictam rapuit. Quod vero Johannem necuerit, factum esse credo, ne testis trucidationis superstes adesset.

Is qui pestilens hoc facinus commisit, pœna qva dignus erat vt *Fabri* tradidit p. 29. sive 35. multatus est. Auctor *Livoniæ Annalium* p. 61. scriptum reliqvit: *fugientem a domo* (h. e. ex arce) *in Capellam persequuntur fratres, & comprehensum, per civile judicium, sicut meruerat, crudeli morte interemerunt.* Est enim supplicium civile nullum aliud, nisi privatum qvale in cives Ordinis exercebatur, & opponitur in Annalibus judicio publico. Wigberti sepultura itaqve non fuit volucrum potestas vti Russovius tradidit & multi alii, sed ille abdite, supplicio civili, qvale in Monachos reos statuere assolebant, mori coactus est.

Qvis vetat nos credere, Wigbertum in radicibus culminis, sive in interiore parte vestibuli circumseptum fuisse, & se subjecisse oculis diruentium. Ordinis Fratres hoc supplicium singulare & satis acre in fratrem Procuratorem, sive res Magistri tractantem, qvi lethale ferrum strinxerat, & in Magistri viscera adegerat, constituerunt, eumqve interdicto aëre, ex rerum natura sustulerunt & eripuerunt.

Murum disturbantes rustici repererunt corpus humanum, nixis genibus, deprecantium more, facie in aram conversa: Ita enim rem omnem comperi a V. Cl. Cornelio, ibi rem divinam facienti. Vestigia lintei indusii, aut si mavis intimæ vestis cilicinæ, perspicue in mortario expressa conspiciebantur. In illo specu, arctus cavus oculis sese obtulit, vt juxta superstitionem illius seculi, sic enim mihi verisimile, anima corpore soluta, ruptisqve vinculis, fugam ex hoc carcere in orcum meditari posset.

Sub id tempus qvo ibi sacra curavi, sæpenumero tres pilas lapideas, in summis tabulatis, supra testudinem ligneam propter vestibulum vbi valvæ conspiciuntur, animadverti. Qvoties in illas oculos converti, dubitavi an olim fundamenti loco appositæ fuerint pro textura trabium & tignorum, vt forsan aliqvando turrim inædificare possent posteri. Quum vero æstate superiori Paroeci turrim diu desideratam adstruere constituissent, & pilas has eminentes demoliri jussissent, Wigbertus in media pilarum inventus est opertus:

Talem quoque non immerens habuit exitum vitæ, vir equestris dignitatis, huic simillimus & pari leto affectus, cujus nomen non convenit, de quo in libro meo de rebus gestis in Livonia, mentionem fecimus, in eo volumine vbi nomina Nostratium qui fere vsque ad hanc ætatem de Ecclesia Patriæ meruerunt, enumeravimus. In conditorio *mekkiano* in Æde D. Jacobi Rigæ an. 1774. quum illum tumulum vetustate atqve incuria prolapsum, operarii revellerent, corpus humanum muro septum offensum est. Hujus quidem venefici & parricidæ, aut valde me conjectura fallit, aut hic ipse talis est, clam fecerunt Monachi potestatem, & stantem obruerunt, sub illud scilicet tempus belli civilis, quum Ordo & Archiepiscopus essent in simultate, eumque tamquam civem perniciosum acrioribus suppliciis coercuerunt. Peccans ibi ad mortem raptus nemo vt opinor fuit alius, nisi vnus ex his qvi Archiepiscopum *Sylvestrum* ab Ordine diu vexatum & oppressum, horror quidam & metus cogitantibus objicitur, veneno aggressi sunt. Ita

hoc *Cassio* & *Bruto* non fuit lenitati locus, severitatem res ipsa flagitabat.

Prima in edenda Fabri Historia cura fuit, vt quibusdam locis, vbi mihi manifeste liber corruptus videbatur, medelam afferrem: e. g. P. 6 l. 24 pro *bonosæ anates* emendationem *canosæ anates* in textum recepi. At Codex Tideb. verbum insolens & inenodabile confirmat P. 4. l. 25 Edit. novæ. P. 9 l. 26 pro *magis istis artibus* substitui *magicis artibus*. Codex laudatus habet, *magicis istis artibus*. V. p 7 l. 26. P. 10 l. 24 pro *pluvias fundere in imbres* recepi *in miseros* in contextum. In Cod. T. occurrit, *vt pluvias fundat & imbres*. p. 8 l. 24 seq. P. 11 l. 19 pro *imbrum Dominorum jugum*, in textu posui *miserum*. Codex T. legit *impium Dominorum jugum* V. p. 9 l. 17. P. 16 l. vltima, pro *obstruos* recepi *catervas*. In Codice T. reperi *acervos* V. p. 13 l. vlt. P. 46 l. 2 pro *regia majestate dictum*, elegi *regia majestate dignum*. Recte suspicati sumus p. 40 l. 7. P. 54 sub Andr. Westphalo delevi Archiepiscopum Jo. v. Lunen, & ad tempora Otho-

nis von Rodensteim transposui. Codicis novi auctoritate, lectionem revocavimus. p. 47. Ego mihi cavebam a mutatione textus. Interdum vocem delevi, interdum necessitate coactus aliquid inserui literis vulgo dictis *cursivis*. P 22. sive 19. legitur vulnere nactus, etsi grammaticis praeceptis inconsentaneum, morbum subintelligere malui. Si quid forte alicubi a nobis peccatum fuerit, quod facile accidere potuit ei, quem distringunt multarum rerum negotia, id vt imbecillitati humanae condonetur, vementer rogamus. Si aliquando juvantibus Amicis, obsecundantibus Fautoribus, ad collationem exempli nostri, alium codicem imperaibimus, corruptelas emendare, operam dabimus. Scribebam Ruinae XVI Kalendarum. Decembr. MDCCXCI.

GUSTAVUS BERGMANN.

PRÆFATIO EDITIONIS SECUNDÆ G. B.

Nuper in editione, titulo quem Librarius Codicis Vossiani adscripserat, decipi nos passi sumus, Dionysium Fabri J. D. Auctorem hujus Livonicae Historiae citandi, sed vitiose; cum sit Dionysius Fabricius, Praepositus pontificius Felinensis verus ac indubius Auctor. Errorem meum, in qvem, Codice Jo. Jac. Vossii, nunc rebus humanis exemti, inductus eram, jure corrigere jam convenit, cum scriptum aliud exemplum arcessendi facultas nobis data fuerit.

Vir literarum amantissimus, Henr. Guilielmus Joachimus Rikkers Revaliae, cum ante annos quosdam, plures horas mecum consumsisset variis sermonibus, spem novi Codicis potiundi mihi fecit. Non ita multo post, Vir Cl. nec non doctissimus, Jo. Christianus Tideböhl, Director & Professor primarius Revaliae, ex Bibliotheca sua mihi petenti concessit atqve sub-

ministravit, Codicem exoptatum, pleniorem & accuratiorem, quam exemplum jamjam a me in lucem, annis abhinc quatuor, proditum & recognitum.

Descripsi Codicem hunc religiosissime, quem Vir admirandæ doctrinæ, amicus meus dilectissimus, M. Jo. Christophorus Brotze Professor Lycei Rigensis eruditissimus, vel legendum vel inspiciendum vel emendandum suscepit, ingenio felici, oculis acutis, quia oculorum meorum aciem, inter legendum, varia effugerant, qvæ mihi primum legenti non occurrerant.

Non ab re fecisse arbitramur, cum hanc Historiam formis typographicis, auctam, & emendatiorem ac antea, quanta maxima cura ac diligentia potuimus, exprimendam & repetendam curavimus, speramusque eam Lectoribus neque inutilem neque injucundam fore. Scr. in Parochia Ruiensi XII Kal. Novembr. MDCCXCV.

DIVISIO OPERIS.

PARS PRIMA continebit Descriptionem Livoniæ & vnde hoc nomen sortita, ejusque incolarum mores & ritus, quibus vsi antiquitus, præterea quomodo primo a nautis civitatis Westphaliæ Bremensibus reperta; quomodo demum Livones a Germanis subjugati & ad Christianismum conversi a temporibus Meinardi primi in Livonia Episcopi, qui annum circiter 1162 pro conversione hujus gentis missus in Livoniam: Et quo tempore Ensiferorum Ordo ad propugnandam & propagandam catholicam religionem ab Episcopis Livoniæ accitus, vsque ad annum 1238, quo Ensiferorum Ordo in Ordinem Teutonicorum fratrum, immutatus fuit.

Altera pars Historiam referet eorum, quæ sub regimine Magistrorum Livoniæ Ordinis Teutonici (alias Crucigeri dicti) qui a Volquino primo hujus regulæ Magistro, vsque ad vltimum Gothardum Ketler in vniversum fuerunt XLVI, acciderunt.

Pars tertia vero continebit narrationem, quomodo Livonia, cessante Magistrorum & Episcoporum Dominio, ad Regnum Poloniæ devoluta, & a Rege Sigismundo Augusto in tutelam suscepta: præterea recensebit quæ inter Regem Sigismundum Augustum & Magnum Ducem Moschoviæ Joannem Basilii filium in Livonia facta sunt, vsque ad annum 1582, qvo Rex Stephanus Batoræus Livoniam recuperavit.

Quarta pars, ea qvæ a recuperata Livonia, tam sub Stephano Rege, quam sub Sigismundo tertio Polonorum Svecorumqve

Rege moderno, memoratu digna acciderunt in Livonia, recensebit vsque ad annum 1610. (1612.)

AUTHOR LECTORI.

Pastor ab Amphryso procul hinc, Driadesque puellæ;
Pegasidum Nymphæ, atque obsceni carmina amoris.
Arma cruenta cano, truculentaque prœlia Martis:
Bellonæ furias: & atrocis spicula Lethi:
Quos perimens gladio, rapuit Proserpina secum,
Præcipitesque trahit; turmatim mittit ad orcum.

Livoniæ clades refero, pariterque triumphos,
Et belli eventus dubios, miserabile dictu;
Livoniæ tellus, quam multo sanguine parta es?
Madet humus scatetque cruor, jamque arva rubescunt.
Prœlia quæ suffers, vix Maro recenseat alter,
Versibus aut doctus rite conscribat Homerus.

Theuto prius subigit: sed fida Polonia tutrix,
Eripit a Moscho, spurcos fugat inde Suecos.
Carolus en Sudeman bello te infestat iniquo,
Hostem compescit tumidum, sed Carolus alter
Chodkewicz Comes, & Lithavæ fortissimus Heros,
Hic merito finem belli facit atque libelli.

ILLUSTRISSIMO

ILLUSTRISSIMO
FORTISSIMOQUE HEROI,
DOMINO DOMINO
JOAN. CAROLO CHODKE-
VICIO,
COMITI DE SELOW ET MYSSA IN BI-
CHOW, CAPITANEO GENERALI SAMO-
GITIÆ, CAPITANEO DERPATENSI.
&c. &c.
M. D. LITH. SUPREMO EXERCITUUM
DUCI, GENERALI PER LIVONIAM
COMMISSARIO,
DOMINO AC MÆCENATI SUMME
COLENDO,
DIONYSIUS FABRICIUS

ΕΥΠΡΑΤΤΕΙΝ.

CUI potissimum hos meos in conscribenda Livoniæ Historia sudores, DUX ILLUSTRISSIME, qvos sane non ob aucupandæ vel gratiæ vel gloriæ cupiditatem: sed ob vnicum duntaxat in patriam amorem impendere non sum gravatus: inter tot tamqve præclaros

hujus amplissimi Regni nostri Toparchas ascriberem. Tu mihi primus omniumque dignissimus occurris: Qvippe qvem de Livonia adeo bene meritum existimem: vt a temporibus, qvibus principio, hæc provincia reperta, & ad Christi fidem conversa, digniorem (si qvis saltem hujus historiæ seriem accuratius perlegat) neminem reperiat, cui plura præstantioraqve in Livonia præstita facinora, absqve adulationis nota ascribi & annumerari queant. Qvamvis haud pauci reperiantur, qvi initio hujus provinciæ fundatores extitere, multoqve labore & sanguine, feram illam atqve indomitam barbariem, ad Christi Soteris cognitionem perducere conati sunt: Non tamen tam crebris celebribusqve victoriis, vti Tu Dux inclyte, illustres habiti, qvi qvoties qvoties cum Sudermano Duce, Livoniæ vero Regniqve nostri infensissimo hoste, confligis: toties inquam toties devictis hostibus triumphas. Atqve vt cætera prætercam, qvæ apud posteros de Te nomen & famam merentur inmortalem, qvorum non parvus si qvis singula retexere laboraret, extaret elenchus. Qvatuor illi conflictus, cum Sudermaniæ Principis exercitu habiti sat acres, totidemqve reportatæ victoriæ, Tuam testantur imprimis fortitudinem, nostrisqve qvas referimus hoc loco rebus, astruunt fidem. Vtputa sub Kokenhausio, Albo Lapide, Kirchholmio, & Dunamunda, in qvibus omnibus

adeo parva militum manu, ingentes hostium copias & acies, non sine immortalis gloriæ fama, nominisqve Tui perenni memoria feliciter perfregeris, viceris, profligaris, vnde profecto non patriæ duntaxat cives & regni nostri proceres, multam vti par est haurire visi sunt consolationem: Verum Rex ipse hanc Tuam non potuit, non approbare Magnanimitatem: quod vel hoc ipso testatum esse voluit, cum inter plurimos Lithuaniæ Heroas fortissimos, neminem, præter Te, aut digniorem aut feliciorem existimaret, cui clavam militarem, simul & regimen Ducis adversus tam callidum hostem patriæ committeret: verum etiam exteri reges & principes, Tuam in confligendo dexteritatem, in dimicando fortitudinem: in vincendo felicitatem sæpius admirati. Qvod vel inde constat liquido, cum Rex Angliæ simul & Scotiæ, audita hac Tua tam celebri nominis fama, literis suis Te inviserit: de Tua in superandis hostibus & reportandis victoriis felicitate, Tibi vti Duci fortissimo atqve vigilantissimo gratulatur, suamqve erga Te humanitatem ac benevolentiam qvam officiosissime commendat. Cum tamen hæ nationes, innato qvodam odio atqve æmulatione Polonæ genti adversantur. Facilis ergo prudenti conjectura conceditur, prædictum Regem non blandiendi causa: (siquidem reges nemini libenter ablandiri sciunt, quin potius regibus omnes

blandiuntur) sed solo veritatis stimulo impulsum, qvæ Tibi vti Duci peregregio a Superis immortalibus, imo a natura matre sunt impertita, attribuere.

Tantam igitur cum apud exteras nationes, quibus nullum inde accidit emolumentum, laudem merearis ac existimationem qvanti majorem apud tuos, si saltem livor & invidia abessent, hoc Tuo in patriam labore ac studio promereri, qvilibet agnoscit. Nil mirum iccirco si Tibi fortissimo felicissimoqve Duci per qvem res ipsæ cum Carolo Sudermaniæ Principe vltra septennium gestæ, etiam earundem seriem & narrationem ascriberem: vt hac ratione merito idem ipse, qvi Livoniæ domitor extitit, etiam tutor & censor sit operis. Qvam qvidem narrationis compendiosam seriem ideo posteritati transmittendam duco, vt imprimis Tui tam egregii Ducis virtus, militumqve tuorum imperterriti animi robur & fortitudo, non facile obliteretur. Præterea vt hujus provinciæ miserabiles casus, & belli dubios eventus posteri legant, & admirentur. Idqve non eum in finem vt existimem, non reperiri plures, qvi historiam hanc ab annis qvadringentis & vltra fuse politeqve magis conscribere aut velint aut possint. Vti etiam scripsere sed lingua germanica. Verum qvia hi vel ob hæresin suspecti vel ob philauthiam in suos nimis affectati, ascribunt iis, qvibus blandiuntur subinde plura

qvam par est: nonnullis vero qvibus non affecti detrahunt, etiam vbi laudem merentur: iccirco vti existimo parvam apud posteros hoc pacto fidem mereri. Ego vero rem ipsam obiter perstringendo neqve minutiora qvæ legenti fastidium parere possunt, refero: neqve qvæ notatu & animadversione digna lectoremqve delectant intermitto. Non in verborum copia, aut styli sermonisqve lepore ac elegantia: sed in veritatis relatione historiæ fundamentum pono. Qvæ astipulante Tullio, testis debet esse veritatis. Ex cujus cognitione & lectione, si vera est & approbata, plurimi vti compertum habemus, priscis illis, imo etiam nostris temporibus in peritissimos bellicosissimosqve evasere duces & imperatores: qvorum hoc loco mentionem facere, vix necessarium arbitror: Vnum duntaxat affero. Nimirum de Lucullo tradi, qvi Mithridatem & Tigranem vicit potentissimos reges, non aliam imperandi bellandiqve peritiam, qvam ab historiis attulisse. Qvæ sane si vel ob nimium in suos favorem adversæ parti detrahat: suæ vero ascribat, qvæ non competunt: non testis habetur veritatis, sed suspecta fallacia, qvæ legentem non modo non instruit: verum seducit & decipit: cum ea qvæ suæ parti nociva sunt subticeat & extenuet: qvæ vero juvant nimium amplificet & exaggeret.

Verum cum in conſcribendæ hiſtoriæ veritate obſervanda, contingat optimos Patriæ natos & cives Reipublicæ laudare, e converſo autem perverſos & degeneres vituperare, evenit, vt ex odio veritatis hi ipſi, qvorum non ſat laudabilis ſit mentio, oſores fiant vera ſcribentis: Et cum in æmulos vlciſci injuriam neqveunt, tela in eos qui ſimultates eorum referunt, plerumque retorqvent. Vt igitur imprimis inanis gloriæ bullas, ventusqve tumidos, quos plerique ambiunt, qvi hiſtoriam ſuam, cum adhuc in vivis extent divulgare curant, evitem: tum etiam vt eorum, quorum ſubinde non adeo grata ſit mentio, livorem & odium effugiam. Te fortiſſimum juxta atque prudentiſſimum Ducem, cui libellum hunc manu ſcriptum dedo dedicoqve, rogatum volo, vt lucubrationem hanc & exile in Te Ducem patriamque meam ſtudium, a me ſerena fronte ſuſceptum, in Tuam velis recondere bibliothecam: neqve prius qvam fatis ceſſero, vel Tu ipſe, vel Poſteri Tui edere curent. Qvæ vero in hac hiſtorica relatione occurrunt, augenda minuendave aut ſaltem limitanda exiſtimes: Tuæ ſingulari prudentiæ maturoqve in rerum bellicarum experientia judicio, committo. Atqve vt Te ipſum DEUS O. M. in patriæ reipublicæqve noſtræ, cujus Tu acerrimus defenſor & propugnator exiſtis emolumentum, Domus

vero & antiqviſſimæ proſapiæ tuæ ornamentum, diu ſalvum ſervet & incolumem, Tibi vti Mæcenati ſuo ex animo precor & opto.

CATALOGUS EPISCOPORUM ET ARCHIEPISCOPORUM RIGENSIUM.

1. Epiſcopus Meinardus monachus. Lochaw. 1168.
2. Bartholdus Abbas Lucanus. 1196.
3. Adalbertus Canonicus Rigenſis. 1198. [ſ. Albertus Buxhövden.]
4. Nicolaus Canonicus rigenſis. 1230.

Sequuntur Archiepiſcopi.

1. Adalbertus Weſtphalus (Saurbier) 1233.
2. Joan. a Lünen 1272.
3. Joan. a Vechten. 1286.
4. Joan. Comes Sverini. 1294.
5. Iſarnus poſt factus Archiepiſcopus Daniæ.
6. Fridericus liber Baro Bohemiæ 1300.
7. Engelbertus a Dalen 1340.
8. Fromholdus a Viffhuſen. [Füllhauſen] 1348.
9. Suihard. a Blomberg. [Siegfried.] 1369.

10. Jo. a Sinten. 1373.
11. Jo. Valendrader Francus. 1392
Wallenrode.
12. Jo. Habundi. 1417
13. Henningius Scharffenbergk. (Hinr.) 1424.
14. Sylvester Cancellarius Magistri [a Mengden] 1449.
15. Stephanus Gruben. 1480.
16. Michael Hilbrandi Revaliensis. 1484.
17. Gasparus a Linden Westphalus. 1509.
18. Jo. Blankfelt, qvi simul erat revaliensis & derpatens. Episcopus, Doctor vtriusqve juris. 1524.
19. Thomas Schöning Rigensis. 1527.
20. Guilhelmus Marchio Brandenburgensis. 1539. Vltimus & titulo tenus duntaxat Archiepiscopus habitus.

CATALOGUS MAGISTRORUM LIVONIÆ.

1. Vinno Ensiferorum Magister. 1204.
[s. Winandus von Rorbach.]
2. Volquinus Ordinis Teutonici Magister. (*sive* Schenken v. Winterstäten aus Schwaben.) 1223.
3. Hermannus Falke. 1239.
4. Henr. von Heimborch. 1245.

5. Theodoric. von Gröningen. 1247.
6. Andreas von Stuklandt. 1250.
7. Eberhardus Baro von Seinen. 1256.
8. Hanno von Sangerhausen. 1258.
9. Borchardus von Hornhausen. 1261.
10. Georgius von Eichstädt. 1264.
11. Wernerus von Breithausen. 1267.
12. Conradus von Mandern. 1269.
13. Otto von Rodenstein. 1272.
14. Andreas Westphalus. 1274.
15. Walther von Nordeck. 1275.
16. Ernestus von Rassborch. 1278.
17. Conradus von Fuchtewange. 1279.
18. Wilhelmus von Schurborch. 1281.
19. Conradus von Herzogenstein. 1287
20. Boltho von Hogenbach. 1289
21. Henr. von Dumpshagen. 1294.
22. Bruno. 1296.
23. Gotfridus. 1298.
24. Conradus von Joke. 1307.
25. Everhardus von Monheim. 1327.
26. Borchardus von Dreileven. 1341.
27. Gosvinus von Erke. 1347.
28. Arnoldus von Vitinkhove. 1360.
29. Wilhelmus von Freimersen. 1372.
30. Lobertus von Hülsen. 1384.
31. Woldimarus von Brüggeney. 1394.
32. Conradus von Vitinkhove. 1404.
33. Theodoricus Türke. 1414.

34. Siverdus von Spanheim. 1418.
35. Cysius von Rutenbergk. 1428.
36. Franco von Kersdorf. 1437.
37. Henr. von Bukkenrode. 1439.
38. Henr. Finke. 1442.
39. Joan. Osthhof von Mengden. 1456.
40. Jo. Walthausen. 1475.
41. Bernhardus von der Borch. 1477.
42. Johan Freitag v. Lorinkhove. 1486.
43. Gualterus von Plettenberg. 1495.
44. Hermann von Bruggeney dictus Hasenkamp. 1535.
45. Jo. von der Rekke. 1549.
46. Henr. von Galen. 1551.
47. Guilielmus Fürstenberg. 1557.
48. Gothardus Ketler. 1559.

AD LECTOREM ADMONITIO.

Mirabere forsitan Lector optime, qui fiat qvod numerus Episcoporum & Archiepiscoporum Rigensium medietatem non superet, numeri Magistrorum Livoniæ: Verum si causam scire placet, facilis assignabitur ratio, Nam Magistri Livoniæ, veluti belli duces fuere in Livoniam ideo vocati, vt armis catholicam religionem in barbara gente propagarent, qvare continuo degentes in castris, (cum Livonia bellis freqventibus æstuaret, & a finitimis gentibus, vtputa Samogitis, Curonibus, Danis, Svecis, Moschis,

sæpius lacessita) in conflictibus plures occubuerunt, ne ad senectam pertingere possent, quam in lecticulis matura morte erepti, ex hac vita discesserunt. Archiepiscopi vero vt spirituales Domini, & Primates hujus provinciæ, qvibus tota Livonia obtemperabat, qvos inqvam ob muneris & vitæ innocentiam sangvine manus contaminare non decebat, tranqvillum peragentes ævum, justum vitæ curriculum percurrendo, domi commorantes, vsqve necessitate naturæ compulsi, viam vniversæ carnis ingressi, in Domino obdormiverunt.

Præterea nec illud silentio involvendum, qvin justi judicii Dei, mirabiles subinde, assignari qveant rationes. Rohnburgi in Livonia, qvæ arx fuit olim Archiepiscoporum Rigensium omnes Archiepiscopi superius recensiti ordine depicti reperiuntur, qvi in vniversum viginti fuerunt, & qvatuor Episcopi qvi eos in ipsis Livoniæ principiis præcesserunt: vbi id animadversione dignum putavi, qvod nimirum, decem & novem, qvi re & titulo vere Archiepiscopi sunt habiti, spatium parietis palatii implentes, vltimo id est vigesimo in suo collegio locum non reliqverunt: Nec immerito, nam vltimus videlicet Guilielmus Marchio Brandenburgensis titulo tenus duntaxat Archiepiscopus, insuper et hæreticus, nec vllis sacris Ordinibus initiatus, ita vt in fide & vita cum prioribus non conveniebat, sic etiam Dei judicio

indignus habitus, vt locum cum cæteris occuparet. Priores enim illi novendecim omnes ordine in habitu episcopali sub infula, pedoqve pastorali depicti reperiuntur. Vltimus vero vt loco ab aliis separatus, sic habitu diversus pingitur. Nam infula in faldistorium deposita, loco crucis pedive pastoralis ensem manibus gestat: & habitum archiepiscopalem in arma mutavit. Certissimum præbens indicium, hunc in Livonia in numerum Archiepiscoporum irrepsisse, non vt pacem qværeret, sed vt bella cieret, non vt oves Christi convocaret, sed vt dispergeret: qvod tandem ad extremum eventus ipse probavit: Nam cum intestina bella, cum Ordine teutonico movere cœpisset, mox Livoniæ exitium subsecutum: nam diu secum certando & altercando, cum convenire haud poterant: Livonia affligitur, & in aliud mutata dominium, postremo sub Tyrannidem Moschicam redacta est. Sic vigesimus numero, [ut nec plures nec pauciores viginti Archiepiscopos in Livonia fuisse, vere liceat affirmare] Archiepiscopalis dignitatis muneri coronidem imposuit.

PRÆFATIO
AUTORIS.

VNIVERSAM Livoniæ Historiam, ab annis quadringentis & quinquaginta [nam annum circiter millesimum centesimum quinquagesimum octavum, a salutifero Virginis partu, primo Livonia a nautis bremensibus, civitatis Westphaliæ reperta:] quis hoc seculo, post tot bella & clades hujus Provinciæ, vere ac integre retexere vellet, vix reperiri posse intelligo. Eo quod Cruciferorum Ordo, ante centum sexaginta annos, ob conceptum in Sylvestrum, rigensem Archiepiscopum odium, ordine decimum quartum, quondam Magistri eiusdem Ordinis cancellarium; postquam sacrum Mystam, veneno e medio sustulissent: Bibliothecam Archiepiscopatus, veluti totius livonici cleri thesaurum diripientes, annales Livoniæ ibidem repertos, non sine notabili, rerum tot memorabilium oblivione & interitu, memoriam posteritati eripientes, ignibus absumpserunt. Extant quidem recentiorum quorundam lucubrationes, germanico idiomate conscriptæ, qui conati sunt vel relatione aliorum, vel propriis ex conjecturis, Livonicam conscribere historiam. Verum quam feliciter id præstiterint, ipsi sane viderint; postquam edictis publicis defuncti Ducis Curlandiæ Gothardi Ketleri cautum fuerat, ne talia exemplaria imprimerentur, vel

impreſſa in ejus Ducatu haberentur. Vnde conſtare poteſt liquido, prædictos auctores ſuſpectos eſſe, & a veritatis ſemita exorbitaſſe: cum vel blandiendo aliqvibus aſcripſiſſe, vel odio perſequendo ex invidia affinxiſſe cæteris videantur, quorum nulla forſitan certa extat memoria. Qui enim hiſtoriam noſtro ſeculo in Livonia conſcribere aggreſſi ſunt, recentioris doctrinæ Miniſtros eſſe certe conſtat: Hi quippe quid ſani de orthodoxis hujus provinciæ Dynaſtis cæterisque Livoniæ Toparchis, viris catholicis, qui hujus ſoli magna cum immortalis ſui nominis fama, fundatores extiterunt, tradere aut velint, aut poſſint, cuilibet relinquo ſapienti cogitandum: cum Vatiniano magis odio ſuccenſi in Catholicos, optima quæque a majoribus præſtita ſiniſtre explicant: Vice verſa ſuæ adhærentes ſectæ, miris extollant elogiis, quorum tamen incuria, Livoniæ exitium jam pridem imminere omnibus in propatulo eſt. Quod igitur cæteris præſtare difficile fore affirmo: nec ego mihi temere auſim præſumere, utputa de integro conari livonicam conſcribere hiſtoriam: Et cuncta quæ in hac Provincia memoratu digna, in ipſis fundationis Livonicæ principiis ab annis quadringentis & quinquaginta contigerunt retexere: præſertim cum in hæc infeliciſſima incidimus tempora, quibus Livonia non modo antiquis careat ſcriptoribus, verum etiam incolis deſtituta, adeo ut, (niſi Deus ob flagitia

exacerbatus, placari queat) eam paulo poſt deſolatam fore Sodomam, facile crediderim. Quare ea duntaxat literis mandare ſtatuimus, ne omnia, vna cum temporis diffluxu dilabantur, ac ſempiternæ ſepeliantur oblivioni, quæ ab aliis ſcriptoribus, qui Livonicarum rerum crebram faciunt mentionem, non diſſentiant, nec a veritate videantur aliena: aut quæ a majoribus per traditionem veluti pro ratis accepimus. Inſuper accuratius commemorando, quorum recens apud plerosque hujus ſeculi extat memoria: Vt hac ratione nova nos finxiſſe, aut certa pro incertis, & e converſo, retuliſſe nemo poſſit arguere: idque non prolixo adeo verborum ambitu, vt legenti nauſeam pariamus; ſed brevitati ſtudentes, ſuccincta ac compendioſa quadam ſerie commemoraturi.

PARS PRIMA.

LIVONIÆ DESCRIPTIO ET VNDE HOC NOMEN SORTITA.

LIVONIA nomen initio ſortita eſt ſuum a LIBIS vetuſtiſſimis hujus regionis incolis, qvi cis Dunam & ad littus maris baltici vsque ad fluvium Salis hanc inhabitabant provinciam. Lingva eorum eſt dialectus æſthonici idiomatis. Hæc provincia ob duplicem incolarum lingvam, qui antiquitus eam incolebant, in duas præcipue dividitur partes: In Lothaviam, quæ finitima eſt Litthuaniæ & Samogitiæ, idcirco magnam quoque Lothavi cum Litthuanis linguæ habent affinitatem: & Æſthoniam, quæ finitima eſt Finlandiæ; quapropter Æſthones & Finnones magna ex parte, ſecum in loquela conveniunt. Lothavorum vero & Æſthonum idiomata adeo diverſa videntur, vt verus Lothavus Æſthonem minime intelligat: pari modo Æſtho Lothavum non percipit. Dividitur autem Æſthonia in varios diſtrictus: vtpote Harrien, Wirland, Allentakiam, Wayel, Odenpe, qui eſt Epiſcopatus derpatenſis, Jerven, Wike. Lothavia vero in hos partitur diſtrictus; Libiam, Lothaviam veram, Curlandiam, Semigaliam. Spectant quoque ad Livoniam inſulæ aliquot ſatis fertiles & copioſæ incolis: vti Oſelium,

Dagen, Mone, Wormſo, Rone, Wrango. Inter quas præcipuum habent locum Oſelium & Dagen, quarum quælibet quatuordecim miliaria germanica in longitudinem, & ſeptem in latitudinem continet. Oſelium duas habet arces munitiſſimas, Arensborch & Soneborch. Incolæ harum partium æſthonico vtuntur idiomate. Habet autem Livonia finitimas ſibi adjacentes regiones. Ab Oriente Moſchoviam, a Meridie Litthuaniam & Pruſſiam, ab Occaſu mare balticum, ab Aquilone Sveciam. Livoniæ fines per centum miliaria germanica extenduntur, a Revalia vsque Rigam ſexaginta numerantur. Riga verſus Memel ad fines Samogitiæ, quadraginta & aliquot. E converſo vero ab Oſelio vsque Rigam per mare parimodo ſexaginta miliaria. Et Rigâ vsque Duneborch Dunam aſcendendo quadraginta cenſentur. Habet hæc provincia arces & munitiones muro cinctas centum & vltra, quarum quælibet habet adjunctum ſuburbium. Civitates muratæ novem: Riga, Revalia, Pernavia, Narvia, Wenda, Wolmaria, Kokenhauſium, Felinum, Dorpatum. Dominium autem hujus provinciæ in multas partes diviſum fuit. Nam Archiepiſcopus rigenſis, cum quatuor Epiſcopis, revalienſi dorpatenſi öſilienſi & Curlandiæ, duas partes Livoniæ ſibi vendicabant: Magiſtro vero cum Ordinis ſui fratribus, tertiam tribuebant partem, tanquam Duci exercitus, qui cum Crucigerorum

Ordine ideo in Livoniam acciti fuerunt, vt pro catholica religione, adverſus barbaros & hoſtes Eccleſiæ dimicarent, & Chriſti propagarent fidem in armis. Cathedræ Archiepiſcopatus rigenſis, hæ arces erant aſſignatæ, Kokenhauſium, Rohnburg, Seswegen, Schwanenburg, Pebalgum, Treiden, Cremon, Lenwarden, Uxkel, Lemſel, Laudon, Marienhaus, Lucin, Erinsborg (*Creuzborg*) Serbin. Epiſcopus revalienſis, duos integros diſtrictus poſſidebat: Bornholm & Fegefeur, latine purgatorium dictum. Epiſcopus vero dorpatenſis occupabat Dorpatum, Kirienpe, Novogrodiek, Oldentorn, Werenbeke, Odempe & Monaſterium Falkena, Ordinis ſancti Dominici. Epiſcopus Curlandiæ tenebat Angermundem, Piltin, Novam arcem, Amboten, Dondangen & oppidum Haſenpoten. Epiſcopus oſilienſis, Arensborch, Lode, Hapſel, Leal & monaſterium Padis bene munitum.

Arces vero Magiſtri Livoniæ hæ numerantur, Wenda, Wolmaria, Arx rigenſis, Nova mola, Kirchholm, Burtnik, Ruina, Ermus, Trikatum, Karkhauſium, Helmet & Tukkum. Mariſchalci vero Livoniæ & Commendatorum Ordinis teutonici hæ cenſentur: Dunamundum, Aſcherotum, Sigwoldum, Sunſel, Felinum, Arx Revaliæ, Pernawia, Marienborch, Duneborch, Goldingen, Mitawia, Window, Doblin, Frouenborch, Neuborch, Jurgensborch, Lays,

Tarwaſt, Vberpol, Dorben, Adzel. Advocatorum ceterorumque Fratrum Ordinis teutonici, hæ ſunt munitiones. Albus lapis, Weſenborch, Narvia, Tolsborch, Neuborch, Soneborch, Dalen, Bausk, Candouw, Salis, Grobin, Roſiten, Seleborch, Skuien, Nitawia, Creutzborch. Nobilium autem excellentioris familiæ arces fuere, Ringen, Randen, Cawelet, Aetz, Pürkel, Fikkel, Lude, Rohp major, Rohp minor, Roſenbeck, Hochroſen, Berſon, Edwalen, Annenborch, Rodenpeus.

Præcipuæ vero civitates Livoniæ ſunt, Riga, Revalia, Narvia, Pernavia: ſingulæ habentes emporium, vbi variarum nationum mercaturæ exercentur. Livonia qvoqve abundat Nobilibus, qvi aliunde in hanc provinciam venerunt: præſertim ex Weſtphalia & Pomerania figentes hic ſedem, adeo vt inoleverat proverbium: *Livonia, Germanorum xenodochium;* eſtque ad nutriendos ſuos incolas ſufficientiſſima, vt vix vllus ex præcipuis reperiatur Nobilibus, qui non proprios habeat lacus, ſtagna & amnes omni genere piſcium refertos: cæduas ſylvas & nemora, vbi ferarum eſt copia aviumque ſylveſtrium, perdices qvidem rariores, *bonoſæ* anates plurimæ. Frequentiores ſunt alces, capreæ ſylveſtres raræ ob multitudinem luporum, qui eas extinguunt. Aprorum & vrſorum aliquibus in partibus magna multitudo, vt ſubinde agmina eorum videas. Caſtores, lutræ, lynces, non ſunt rari, ſicuti martes & vulpes. Leporum copioſa eſt multitudo: ſuntque diverſi, alii namque hyeme albescunt vt nivis, alii ſemper griſei; frequentiores autem albi. Licitum eſt in Livonia etiam ſubditis quibuscunque in ſuis partibus aucupia exercere: piſcari venari ſolis Nobilibus. Feras inſequi, capere laqueis, foveis, haſtis, ſclopetis, licitum eſt etiam agricolis. Stagnorum magnus eſt numerus, vt vix ea quis enumeret: nam vt ceteras prætercam arces, quæ ſingulæ ſuos habent lacus non paucos; hæ tres arces Roſiten Lucin & Duneborch, centum & viginti habent ſtagna. Quid putas credendum de tota Livonia? inter quos lacus præcipui ſunt & nominatiores: Peips qui XXX miliaria dicitur habere in longitudine & in latitudine XV. Ab vna parte alluit Moſchoviam, ab altera vero Dorpatum, a tertia Narviam, a quarta Lais & Kiriempe. Eſt præterea inter Dorpatum & Felinum, alter lacus dictus Fertſcher (*Werzjerw*), habens ſeptem miliaria in longum, in latum autem duo. In Lothavia quoque eſt lacus Lubban, ſpatioſus, ſeptem miliarium longus; duorum vero latus. Fluvii celebriores Livoniæ, hi numerantur in Lothavia. Duna qui a Kihoviæ finibus fontes trahit, Gavia, Eviſta, Salis. In Æſthonia ſub Dorpatum Emmajogge, latine interpretatur mater fluviorum, ob copioſam piſcium multitudinem. In hoc flumine, vti ab in-

colis iſtius loci refertur, Sirenes reperiri dicuntur; quos illi deorum loco colunt, fluit ex Ferſcher in lacum magnum Peips. Eſt alius quoque fluvius Narvia dictus, in quo tantæ aquarum ſunt cataractæ, vt a ſtrepitu illarum incolæ fiant ſurdaſtres. Tertius eſt fluvius Pernavia, vnde & civitas illa nomen habet. In Curlandia ſub Mitavia Buldera, Memel & Mus ſub Bausk; Window & Libo. Nec illud intermittendum putavi, etiam fluvios reperiri in Livonia, vbi naſcuntur vniones in conchis, vti ipſe vidi, non minoris magnitudinis, vt videantur orientales eſſe, præcipue cum bene matureſcunt. Sed quia imperitia laborant ruſtici illius loci, vt tempus maturitatis non advertere poſſint certum, fit vt colligere eos nequeant; idcirco rariores.

Eſtque hæc provincia etiam frugum fertilitate vberrima, quippe quæ omnis generis frumenta producit, & quamvis minori cum moleſtia terra excolatur, & verſus ſeptentrionem ſita ſit & finitima Sveciæ, tamen intra tres menſes frumenta æſtivalia matureſcunt. Armentorum & pecudum mater & nutrix eſt optima, ſufficiens præbendo alimentum. Sylvis & eremis ditiſſima, quibus paludes ſunt intermiſtæ, paſcua & prata pinguia, fœni copia. Apum & mellis quoque nulla caritas, quamvis antea major fuit mellis abundantia. Agri fertiles adeo, vt plerique denario fructu gaudeant agricolæ ex ſeminibus.

Cenſum multum pendunt Dominis ſubditi, ita vt ignorem num aliqua reperiatur regio, vbi plus annuatim Domino ſolvunt ruſtici qvam in Livonia, tam in frumentis qvam re familiari.

DE CULTU RELIGIONE ET MORIBUS INCOLARUM LIVONIÆ.

Barbaram hanc ab initio fuiſſe gentem, & omnis expertem vrbanitatis civilitatisqve, vel ex eo qvod ſolem, lunam, tonitrua, deorum loco coluerunt, liqvido conſtat. Pari modo ſerpentes venerabantur, qvos in domibus alebant, qvi adeo fuere cicures & manſueti, vt neminem in domibus eorum tam ex hominibus qvam jumentis læderent: vt etiam parvuli eorum, cum illis luderent; qvorum vſus etiam in hodiernum diem vsque apud plerosque habetur, vbi in lectis & ſtratis vna cum illis cubant. Plurimi in hac gente, & nunc qvoqve incantationibus, veneficiis, variisqve ſuperſtitionibus addicti, quorum alii dracones in domibus ſuis alunt, qui frumenta furantur & ad ſuos reportant, alii ſerpentes ingentis magnitudinis nutriunt, qui mulctram furantur vicinis pecoribus, & domeſticis afferunt. Alii ſal incantare ſciunt, quo ſibi infenſos veluti toxico quodam veneno inficiunt. Adeo ſunt aliqui periti magicis iſtis artibus, vt etiam media æſtate cum infenſiſſimi eſſe ſoleant calores, provocare poſſint pruinas, frigora, nives. Et

qvod magis eſt, frumenta iam ſata & iam ex terra prodeuntia ad talos vsque, ſuis veneficiis impellunt, vt retorto modo ſuperiores fines in terram recreſcant, & tanquam tricæ in agris intricentur, vt agricola nullum inde habeat fructum. Colunt nonnulli quercus inſignes aliasque arbores opacas & ingentes, per quas olim Dæmonum reſponſa acceperunt. Cæteri lucos adorabant, quos circa pagos & domos fovent, qui adeo ſacri habentur, vt in eis virgultum exſcindere nefas ſit: quin exiſtiment illico ei malum evenire, qui hoc facinus tanquam ſacrilegium commiſit. Obſervant quoqve hanc conſvetudinem in hodiernum vsque diem, quando magna eſt ſiccitas terræ, in defectu pluviæ, ſolent in collibus inter denſiſſimas ſylvas tonitrua adorare, eique immolare juvencam nigram, hircum nigrum, & gallum nigrum: quibus mactatis ritu ſuo conveniunt plurimi ex vicinia, ibidem convivantes & potitantes, invocando *Percunum*, i. e. deum tonitru, omnium primo infundentes craterem cereviſiæ, quem ter circumferentes circa ignem ibidem excitatum, poſtremo effundunt in ignem orantes *Percunum*, vt pluvias fundat & imbres. Mortuorum cadavera priſcis illis temporibus in rogum injicientes ardentem, combuſſerunt. Quotannis ſuorum atavorum avorumqve ſinguli ſingulos vocantes nominibus propriis, memoriam obire conſveverunt, idque menſe No-

vembri, circa commemorationem omnium fidelium defunctorum. Vtuntur autem his ritibus, calefaciunt balnea, ſcopis mundantes, apponentes animabus eorum cibum & potum, exiſtimantes eas egere illa refectione cibi potusque, vt in hac vita. Vbi autem ad veſperam vsque cibus permanſerit illæſus, alloquuntur animas his verbis. Animæ cariſſimæ, ecce nos tractavimus Vos pro poſſe noſtro, æqui conſulite & ſinite nos per hunc annum vsque anno ſequenti redeunte, anniverſario die Vos ſumus pari liberalitate tractaturi. Quibus dictis cibum potumque appoſitum animabus, in ædes ſuas deferentes, ipſi conſumunt. Alii in ſepulcris & monumentis Suorum, cibum & potum animabus apponentes, eosdem obeunt ritus. In exequiis autem lamentari conſveverunt diram ſervitutem & impium Dominorum jugum deteſtando, gratulando vero mortuis qui hanc ſervitutem evaſerunt, qua crudeles Germani eos oppreſſerunt. Habitus eorum ſpretus & vilis ex panno telaque quam ipſi conficiunt. Calceamenta ex cortice tiliæ & ſalicis ſibi plicare apte norunt. Hyeme vero in eandem formam, ex cute jumentorum ſibi calceos parant, quos Pastalas vocare ſolent. Mulieres & vxores eorum comas nutriunt, nunquam plectentes, ſed per cervicem & genas dependent non ſine nauſea eorum, qui eorum vſum ignorant. Vittis tamen lineis capita tegunt, filis verſicolo-

ribus textæ vel acu pictæ. Ancillæ & innuptæ ſerta gerunt ex ſetis equorum varii coloris, quas ipſi coloribus imbuere optime ſciunt, ſatis artificioſe texta, quæ ſigna ſunt virginitatis. In Libiæ vero partibus, & cis Dunam incedunt ancillæ coronis ex lamina aurichalci factis, forſitan idcirco quod Libi ex regia oriundi familia. Equum dum equitare vult, tenetur ruſticus a dextro latere aſcendere vno cum calcari, cum proficiſcitur per ſylvas, ejulare potius quam cantare ſolet, *Jeru Jeru maſculu Jehu Jehu Jehu.* Germanus ſi illi fuerit obvius, mox ab equo deſilire tenetur donec tranſeat. Armis nullis vti, illis conceditur, nec aurum geſtare. Veſcuntur plerique pane ſiligineo & carnibus porcinis magis quam bubalis, jejuna ſtricte obſervare ſolent: feriis quartis jejunant ex traditione majorum. In quadrageſima vix præter caules & raphanum comedunt. Cereviſiam in ſuis partibus potiſſimum ex hordaceo braſio, lapidibus braxare ſveverunt. Alii maſſam facientes ex farina polentæ miſſa in frigidam aquam, deinde in furno pinſere ſolent, quæ cum bene toſta, aqua ferventi ac bullienti ſuperinfuſa, ſaporem & dulcedinem eliciunt, inde cereviſiam non ſane inſipidam conficere norunt. Raptu puellarum ſua connubia contrahunt. In nuptiis eorum diu noctuque ſtratæ ſunt menſæ, nec cibus vnquam deeſſe debet, nam fercula & cibi, alii alios ſeqvuntur idque per triduum. In quibus nuptiis vel aliis compotationibus, promiſcue dormiunt viri & fœminæ in vno ſtrato. Choreas ducunt vtroque ſimul proſilientes pede. Cantilenæ eorum ferme diſtichis includuntur, quæ paritate ſyllabarum conveniunt: ſunt pleræque argutæ & ſenſum in duobus abſolvunt verſibus. Omnes eodem cantantur tono & melodia. Lingua eorum adeo ſterilis eſt, vt optima quæque proferre non posſes, nam virtutem, probitatem, devotionem, & alia plura maxime neceſſaria, proprie eorum lingua interpretari nequis. Habuit hæc gens olim quoque regulos ſuos, quorum alter Libiæ rex, alter Curoniæ dictus fuit. Vterque progeniem ſuam reliquit, Nam qui Libiæ & Lothaviæ dominabatur, inter Kircholm & Uexkel non procul Riga ſuam fixerat ſedem, vbi & nunc reperiuntur ex ejus familia ſubditi, qui Regis nomine vocantur. Qui vero Curlandiam regebat, circa Grobinum habitabat, vbi et modo pagus integer eſt ex ejus progenie, qui præ ceteris hac libertate donatur: vt cenſum non ſolvat Duci: niſi equos aliquot alere tenetur militares, pro expeditionibus vbi opus cenſetur.

Eſt autem gens hæc per Dei gratiam nunc tandem non ſine magnis laboribus & copioſa ſanguinis partim Barbarorum partim Chriſtianorum effuſione, ad Chriſti fidem converſa, & catholicis ritibus imbuta, (quamvis aliquibus in partibus

reperiri qveant qvi in inſtitutione chriſtiana, ob ſacerdotum inopiam, qvorum ſemper defectus fuit, præſertim iis in finibus, vbi rarior eſt freqventia hominum, & incolæ in ſylvis degunt non beneinformati,) ſufficit tamen qvod baptismatis lavacro initiantur & Chriſtiani fiant, qvod ex majorum traditione acceperunt. Vbi vero ſunt civitates, & arces crebriores reperiuntur, ibi ſane hic populus ſimplex magna cum devotione ſacris ritibus & concionibus intereſſe ſolet. Cum autem ſolennitates imminent feſtorum, turmatim ad confeſſionem properant, vt vna die videas ſexcentos vel ſeptingentos ex ruſtica gente promiſcue viros & fœminas communicare. Magno in vſu eſt apud illos ſal benedictum adverſus morbos & veneficia, ſic aqua luſtralis etiam, quam in domibus ſervant. Per quæ, operante eorum fide, Deoque cooperante, ſæpius ab infirmitatibus ſuis liberantur. Cum parvuli eorum ægrotant, ad ſacerdotem deferunt, vt manus illis imponat, & oret ſuper eos. In malitia quoque innatam quandam habent calliditatem, vt fallere, decipere, mentiri artificioſe, qvod eſt illis proprium, adeo vt aliquando ingenia eorum mirari debeas cum videantur tam ſimplices & inculti. Ad juramenta præſtanda cum coram judicio lis eſt, non facile inducuntur, & ſi qui juramentum præſtant, exoſi ſunt aliis. Malunt damnum ſubire etiam notabile, quam jurare etiam in cauſa juſta. Gens laborioſa nimis &

fœcunda, vix aliquot horas tribuit quieti, diu noctuque operatur. Externorum familiaritatem maxime fugiunt. Si Polonus aut Germanus advenerit inſperate, mox latebras quærunt & ſylvas conſulunt. Benefici autem ſunt in eos qvos noverunt, nec viatori cibum denegant.

QUOMODO LIVONIA PRIMO A GERMANIS REPERTA.

Annum circiter milleſimum centeſimum qvinqvageſimum octavum, Friderici Barbaroſſæ Imperatoris tempore Livonia a nautis civitatis Weſtphaliæ dictæ Bremen. primo inventa eſt, qui inviti adverſo vento & tempeſtatibus, in oſtia Dunæ ad littus *libicum*, vbi *Libi* vec *Livi*, vti ſuperius relatum eſt, hanc provinciam incolebant, appulerunt. Ibi multis diebus ſecundum expectantes ventum, vt tædium temporis ſublevarent, cum regionem viderent ſylvis denſis obſitam, in littus deſcendunt, hinc inde luſtrantes incolarum caſas atque tuguria, quos in nigro advertentes habitu, tanquam peregrinos & inviſos barbaris, relictis domibus ad ſylvas fugiunt. Germani vero & nautæ eo tutiores omnia percunctantur, cum magnam apium copiam reperiſſent in eorum partibus. Et gens illa mellis duntaxat liquorem ex favis expreſſum, ceram, cujus vſum ignorabant, cum apibus interfectis immundam adhuc in acervos ad inſtar fimi

cumulos accumularunt. Qvod cum agnoviſſent mercatores germani, qvi in littus deſcenderant, non parum exhilarati, ſe magnum ſuæ navigationis commodum inveniſſe: ſignificantes id cœteris qvi in navibus remanſerant, ne forte ob paucitatem a barbaris interſicerentur; naves ſuas talibus quisquiliis onerare cœperunt; relinqvendo tamen incolis munuſcula loco ceræ, vt ſecures, vomeres, cultros, annulos, & id genus alia. Tandem nacto vento ſecundo, ad propria navigant, non ſine emolumento. Intimantibus autem cœteris, ſuæ navigationis ſucceſſum, & quod vidiſſent regionem ignotam a barbaris inhabitari, qvorum linguam non perciperent, proinde ſitum loci & incultam barbariem gentis illius; plures ſibi aſſociarunt naves, ſecundo jam ſtudio in Livoniam tendunt. Quod cum æque feliciter ſucceſſiſſet, diutius jam commorati, vt ſaltem per modos varios, gentis illius qualem qualem notitiam contraherent: eminus per ſigna & geſtus eos allicere cœperunt, humaniter eos tractantes, & ſingulis munuſcula diſtribuentes: barbari autem experti externorum benevolentiam, aliis exponunt, & ſucceſſive ſic plures allexerunt. Quos pari excipientes humanitate Germani, ſenſim eos pellicere cœperunt, vt cum eis converſarentur.

Seqventi autem vere plures colligentes naves, portum libicum petentes non parvo cum comitatu, & mercium variarum copia, facilior illis patere cœpit aditus qvam ante. Liberius cum barbaris converſantur, qvos more ſolito Germani devincire ſibi, omnibus modis laborant. Cum qvibus per multum tempus cum morati fuiſſent, aliqvot ſuæ gentis pueros inter Livos relinqvunt, linguam peregrinam addiſcendi gratia, donec reverterentur: ipſi vero in Weſtphaliam navigantes læti, læta nuncia ſuis referunt. Cum autem qvarto redirent, magis adhuc auctus eſt navium hominumque numerus. Tum per interpretes ſuos pueros, cum Livis lingua eorum agere cœperunt, omnem eis exhibentes humanitatem, ita vt barbari Germanos haud vererentur, concedentes mercatoribus vt illis liceret vlterius ingredi eorum regionem cum mercibus ſuis. Interea Livorum regem adeunt, qvo invitato, cum magna barbarorum frequentia laute & ſplendide mercatores tractarunt. Qvo in convivio inter cœtera fercula etiam duo haleces regi apponuntur, qui piſces ignoti erant huic genti. Rex autem ſciſcitatus qualisnam eſſet hic piſcis? cum marinum eſſe intellexiſſet, halecem a cauda ſcindere cœpit. Qvod factum Germani ſibi pro omine habuerunt: divinantes ſibi, hanc gentem aliquando ſubjectam fore Germanis, qvem morem multi in hunc vsque diem Livones ruſtici habent, vt comedentes halecem ſemper a cauda incipiant.

Eodem tempore Germani a Liborum rege impetrarunt tantum fundi, vt bovis corio cingere & occupare possent: qvod cum obtinuissent, non enim credebat Rex dolum latere sub tali petitione, illi corium tenuissimas in ligulas discindendo, partem terræ vbi nunc Riga sita est cinxerunt, vbi suas ædiculas pro mercimoniis struere cœperunt. Ne autem aliquando a barbaris spoliarentur, & vt magis tuti inter illos habitarent, petierunt sibi concedi a rege vt ædificare illis licitum esset pro munitione lapideam aliquam, vbi se tueri possent, si vim paterentur a barbaris. Itaque cæmento ex Germania advecto, primo Templum divo Martino ædificare cœperunt, in insula quæ in mediis aquis sita est fluminis Dunæ, qvo consummato Uxkel arcem & Dalen, cis Dunam locarunt. Hac ratione cum Germani se pedem qvodammodo fixisse in Livonia advertissent, & illis concessum esset, jam vltro citroqve per Livoniam proficisci cum mercibus, qvibus gens barbara delectabatur, adduxerunt secum ex Germania sacerdotem, virum pium, & doctum monachum ordinis D. Dominici, MEINHARDUM nomine, qvi munia sacra obiret, & discendo barbarorum lingvam, eorum se accommodabat moribus & ingeniis, cœpitqve eos docere fidem Christi, qvam ipse Dominus tum miraculis tum verbo salutari confirmavit. Crescente autem in dies Germanorum & mercatorum numero in

Livonia vt jam qvodammodo si qvid adversi eis eveniret, resistere barbaris possent, cœperunt fundum suum a rege, vt ante diximus impetratum, qvem corio bovis circumdederant, mœnibus cingere & lapideas sibi ædificare; locaruntqve ibi Civitatem Rigam, ad littus Dunæ, qvæ nomen sortita est suum ab ædificiis vel horreis, in qvibus Livones sua solebant siccare & triturare frumenta; qvorum ad littus Dunæ magna fuit copia, qvas ædes Livi vel Livones sua lingva *Rias* vocare soliti. Qvod cum advertissent barbari, cœperunt resistere & minus tempestive sapere. Meinardus tamen qvi gratiam hujus gentis ob vitæ pietatem obtinuerat, barbarorum rabiem & furorem mitigare cœpit, persvadendo illis, Germanos non in præjudicium eorum, civitatem munire, sed vt ipsi potius tutiores intra mœnia degere possint. Si qvomodocumqve sedati Livones qviescere cœperunt, interim tamen pergunt Germani in perficiendo opere.

MEINARDUS MONACHUS PRIMUS EPISCOPUS LIVONIÆ.

ACCITIS pluribus in Livoniam sacerdotibus & presbyteris, Germani MEINARDUM Monachum cum aliqvo præcipuo ex regia Livorum familia viro, qvi ad fidem Christi a MEINARDO conversus, & cum tota sua domo & affinitate baptizatus, *Cobbus* nomine, Romam mittunt ad Ponti-

ficem *Alexandrum* ejus nominis III, vt Episcopum aliqvem statueret & mitteret in Livoniam. Pontifex percunctatus a MEINARDO ejusqve comite, provinciæ & gentis illius morem & vitam, proinde fructum qvem Germani fecerant in Livonia, vt gens illa converti posset ad religionem catholicam: eundem MEINARDUM Livoniæ creavit Episcopum, tanqvam de Livonia bene meritum, qvi et lingvam eorum didicerat. Reversus igitur in Livoniam MEINARDUS cum comite suo *Cobbo*, non sine summo Christianorum gaudio & applausu, cœpit strenue in vinea Domini laborare, & Christi fidem in barbara gente propagare. Germani autem moliuntur opus jam cœptum perficere. Verum MEINARDUS viginti tribus annis cum magna laude animarumqve salute huic provinciæ præfuisset, non sine luctu Christianorum ex hac vita migravit ad Dominum anno 1193.

BARTHOLDUS ABBAS LUCANUS SECUNDUS EPISCOPUS LIVONIÆ.

DEFUNCTO *Meinardo*, Germani mittunt ad Archiepiscopum bremensem civitatis Westphaliæ, orando vt eis a summo Pontifice alium Episcopum impetraret. Substituitur idcirco in locum *Meinardi*, *Bartholdus Abbas Lucanus*, qvi veniens in Livoniam, statim obvios habuit in armis Livones, Æstones & Curones, volentes

Episcopum cum Christianis exturbare ex Livonia. Verum *Bartholdus* cum suis Christianis, coactus est committere prœlium cum Atheis, in partibus vbi modo Kokenhausium situm est. Verum prædictus *Cobbus* in conflictu illo habito cum barbaris, lethali vulnere nactus, paulo post diem suum obiit. Ceciderunt ex Christianis trecenti, attamen parti sunt Christiani victoriam.

Exinde Germani auxilia petentes ex Germania, certare cœperunt cum barbaris de dominio. Sub hoc Episcopo perfectum est opus, qvod cœperant Germani, videlicet Rigam mœnibus circumdare. Qvod ipsum cum Æsthones ferre nollent, iterum arma parant adversus Germanos & Episcopum *Bartholdum*. Cum esset magna peregrinorum copia in Livonia, cogitur Antistes secundo cum illis confligere; qvo in conflictu non adeo feliciter decertatum est. Nam ipse Episcopus in hoc prœlio occubuit, cum MLX Christianis, qvum præfuisset Episcopatui vndecim annis.

ADALBERTUS WESTPHALUS TERTIUS LIVONIÆ EPISCOPUS.

EXTINCTO Bartholdo, qui non sine Christi fidelium in Livonia mœrore in prœlio occubuit, iterummittunt Livones ad Archiepiscopum bremensem, qvi alium in Livonia procuraret Episcopum. Erat tum Bremæ vir pius & rectus *Adal-*

bertus, ex eadem civitate oriundus, non postremæ familiæ. Hic Romam missus ad Innocentium III rom. Pontificem, qvi eum Episcopum constituerat Livoniæ, & adjunxit Pontifex eidem Episcopo adjutores, qvi illi forent auxilio adversus barbaros, eqvestris ordinis fratres Ensiferos, qvorum votum erat castitatem servare, obedientiam præstare & pro Christi fide pugnare, & vitam sangvinemqve profundere. Habitus erat eorum Ephestris alba, rubea insignita stella: & gestare ensem, vnde et Ensiferi dicti fuere. Hic Episcopus cum ordine prædicto, hoc privilegio donati erant a Pontifice, vt qvidqvid illi sibi subjugarent ex barbara natione, eorum Dominio potirentur, tanqvam veri hæredes cum suis posteris.

VINNO
PRIMUS MAGISTER LIVONIÆ.

ANNO idcirco 1204 *Adalbertus* Episcopus cum ordine Ensiferorum missus in Livoniam, cujus ordinis Superior erat vel Magister VINNO, vir fortis & bellicosus, qvi ab Episcopo Adalberto Dux belli erat constitutus. Uterqve illorum omni studio laborare cœperunt, vt qvam plurimos Nobiles in Ordinem suum recipere possent, qvo facilius genti feroci & barbaræ resisterent. Nam summus Pontifex hunc Ordinem multis titulis & indulgentiis ditarat, omnesqve qvi adversus hanc gentem pro Christi fide certarent. Idcirco magnus & freqvens erat Peregrinorum numerus in Livonia qvi ob indulgentias conseqvendas vltro et suis sumptibus pugnabant cum Atheis Libis, & Æsthonibus, Curonibus & Lothavis, pro religione catholica. Hic Vinno Magister Ordinis Ensiferorum & Dux belli in Livonia, sæpius cum prædictis nationibus conflixit satis feliciter. Nam et Moschorum Ducem cum suis proflixit, vbi ipse Dux cum sexcentis occubuit, & munitiones qvas barbari tenebant in finibus Kokenhaus occupavit.

Hisce ferme temporibus idem Episcopus Adalbertus, duos alios Episcopatus, alterum in districtu Uggenus, qvi postea dictus dorpatensis, alterum lealensem, diversis in locis fundavit. Lealensi Cathedræ præfecit Abbatem bremensem *Hermannum* nomine, qvi arcem Leal & Monasterium ibidem exstruxit. Hic Episcopus veniens Rigam, Albertum Episcopum rigensem visitat cum illo de rebus arduis consultando, qvæ in Episcopatus sui principiis videbantur inservire sibi: qvi tum temporis ab eodem Episcopo rigensi etiam uggenensis constitutus est Præsul, & ibidem arcem episcopalem cum cathedrali Ecclesia perampla, Dorpati ædificavit, in loco amœno prospicuoqve. Hic Hermannus dum circa ædificationem arcis & cathedralis Templi occupatur, interim Sveci arcem Leal cum

Monaſterio expugnarunt, qvi inſcio Hermanno in ejus Epiſcopatum irrepſerant. Verum expulſis iterum Svecis, denuo Leal cum Monaſterio reſtauratur, conſtituiturqve ibidem alter Epiſcopus ejusdem nominis vt prior. Circa idem tempus Epiſcopus rigenſis, variis in locis Eccleſias & Cœnobia extruxit, variorum Ordinum Religioſos in Livoniam accivit. Eccleſiam cathedralem Rigæ, ſub titulo Aſſumtionis beatiſſimæ Virginis Mariæ ædificavit, qvi et deiparam Virginem in Livoniæ Patronam adoptavit. Hinc in vſu erat apud Fratres Ordinis Enſiferorum, cum aliqvis Novitius, in eorum reciperetur Ordinem, eum initiando hoc modo. Magiſter ipſe enſem evaginatum tenens manibus, admonitione vſus ad eum qvi recipiendus erat ad regulam Ordinis illius, qva finita, eum in dextrum humerum leviuscule percutiens, inculcando hunc ſeqventem rithmum:

Dis Schwert entfange von meiner Handt,
Zu ſchützen Gotts und Marien Landt.

(De manibus deſume meis hunc militis enſem,
Ac Chriſti Matrisqve ſuæ defendito terram.)

Anno 1208 alter Hermannus lealenſis Epiſcopus qvoqve Rigam profectus ad Epiſcopum rigenſem. Interim Johannes Rex Sveciæ ejus nominis primus, magno cum exercitu in Livoniam venit, Epiſcopos & Presbyteros ſecum addu-

cendo, qvi infideles Æſthones ad fidem converterent. Hic cum per diſtrictum pernavienſem iter facit cum exercitu, Æſthones depopulando, ſimul arcem Leal occupavit, ibi ex ſuis Epiſcopum relinqvens cum Capitaneo qvodam Carolo nomine & præſidiis munivit, relinqvendo qvingentos milites ſvecos. His peractis rex ad regnum properat. Æſthones vero ex Inſula Oſel diſtrictuqve pernavienſi, qvi alias dicitur Wike, colligentes exercitum, magna vi adoriuntur Svecos, & arcem obſidione cingunt Leal, igneqve eos anguſtiantes qvi in arce erant. Epiſcopus cum Carolo Capitaneo ſtatuunt confligere cum Æſthonibus, qvos cum non tam multos ſperassent, ab Atheis & Barbaris omnes ad vnum cæduntur: arcemqve incendio abſumſerunt. Sic Sveci pariter & Germani carere coacti ſunt, qvod magno cum labore partum erat, non niſi propter invidiam Svecorum: vnde tamen commotus Episcopus rigenſis & Magiſter Livoniæ *Vinno*, colligentes copias, Æſthones adoriuntur, debellantes eos & ſic in ordinem redigerunt; qvi coacti ſunt prædictam arcem Leal reædificare. Iſtis temporibus Cathedra Episcopi lealenſis in antiqva Pernavia fundata erat, qvia nullibi locorum in Æſthonia arces adhuc extructæ erant. Poſtqvam autem Æſthones arcem Leal iterum perfeciſſent, ſedes Cathedræ Pernaviâ, Lealum translata fuit: (qvæ deinceps cum Oſelii arx Arens-

burg extructa esset,) sedes Episcopi lealensis, tum Episcopatus lealensis, translata est Arensburgum, & mutato nomine dictus est Episcopatus Oseliensis.

His peractis cum Æsthones ad obedientiam redacti essent, vt paulo ante relatum est, commotus est qvoqve Waldimarus II ejus nominis rex Daniæ, experiri fortunam suam in Æsthones, qvi præmittens exercitum copiosum in Livoniam, hos districtus, Harriam, Wirlandt & Jerven subjugarunt. Seqventi vero anno, Rex ipse cum Archiepiscopo Lundiæ subsecutus, & cum exercitu non parvo Revaliam appulit circa annum 1223. Vbi primo cœpit arcem revaliensem fundare: pari modo Wesenberg & Narviam ad perdomandos Barbaros & feros Æsthones. Exinde Episcopi Daniæ cœperunt expensis regis sui ædificare & fundare Templa & Cœnobia passim in Æsthonia. Cum igitur adverterent Episcopus rigensis & Magister Danos non ociari, sed sedulam operam agere, vt ædificarent arces, nec illi desidiores facti, eorum exemplo incitati cœperunt ædificare Dunamundam arcem, Sigwoldum, Wendam (*sc. Arrasch*) & Ascherotum. Præstitis igitur tam multis præclaris facinoribus, V i n n o Magister Livoniæ, habens inimicum & abjuratum hostem domesticum, ab illo clam cum Sacellano suo interficitur: postqvam annis octodecim suæ Regulæ fratribus magna cum laude

præfuisset. Cognito autem scelere, homicidam illum, qvi erat Procurator wendensis, pœna qva dignus erat, Ordinis fratres mulctarunt.

VOLQUINUS
SECUNDUS MAGISTER LIVONIÆ.

Anno 1223 post obitum Vinnonis, successit in Magisterio Ordinis Ensiferorum Volquinus, vir justus & Ordini suo fidus Præfectus. Hic exstitit fundator Castri Felinensis. Qvam munitionem cum Æsthones ferre non possent, præsidia qvæ Magister Volquinus Felinum misit ad tuendam arcem, Æsthones eos in sylvis latenter circumdantes interfecerunt. Barbari vero vndiqve colligentes reliqvias suas, ingentem exercitum congregarunt, volentes denuo Germanos exturbare ex Livonia, qvod cum intellexissent Germani & vires suas impares scirent ad sustinendam Barbarorum vim & impetum, Episcopus rigensis Adalbertus coactus est ad Ducem Saxoniæ se conferre, vt suppetias impetraret. Persvasus ergo idcirco ab Episcopo rigensi, Princeps Saxoniæ Adalbertus multis cum nobilibus & Peregrinantibus ex Saxonia in Livoniam expeditionem facit, debellare Æsthones, aliosqve indomitos Barbaros. Itaqve adventantibus in Livoniam Saxonibus, Æsthones exercitum congregantes, obviam Germanis procedunt. Et cum Dux Saxoniæ a Volquino Magistro, Rigæ honorifice

exceptus fuiſſet, paucis ſecum diebus commorantibus, & vires qvodammodo ex longa navigatione refocillantibus, obviam Barbaris cum exercitu pergunt, committentes prœlium. In qvo plures qvam mille & qvingenti cecidere ex barbara gente. Germanorum vero ſexaginta duntaxat & Ordinis fratres duo. Subactis igitur Æſthonibus, Rigam revertuntur: interim Oſelienſes & qvi inhabitabant diſtrictum Jerven, hi minus tempeſtive in auxilium venientes Æſthonibus, iterum tumultuare cœperunt. Sic coacti ſunt Dux Saxoniæ & Volqvinus Magiſter iterum adverſus eos in campum prodire, vbi barbarorum copioſa multitudo congregata, & habuerunt conflictum, qvo in prœlio plurimi occubuerunt ex paganis, Chriſtiani vero pauciores. Bis igitur cum repulſam paſſi eſſent athei Æſthones, aliqvanto tempore qvieſcere cœperunt. Et Dux Saxoniæ Adalbertus iterum in Germaniam cum ſuis reverſus.

Revalienſes vero Dani cum animadverterent, Volquinum cum Ordine ſuo amplificare Dominium in Livonia, qvod moleſtum videbatur Danis, dolum excogitare cœperunt, qva ratione id impedire poſſent. Uſi autem ſunt hac arte. Miſerunt ad Epiſcopum rigenſem Adalbertum & Volquinum Magiſtrum Livoniæ fictum qvendam legatum, Pontificis nomine, qvi in legatione dicebat id habere in mandatis, vt Magiſter Livoniæ

& Epiſcopi abhinc Barbaros debellare ceſſarent. Cauſa autem cur Dani hac calliditate vſi ſunt, hæc erat. Nam ſi juſſu Pontificis Magiſter Livoniæ abſtinere cogeretur ab armis, interim illi qvod reliqvum adhuc erat in Livonia, regno Daniæ ſubjugare contendebant. Verum cognita fraude legatum hunc fictitium eo honore exceperunt, vt non facile ſecundo legati munus obire optaret. Hinc Volquinus Magiſter incitatus eſt, vt Danis pro hac fraude arcem & civitatem revalienſem eriperet. Qvod et factum eſt. Expulſis igitur Danis, Magiſter Volquinus arcem revalienſem, qvæ antea lignea erat munitio, ex lapidibus ædificare cœpit, & mœnibus turribusqve robuſtis & proceris munivit, vti nunc videre licet.

Hisce temporibus Moſchi Dorpatum poſſidebant, qvam illi ſua lingva *Jurhigrod* vocabant. Hanc volentes Germani eripere Moſchis, qvia adjacebat Æſthoniæ, tentarunt invadere Moſchos. Verum prima vice, cum parum profeciſſent, recedere coacti ſunt. Secundo igitur Germani colligentes exercitum copioſiorem, Magiſter Volqvinus adjungendo ſibi Baronem ab *Orlamunde*, qvi in auxilium venerat Chriſtianis in Livoniam, & Epiſcopum ab Uggenus, tacite Dorpatum pergunt. Et cum advertiſſent, qvod non niſi vi id expugnare poſſint, (qvia nec dum erat civitas mœnibus cincta, ſed arce lignea duntaxat &

vallo cincta,) imprimis justis conditionibus arcem sibi tradi expostulant. Verum Moschi vt antea obstinati, confidentes viribus suis, Germanos cavillari cœperunt, vnde commoti vi arcem impugnant & occupant, non tamen sine clade suorum. Hi vero qvi missi erant Plescoviâ in auxilium Moschis, intempestive venientes, cum intellexissent occupatum jam Dorpatum a Germanis, mœsti revertuntur ad suos. Acciderunt ista anno 1230.

His intellectis Æsthones Oselienses & alii districtus plures, qvi defecerant iterum a Germanis & rebelles facti erant, plurimum perterriti nuncios suos ad Episcopum Adalbertum & Magistrum Livoniæ miserunt, præstando eis obedientiam, captivos omnes qvos penes se ex Germanis detinebant, sponte dimittentes, & censum qvem per aliqvot annos non solverant Germanis, in duplum pendere promiserunt. Exinde coacti sunt Æsthones domos & pagos suos ædificare & agros colere, & qvi in lustris & sylvis latitabant in lucem prodierunt, qvod a multo tempore intermissum fuit: qvi autem ex Barbaris fideles fuerunt Germanis, hi libertatibus donati, a laboribus & tributo liberi sunt pronunciati: hinc multi in hodiernum vsqve diem his privilegiis ex rustica gente gaudent.

Cum igitur pacata essent omnia in Livonia, Episcopus Hermannus cœpit Dorpatum iterum

muro cingere, & exstruxit arcem sedem episcopalem, vbi et Cathedram locavit, præfecitqve Otmarum fratrem suum Ecclesiæ, qvem Præpositum constituit illius loci. Sic mutavit Episcopatus uggenensis nomen, & vocatus est dorpatensis. Canonici autem dorpatenses dicti sunt regulares. Hermannus ille Episcopus multa templa in suo Episcopatu vel Diœcesi exstruxit, & Monasterium splendidum *Falkena* Ordinis D. Dominici ad littus fluvii *Embeck*, qvod nunc dirutum. De qvo Monasterio illud referunt & qvidem verisimile. Hoc Monasterium ab eodem Episcopo Hermanno exstructum, multis pagis & subditis ditatum, & ideo ad littus illius fluvii situm, vt Monachi semper bonum victum haberent ex piscibus, qvorum maxima copia erat ibidem. Nam ideo fluvius ille a primis incolis locorum dictus erat *Emmajogge*, qvod est interpretatum Mater Fluviorum, qvia abundabat piscibus. Postqvam autem crevisset numerus Religiosorum & Fratrum illius Monasterii, ita vt reditus putarent sibi non sufficere pro sustentatione, expediunt duos ex suo Collegio Fratres ad summum Pontificem cum literis, exponentes austeritatem vitæ, copiosum numerum Fratrum & tenuitatem victus, simul exprimentes qvali cibo, potu & disciplinis vterentur. Pontifex intellectis literis & justa petita, vt pro illis ad Episcopum dorpatensem intercederet,

misit primo ex Italia Monachum eorum Ordinis ad eos, vt rei veritatem intelligeret. Nam scripserant, se continuo nil nisi piscibus & pane vesci, qvi dicitur illorum lingva *Igar.* * Piscis hic est albus, oblongus, mollior, assus melior qvam coctus, qvia pinguis. Hujus generis piscium est ibi maxima copia. Potum referebant ex grano hordei lupulo mixtum, amarum & insipidum confici, qvo vterentur. Disciplinas qvoqve singulis diebus sabbaticis fieri hoc modo; videlicet calefieri hypocaustum aliqvod, adeo vt vix homo in eo durare posset, ibi se denudantes, scopis se cædentes, & aqva frigida perfundentes corpora sua, cum concupiscentiis mortificantes. Qvæ cum in Italia viderentur insveta & minus tolerabilia, vt prius diximus, ad experienda ista, missus erat italus Monachus ejusdem Ordinis. Hic cum venisset cum illis qui missi erant Romam, in Livoniam ad Monasterium prædictum, fratres istius Monasterii fingentes sibi socium gratum advenisse, hilari vultu excipiunt, torridis piscibus illum tractantes, & cerevisia absynthio mixta, qua in caloribus æstatis vtebantur ob sanitatem Monachi, forti & amara. His omnibus delicatus Italus haud assvetus mirari cœpit. Cum autem sabbatum advenisset jubent balnea suo more calefieri vt plurimum,

* Ichthyologi eos Prasinos sive Bramas, germanice Brassem vocant.

eo introducentes Italum fratrem, aquam infundunt in lapides candentes, calore nimio mox impleruntt balnea. Ipsi vero adsueti, nudi arripientes singuli scopas, incipiunt se cædere, aqua frigida se perfundentes. Quod cum intolerabile videretur Italo, exsiliens ex balneis, proh Deum! inquit: austera nimis hæc vestra est vitæ regula; vix audita ab hominibus. Hac relatione Italum ignarum locorum & morum gentis asperioris vitæ, Romam expediunt, qui insueta referens Pontifici, vt illi videbantur, facile impetrat, vt pro Ordine & fratribus Monasterii intercedat ad Episcopum dorpatensem, vt augeret illorum reditus. Et vt redeamus ad seriem rei, Episcopus Hermannus diu functus officio Episcopi, ipse ad extremum romanam petit vrbem, vnde rediens in Livoniam senectute confectus cum visu privaretur, in eodem Monasterio Falkena vitam finivit, qui vivens adhuc Alexandro Successori Episcopatum suum resignavit. Et hic fuit secundus dorpatensis Episcopus. Hisce quoque temporibus, Comes quidam Duringiæ, cum multis peregrinis in Livoniam venit, vt adversus paganos pugnaret, hic adjunxit se Magistro Livoniæ Volquino, & hyeme Oselium se cum exercitu contulerunt, ibi subjugantes Oselienses cum illis confligere coacti sunt, vbi barbarorum bis mille trecenti succubuerunt. Hac parta victoria Volquinus cum suis in Semigaliam

pergit, ibi cum Semigalis confligens, mille sexcentos occidit, ex Germanis vero interfecti tercenti. Verum Semigali vlciscentes suorum cladem, denuo arma parant adversus Volquinum, committentes prœlium, in quo iterum vltra quingentos Semigalos prostrarunt, Germani ducenti perierunt. Samogitæ præterea se adjungentes Litthuanis, copiosum colligentes exercitum adversus Magistrum Livoniæ, eum in certamen provocant. Qui suas quoque copias instruens, adhibito Comite illo Duringiæ fortiter vtrinque decertatum est, ita vt ad bis mille ceciderint Litthuanorum cum Samogitis, Germanorum DC. In qua victoria etiam ingentem prædam equorum nacti sunt Germani. His peractis Comes Duringiæ cum suis qui adhuc superstites, iterum in Germaniam tendunt.

Anno 1238 venit Baro quidam *von Dannenberch* in Livoniam, cum celebri quodam Nobili Germaniæ *Johanne Haseldorf;* habentes secum magnum comitatum Peregrinantium, ea intentione vti priores. Magister vero Livoniæ Volquinus adjungendo se iis, exercitum quantum poterat maximum colligens, pergit debellare Samogitas, qui etiam cum in armis essent, obviam procedunt infestis signis Magistro, vbi vtrinque decertatum est fortiter. Verum Germani profligati, pauci effugerunt. Quo in conflictu Magister Livoniæ & Baro prædictus, cum XLVIII Fratribus Ordinis Ensiferorum occubuerunt. Hic Magister præfuit suo Ordini annis quindecim, multis perpetratis facinoribus heroicis.

Nec illud silentio involvendum: prædictus Magister Livoniæ Volquinus, cum adhuc in vivis esset, elaborabat apud Magistrum Prussiæ Hermannum a Salza, Ordinis Teutonici Superiorem, vt Ordo Ensiferorum qui in Livoniam missus erat ab Innocentio III Pontifice, ad propagandam Christi fidem in barbara natione, reciperetur in Ordinem Fratrum Teutonicorum. Verum ob difficultates quas Ordo Ensiferorum habebat cum Rege Daniæ, nec cito nec facile id Volquinus impetrare poterat. Verum compositis rebus inter Regem Daniæ & Ordinem, tandem acquievit petitis Magistri Prussiæ, qui Ordinem prædictum Ensiferorum in Ordinem suorum Fratrum Teutonicorum recepit, approbante id ipsum Gregorio IX Pontifice. Eodem plane anno cum Volquinus a Samogitis in prœlio occisus, sic igitur Dominium Ordinis Ensiferorum in Dominium Teutonicorum mutatum credimus. Quo igitur cessante, cum aliud Dominium sit subsecutum: nos quoqve primam Historiæ nostræ partem concludendam statuimus.

PARS ALTERA
LIVONIÆ HISTORIÆ.

POSTQUAM igitur Volquinus Magiſter Livoniæ a Magiſtro Pruſſiæ impetraſſet, vt Enſiferorum Ordo reciperetur in Ordinem Fratrum Teutonicorum, annuente ſummo Pontifice vti ſuperius relatum eſt, qvamvis ipſe Volquinus optati ſui compos fieri non poterat, qvia immatura morte in conflictu, ex hac vita ereptus: aſſignatur loco illius alter Livoniæ Magiſter Ordinis Teutonici a Magiſtro Pruſſiæ, *Hermannus Falco*, qvi ſeptennium in Pruſſia *Lant* Magiſtri officio functus.

I. LIVONIÆ MAGISTER O. TEUTONICI HERMANNUS FALCO.

ANNO 1239 primus Ordinis Teutonici Magiſter in Livonia conſtituitur, Hermannus cognominatus Falco, ob inſignes animi generoſi dotes & facta fortia, cur etiam Imperatori Friderico II, & Gregorio IX, Pontifici Maximo acceptus fuit: qvi ſtatim initio ejus regiminis, legatos ſuos ad illum expediverunt, qvi controverſiam inter Ordinem Enſiferorum & Regem Daniæ exortam, ratione Revaliæ civitatis & arcis, qvam Volquinus Danis ob dolum excogitatum contra Ordinem eripuerat, componerent. Hic Magiſter vna cum Ordine etiam habitum Enſiferorum mutavit in habitum *Crucigerorum*, alias dicti

Fratres Teutonici, qvorum veſtitus erat ruber alba cruce inſignitus: id præ ſe ferens Myſterii, qvod nimirum pro fide Chriſti cum inimicis ſanctæ Crucis non modo pugnare, verum etiam vitam & ſangvinem profundere parati eſſent.

Hujus Magiſtri temporibus, per legatos Pontificis atqve Imperatoris, (vti ſuperius inſinuavimus) juſtis conditionibus initis, Ordo ceſſit Regi Daniæ Revaliam. Cujus loco Rex Daniæ, Ordini iterum perpetuis temporibus ceſſit totum diſtrictum Jervenſem. Præterea exercitum Ordini in auxilium miſit adverſus infideles. Qvo cum exercitu Magiſter Livoniæ ſuos qvoqve milites adjungendo magna vi Episcopo dorpatenſi ſuppetias ferre non diſtulit, qvi a Moſchis ſæpius laceſſitus propter arcem dorpatenſem ipſis ereptam per eundem Episcopum Hermannum. Idcirco exercitum Magiſter & Episcopus Hermannus vterqve in Moſcoviam parant: primo tendit ſub Iſeborch, vbi cum Ruſſis vel Moſchis confligit, qvo in prœlio plurimi cæſi Moſchi, cæteri in fugam acti. Deinde obtenta victoria, obſidione cingunt Pleſcoviam, qvam armata manu volentes Germani oppugnare, Ruſſi inducias petunt, deditionem civitatis promittentes, qvam deniqve Principis *Gerpolti* conſenſu Magiſtro cedere coacti ſunt. Qva obtenta, Magiſter arcem & civitatem Pleſcov bene præſidiis munivit. Inde lætus cum ſuis in Livoniam revertitur. Verum

non multo poſt Alexander Dux Novogrodenſis, iterum civitatem & arcem Pleſcov, Germanis eripuit, vbi ſane plurimi cæſi ex Germanis & plures ſeptuaginta Fratres Ordinis periere. Sex autem capti & martyrio affecti ſunt. Factum id anno 1244: ſequenti autem anno, Magiſter Hermannus Falco cum annis ſex, ſuo præfuiſſet Ordini, ex hac vita migravit.

II. LIVONIÆ MAGISTER HENRICUS AB HEIMBORCH.

Anno 1245 miſſus eſt Magiſter Henricus in Livoniam a Magiſtro Pruſſiæ, qvi & Pruſſiæ & Livoniæ Superior erat in Ordine Fratrum Teutonicorum ſive Crucigerorum. Hic cum valetudinarius eſſet, duobus ſaltem annis rexit Ordinem, deinde vt ab onere impoſito ſibi, liberaretur precibus impetravit. Hujus Magiſtri tempore, Nicolaus IV rigenſis Epiſcopus conſtitutus eſt, qvi Rigæ Monaſterium extruxit Ordinis D. Bernhardi, qvod Rigenſes modo in granarium commutarunt.

III. LIVONIÆ MAGISTER THEODORICUS A GRONINGEN.

Anno 1247 eſt in locum Henrici, a Magiſtro Pruſſiæ ſubſtitutus Theodoricus a Gröningen, qvi magnum colligens exercitum, Curetes debellavit, ibi diutius commoratus tres arces extruxit

Goldingen, Windouw & Amboten, quas præſidiis munivit: jubet tamen inter Barbaros Curetes promulgare, qui baptizari vellet & obedientiam præſtare Ordini, pendereque annuatim cenſum, is poſſit in quiete degere: qvi vero rebellis eſſe velit, plectendus eſſet. Verum inviti Curetes ad baptiſmum venire compulſi, idcirco & eorum plurimi, & Germanorum non pauci perierunt. Cæteri vero qui neque minis neque precibus adduci poterant ad Chriſtianiſmum, hi se ad Ducem Litthuaniæ nomine Mindow contulerunt, petentes vt illis patrocinari velit & tueri ab Ordine teutonico & Germanis. Dux Litthuaniæ Mindow, Curetum precibus permotus, ingentem coegit Barbarorum multitudinem, pergitqve in Curlandiam ſub Amboten, cujus cum adventum & exercitum exploratum haberet Magiſter, ille cum ſuo Landtmarſchalco & milite in ſylvis latitabat. Verum Litthuani invadere volentes arcem Amboten, cum de Germanis a tergo neſcirent, in fugam converſi cum Duce ſuo, qua in fuga plures quam 1500 periere, ex Ordinis Fratribus quatuor, & decem alii. Sic obtentis arcibus ſuis, Magiſter Livoniæ, cum triennium rexiſſet Ordinem ſuum: ipſe pertæſus regiminis ſui, petiit ſe ab illo liberari, qui poſtea a Magiſtro Pruſſiæ miſſus eſt in legatione ad ſummum Pontificem, in negotiis Ordinis teutonici.

IV. MAGISTER LIVONIÆ ANDREAS A STUCKLANT.

Anno 1250 ſucceſſit in Magiſterium Ordinis teutonici, Andreas a Stuckland. Vir erga omnes beneficus & ſincerus. Contra qvem ſe Samogitæ cum Semigalis & Litthuanis armarunt, eo animo, vt omnino Ordinem teutonicum ex Livonia exturbarent. Verum prædictus Magiſter Andreas cum Ordine ſuo & exercitu illis obviam procedit, cum illis conflixit, plurimos interfecit, non paucos captivos duxit, eorum regionem depopulavit & ad arcem vsqve vbi ipſe Dux Mindow reſidebat perrexit. Inde reverſus Rigam cum triumpho, lætus a ſuis excipitur, prædam & ſpolia inter ſuos milites diſpertitur. His præſtitis Semigalos quoqve humiliavit, devaſtando omnia, ingenti iterum cum præda ad ſuos revertitur. Tum primo ſapere cœperunt Semigali, miſerunt ſuos ad Magiſtrum, obedientiam præſtantes, promittentes tributum vti & cœteræ gentes ab illis ſubactæ. Fama hac Dux Litthuaniæ Mindow qvodammodo perculſus, petiit per internuncios vt illi liceret coram agere cum Magiſtro Livoniæ, qvi conſultis Fratribus Ordinis ſui, locum & tempus certum colloquii determinavit; vbi vterque magno cum comitatu advenientes, hilari fronte ſe invicem exceperunt, amice multa ſecum conferentes. Dux vero ſplendide

inſtructis epulis Magiſtrum cum ſuis invitat, qui benevolentiam expertus Principis, inter epulas agere cœpit, & perſvadere Duci vt Chriſtianiſmum amplecterentur, a qvo, rationibus aliqvomodo Princeps perſvaſus, non adeo alienum hac in re animum Magiſtro expoſuit: hac tamen lege, vt Magiſter Litthuaniæ Duci a ſummo Pontifice impetrare vellet, vt ejus cum conſenſu in regem vngeretur. Qvod ſe omnibus modis curaturum Magiſter Livoniæ pollicitus, rebus ſic inter ſe ſtabilitis, qvilibet ad propria ſe recepit. Reverſus Rigam Magiſter, mox legatos in præſenti negotio ad ſummum expedivit Pontificem. Cui cum res innotuit, acceptæ occaſioni gratus Pontifex eidem Magiſtro licentiam dedit, vt adhibito Epiſcopo rigenſi, cœterisqve propinqvioribus, Ducem Litthuaniæ Mindow, præmiſſo baptiſmate, regem inaugurari curaret. Itaqve Magiſter Andreas, cum Epiſcopo rigenſi Alberto ejus nominis ſecundo qvi Canonicus ante erat bremenſis & Adminiſtrator Epiſcopatus lubecenſis: collatis ſecum impenſis, diadema regium ſatis pretioſum, pro Coronatione Regis futuri fieri curarunt. Adjungentes itaqve ſibi adhuc Henricum Epiſcopum culmenſem & dorpatenſem, magnumqve Nobilium Livoniæ comitatum, in Litthuaniam ad prædictum Principem perrexerunt. A qvo Magiſter & Antiſtes cum ſuis non minus hilariter quam honorifice excepti, accitis ad hunc

festum diem qvam plurimi Litthuaniæ gentis Nobilibus, qvo Dux Mindow rex erat inaugurandus. Ad qvem cum magna hominum multitudo tanqvam ad recens spectaculum vndique confluxisset, ita vt nullum palatium eam capere potuisset; Solium in amœno campo, die serena, regia majestate dignum extruitur. Episcopus rigensis qvi ad hoc opus peragendum singulariter a summo Pontifice designatus, Regi futuro summi Pontificis animum erga Principem benevolum exponit, qvi absqve mora petitis illius annuens, eum libenter primo in gremium sanctæ Matris Ecclesiæ recipere, ac deinceps regali sceptro & diademate ornare non est gravatus. Idcirco efflagitare ab eodem Rege, vt sicuti per Christi nomen imperio potiretur abhinc regio, ita regem qvoqve paratum fore vt Christi imperium quoqve omni studio promovere, & fidem ejus in sua natione propagare elaboraret.

His præmissis cum Princeps monitis obtemperare non recusaret: primo baptismatis lavacro initiatur vna cum conjuge, ac deinde regia donantur corona, non sine magna Litthavæ gentis admiratione & consolatione. Qvorum exemplo etiam aulici Regis, & plurimi alii ex Plebejis & Nobilibus incitati, eodem die vltra sexcenti baptizati censentur. Sic Regis studio abhinc Christi fides in Litthuania vigere cœpit annum circiter 1255.

Hujus Magistri temporibus Episcopus rigensis Adalbertus ordine qvintus ejus vero nominis secundus, a summo Pontifice, Archiepiscopi titulo donatus est. Sub qvo Episcopatus rigensis in Archiepiscopatum commutatus, qvi Primas erat inter Episcopos Prussiæ & Livoniæ, sicuti Magister Prussiæ præeminebat in suo Ordine Magistro Livoniæ. Magister vero A. a Stucklant, postqvam annis 6 Ordini suo non sine laude præfuisset Magisterium resignavit conferens se in Germaniam paulo post obiit.

V. LIVONIÆ MAGISTER.

EBERHARDUS BARO SEYNENSIS.

Anno 1256 Eberhardus in Magisterio successit, vt fama de illo fertur plane probus. Hic a Livoniensibus magno cum applausu excipitur, qvi statim initio sui Dominii arma parat adversus Samogitas, eorum provinciam igne & gladio depopulatur, cæsis qvam plurimis. Pari modo Curetes rebelles ad obediendum adegit. Sic Rigam reversus cum laude ab illis excipitur honorifice. Is duobus duntaxat annis cum rexisset Ordinem, æger jam in Germaniam reducitur; vbi cum Prædecessore suo vitam finiit in patria.

VI. LIVONIÆ MAGISTER

HANNO A SANGERHAUSEN.

Anno 1258 Magister Prussiæ Poppus nomine, præfecit Ordini Teutonicorum in Livonia

Hannonem. Hic qvoqve aliqvoties cum Semigalis & Samogitis confligens, plurimos prostravit. Is tertio Magisterii sui anno, ex Livonia in Prussiam vocatus, ibiqve Magistrum egit Ordinis sui.

VII. MAGISTER LIVONIÆ
BORCHARDUS A HORNHAUSEN.

Anno 1261 in locum Hannonis sufficitur Borchardus. Qvi revidendo arces in Curlandia, cum non procul esset a finibus Prussiæ, Barbari per exploratores suos de adventu Magistri inaudientes, & qvod saltem qvadraginta secum haberet Ordinis sui Fratres cum D. eqvitibus in sylvis latitantes: clam illum cum suo milite interficere statuerunt. Magister fraudem advertens, minime perterritus, cum Barbaris conflixit & profudit non sine magna Atheorum clade. Ex Magistri vero militibus præter duodecim non sunt cæsi. Ipse vero Magister nacto vulnere, cum suis ad arcem Memel fugit, vbi a vulnere sanus iterum Rigam revertitur, & de novo injuriam illatam a Samogitis sibi, vlcisci meditatur. Samogitæ vero, biennii inducias mediante Archiepiscopo rigensi impetrarunt. Interim Magister cum aliis circumjacentibus Barbaris prœliatur.

Exacto autem induciarum tempore cum Samogitis, novum bellum oritur cum Litthuanis & Samogitis, qui cum adversus Ordinem

insurrexissent, & vtraque ex parte fortiter dimicassent, ad extremum Magister cum suo Ordine & milite profligatur, quo in prœlio saltem ex Ordine ipso triginta tres Fratres occubuerunt, cœteri vero mille quingenti. Qvam ignominiam nequaquam ferre volens Magister, novum militem ex Germania conscribit, provocando Samogitas ad prœlium: Verum pertimescentes potentiam Magistri, non ausi sunt confligere. Itaque in Semigaliam pergens Magister cum exercitu arcem ibi extruit Doblen, qvam præsidiis & milite bene munitam relinquens revertitur ad sedem. Ad extremum tamen cum Magister sæpius lacessitus est & a Litthuanis & Samogitis, tandem secum conspirantibus Litthuanis Samogitis Ruthenis & Semgalis, qvi omnes Ordinem cum Magistro ex Livonia exturbare moliebantur, Dorpati sub vrbe cum exercitu cæditur & profligatur anno 1264. Vbi etiam Mareschalcus Prussiæ periit cum centum qvinqvaginta Fratribus Ordinis & plurimis Nobilibus. Capti vero ex Ordine teutonico Fratres XIII, qvi a Barbaris martyrio affecti sunt. Tum temporis etiam duas arces in Semgalia Kersouw & Dobblen Samogitæ cum Litthuanis occuparunt.

VIII. MAGISTER LIVONIÆ
GEORGIUS AB EICHSTAT.

Eodem anno quo Magister Borchardus in prœlio occubuit, postquam per triennium & sex

mensibus Magisterio suo functus fuisset, sufficitur *Georgius ab Eichstat* Commendator sigwoldensis, qui etiam defuncti Borchardi Coadjutor fuerat, in Magisterii officio obeundo. Is Prædecessoris sui cladem vindicare volens, ferme in eundem impegisset scopulum, eam ob causam igitur invitus pacis conditiones cum Litthuanis inire coactus. Interim dum Magister cum Litthuanis de pace ineunda sollicitus, Oselienses iterum deficiunt ab Ordine, & rebellionem moliuntur, qvos idem Magister prœlio superavit sub sylva Carmeli, in quo plurimi a Barbaris cæsi & sic iterum in ordinem redacti. Hujus Magistri tempore Christiani in Livonia magnis in periculis constituti, multum periclitabantur.

IX. LIVONIÆ MAGISTER WERNERUS A BREITHAUSEN.

Post obitum Georgii successit in Magisterio Ordinis teutonici, Wernerus *von Breithausen*. Hic cum Rege Litthuaniæ Mindow, qui a fide christiana apostaverat, & cum Principe Samogitiæ *Tramato* & Duce Russiæ qvi omnes conspiraverant, vt Germanos expugnarent in Livonia, multum difficultatis habuit. Nam Rex Mindow omnium primo cum suis copiis Livoniam adoritur. Circa Wendam castra metatur: qui cum socios suos, vtputa Principem Samogitiæ & Russiæ Ducem non reperisset, coactus est cum

exercitu suo recedere in Litthuaniam, non sine magna devastatione Livoniæ. Post cujus discessum, Russiæ Dux cum suo exercitu Dorpatum oppugnat, civitatem occupat, & cum ob munitionis firmitatem arcem expugnare non posset, & Magister Livoniæ iis qui in arce erant suppetias ferre non distulisset, exusta civitate coactus est Dux Russiæ cum suis recedere, qui totum districtum dorpatensem depopulatus ad propria se recipit. Verum Magister cum exercitu subsecutus vsqve in Russiam: ibi pari modo facit, vti Dux in Livonia processerat. Ibi adversa valetudine afflictus Magister æger ex Russia cum suis in Livoniam revertitur. Interim autem cum hæc in Russia aguntur, *Tramatus* Princeps Samogitiæ, districtum pernaviensem depopulatur & expoliat. Verum in reditu Magister cum Ordinis sui Fratribus & milite, intercludentes viam circa Dunemundam, nocturno tempore in plenilunio, cum lumen Lunæ illis inserviret, prœlium commiserunt: ex quo Princeps cum paucis evasit, & ad Regem Mindow confugit. Idem Magister etiam rebelles Curetes iterum subegit, & arces eorum expugnavit & exussit, magnam inde referens prædam. Itaqve postqvam biennio præfuisset Magisterio, officium suum *Conrado von Mandern* resignavit, & in Germaniam profectus: ibi quietem elegit post tot labores exantlatos.

X MAGISTER LIVONIÆ CONRADUS VON MANDERN.

ANNO 1269 adeptus eſt Magiſterium Ordinis teutonici in Livonia Conradus von Mandern, qui extruxit in Æſthonia *album Lapidem* & in Curlandia *Mitoviam*. Hujus Magiſtri tempore interfectus eſt a Palatino quodam Litthuaniæ, Rex Mindow, ſuæ apoſtaſiæ pœnas luens. Hic Magiſter qvoqve laceſſitus a Ruſſis Samogitis & Curetibus, & ſæpius cum illis confligens vno prœlio DC perdidit cum XXX Fratribus Ordinis ſui. Hic ob ſenectutem poſt triennii regimen reſignare Magiſterium coactus, etiam in Germaniam proficiſcitur.

XI MAGISTER LIVONIÆ OTHO VON RODENSTEIN.

ANNO 1272 ſuccedit in Ordine Magiſtrorum Livoniæ Otho von Rodenſtein. Hic cum Ruſſis bella gerens, cum præter opinionem Princeps cum copioſiori exercitu Magiſtrum adoritur, Magiſter videns nullam tribui ſpem effugii, fortiter cum ſuis dimicans, qvinqve millia Rusſorum proſtravit, & cœteros in fugam egit. Hoc in prœlio Epiſcopus dorpatenſis cum plurimis occubuit aliis. Hac parta victoria, Magiſter Livoniæ colligens copioſum exercitum, & cum octodecim millibus terra mariqve in Ruſſiam pergit,

depopulando obvia qvæqve: arcem Isborch expugnat & occupat; deinceps Pleskoviam obſidet. Poſtremo per contractum Principum Moscoviæ & Novogardiæ ad pacis fœdera ineunda Magiſter allectus, ſic rediens in Livoniam iſto anno in qviete reſidet. Seqventi vero anno coactus eſt iterum adverſus Samogitas & Semigalos arma ſumere, qvi hyeme Oſelienſes invaſerant & expoliarant. Itaqve Magiſter Otho & Sigfridus Capitaneus revalienſis Regis Daniæ & Fridericus Epiſcopus dorpatenſis cum Hermanno Epiſcopo lealenſi, cito ſe expedientes, cum exercitu obviam proceſſerunt hoſtibus, & cum vtraqve pars in glacie ſe offendiſſet commiſſum eſt prœlium non ſine magna vtriusqve partis clade. Quo in prœlio ipſe Magiſter Livoniæ occubuit, cum quinquaginta duobus Ordinis ſui Fratribus & ſexcentis militibus. Epiſcopus vero lealenſis graviter vulneratus vix evaſit manus hoſtium. Sic Litthuani & Samogitæ victoriam obtinentes magna absportantes ſpolia ex prœlio, læti ad ſua ſe recipiunt. Facta anno 1274.

XI. LIVONIÆ MAGISTER ANDREAS WESTPHALUS.

ANNO prædicto, adhuc æſtuante bello cum Litthuanis poſt obitum Othonis, electus eſt Andreas, qui inchoatum bellum cum Litthuanis & Samogitis finire ſtatuens, & priorum cladem

vindicans, eodem anno cum viginti Ordinis Fratribus, a Litthuanis in prœlio interficitur. Cujus tempore, ſecundus Archiepiſcopus rigenſis, Johannes von Lünen Archiepiſcopatum adeptus.

XIII LIVONIÆ MAGISTER GUALTERUS VON NORDECK.

Anno 1275 adeptus eſt Magiſterium Gualterus von Nordeck qui multa præclara adverſus Samogitas & Semigalos præſtitit, ſæpius reportando victoriam, duas arces Barbarorum Tarweyten & Meyſoten expugnavit & ad fundamenta vsqve diruit. Hic Semigalos ad obedientiam adegit. Hic quoque triennio ſaltem præfuit Magiſterio, officium ſuum reſignavit & in Pruſſiam profectus obiit.

XIV LIVONIÆ MAGISTER ERNESTUS VON RASSBURCH.

Anno 1278 adoptatus eſt in Magiſterium Erneſtus. Is arcem Duneburg in finibus Ruſſiæ & Litthuaniæ ad ripam Dunæ extruit. Qvod ægerrime ferentes finitimi, omni ſtudio opus inceptum impedire ſtatuentes. Verum Magiſter copioſum colligens exercitum, cui quoque in auxilium venerat Capitaneus revalienſis Eberhardus cum ſuis, in Litthuaniam perrexerunt, vbi trucidando & depopulando multa vaſtavit & ingentem prædam abegit. Verum Litthuani mox arripientes

arma

arma, Magiſtrum inſecuti, & cum ſub Aſcherot offendiſſent Germanos, cum copioſior eſſet Litthuanorum exercitus, Magiſter confligens cum hoſtibus victus occubuit, & ſeptuaginta vnum ex Fratribus Ordinis ſui perdidit, multis Nobilibus interfectis. Qvo in conflictu Litthuani vexillum deiparæ Virginis Patronæ nimirum Livoniæ adepti ſunt, & vexilliferum *Henricum von Tieſenhauſen* occiderunt. Capitaneus autem revalienſis diſperſum colligens exercitum, hoſtes iterum aggreditur: is vulnere nacto & occiſo ſub illo eqvo, vix vivus evaſit. Factum in Qadrageſima anno 1279.

XV. LIVONIÆ MAGISTER CONRADUS VON FUCHTEWANGEN.

Anno 1279 electus eſt ad officium Magiſterii *Conradus von Fuchtewangen*, ex illuſtri oriundus familia, qvi antea Lantmagiſtrum egit in Pruſsia, & vtroqve functus officio ſimul. Is toto ſui regiminis tempore in armis degebat, & multa prœlia geſſit cum Samogitis & Semigalis, vt poſtquam triennio in Livonia functus eſt officio Magiſtri, ad extremum vocatus in Pruſſiam, aulæ Magiſter creatus, & ſic vnus & idem, tria præclara munia obire dignus habitus.

D

XVI. LIVONIÆ MAGISTER WILHELMUS VON SURBORCH.

Anno 1281 *Guilhelmus a Surborch* alias dictus *von Endorffen* ſuſcepit munus Magiſterii, qvi Felini ab Ordinis ſui fratribus vnanimi conſenſu ad hoc electus. Hic pariter vti Prædeceſſores ejus cum Litthuanis Samogitis & Semigalis multa bella geſſit, & Ducem belli eorum in prœlio occidit. Is montem qvi ſacer appellatur in Curlandia erexit, & tres arces Wolmariam Burtnikum & Tricatum extruxit. Wendæ qvoqve eccleſiam parochialem qvæ modo eſt cathedralis Episcopi wendenſis, divo Johanni Baptiſtæ ſacravit & fundavit. Poſtremo etiam in Semigalia cum triginta tribus fratribus in prœlio occubuit, & ſexdecim capti: qvorum aliqvi nudi in eqvis ligati, fuſtibus a Barbaris interfecti; aliqvi in ligneis cratibus ligati, ſuper ignem aſſati & combuſti animam exhalarunt. Hic Magiſter per quinqvennium & qvinqve menſibus regnaſſe fertur.

XVII LIVONIÆ MAGISTER CONRADUS VON HERZOGENSTEIN.

Anno 1287 ſuſceptus eſt in Ordinem Magiſtrorum Livoniæ *Conradus von Herzogenſtein*, qvi Prædeceſſoris ſui necem vindicare ſtatuens, multa prœlia cum rebellibus Semigalis commiſit, qvi arcem Doblen eripuit Barbaris, qvam ſub Borchardo Hornhauſen Semigali occuparant. Inſuper munitiones Barbarorum in Semigalia, Ratten & Sidroben exuſſit & dirui juſſit. Quo facto Semigali humiliati, iterumque in ordinem redacti ſunt. Vixit in Magiſterio annis duobus.

XVIII LIVONIÆ MAGISTER BOLTO VON HOGENBACH.

Anno 1289 ſubſecutus eſt Conradum in Magiſterio *Bolto von Hogenbach*, cum Livonia a finitimis nationibus pacatior eſſet. Tum neſcio quæ æmulationes & inteſtina odia inter Epiſcopos Livoniæ & Ordinem exorta, ſecum bella gerere cœperunt; quæ non finiendo Magiſter obiit poſtqvam præfuiſſet Ordini ſuo annis quinque.

XIX. LIVONIÆ MAGISTER HENRICUS A DUMPSHAGEN.

Anno 1294 ſucceſſit Boltoni, *Henr. a Dumpshagen*, qvi pacem iniverat cum Epiſcopo derpatenſi Bernhardo, quam Epiſcopi mox violantes, nova ac minus vtilia bella inter ſe excitarunt. Is biennio ſolum præfuit Ordini, fractusqve dolore moritur.

XX LIVONIÆ MAGISTER B R U N O.

Anno 1296 iisdem in tumultibus eligitur Bruno Magiſter Livoniæ, cum magna diſcordia

orta fuiſſet inter Ordinem teutonicum & Archiepiſcopum rigenſem Johannem a Fechten, qui ſibi conciliando finitimas gentes, vtputa Litthuanos cum Samogitis, Magiſtro & Ordini ejus bellum indixerunt. Cum igitur vtrinqve parati eſſent ad prœlium, ſub arce Treiden in latiſſimo campo congrediuntur & confligunt; quo in conflictu Magiſter Bruno cum ſexaginta fratribus occubuit. Sic parta victoria Archiepiſcopus rigenſis cum complicibus ſuis *Novam Molam* obſident, qvæ ſpectabat ad Magiſtrum Livoniæ. Inde vero repulſam paſſi qvi adhærebant Archiepiſcopo, vltra qvadringentos periere Rigenſium: qvorum alii interfecti, alii vero aquis ſe ipſos immergentes ſuffocati ſunt. Sic recentem victoriam mox luctus ſubſequitur. Contigerunt iſta anno 1298.

XXI. LIVONIÆ MAGISTER

G O T T F R I D U S.

Anno 1298 nec dum conſopito bello inter Ordinem teutonicum & Archiepiſcopum rigenſem Gottfridus a fratribus ſui Ordinis in Magiſtrum eligitur, qvi ab externis hoſtibus quietus, ab iis qui domi ſunt laceſſitus, adeo ægre inteſtinum hoc bellum inter eos dirimi poterat: qvo durante per octennium tædio affectus Magiſter Gottfridus mœrore magis qvam morbo extingvitur anno 1307.

XXII. LIVONIÆ MAGISTER.

C O N R A D U S A J O K E.

Anno 1307 *Conradus von Joke* meliori omine eligitur in Magiſtrum, qvi rebus compoſitis cum Archiepiſcopo & Ordine copioſum colligens exercitum, tam domi quam aliunde conſcribens militem: cui etiam ex Pruſſia in auxilium miſſi fuerant duo millia, qvorum Capitaneus fuit Vir in militari diſciplina exercitatus *Keſſelholtz.* Tanto cum exercitu prædictus Magiſter pergit in Ruſſiam, metropolim Pleſcoviam obſidet, expugnat, expoliat. Sic Rutheni ad pacis conditiones ineundas adacti ſunt. Is qvoqve in Semigalia arcem extruxit Meſoten anno 1315. Id tantum lamentatione dignum accidit hujus Magiſtri tempore, qvod Livonia adeo dira fame premebatur & aliæ finitimæ gentes, vt propter intolerabilem bulimiam & caninam vt ajunt orexim, parentes liberos ſuos mactare & vorare coacti ſint. Alii vero non ferentes filiorum ſuorum lacrymas & miſeriam, ne diutina fame torqverentur, ex compaſſione liberos ſuos in ferventiſſimis balneis incluſos fumo potius qvam fame enecare maluerunt, ne lamentabiles eorum ejulatus audirent viderentqve interitum. Etiam et illud memoratu dignum qvod durante fame illa adoleſcens qvidam parentem ſuum occiderat, vt ex illo veſceretur, vitamqve protraheret miſerabilem; qvi captus in

facto mulctatur: & sic qvi fame nec tum extinctus, per manus carnificis vita privatur. Vtrumqve miserandum. Vbi vero in furcis, recens aliqvis fuerat suspensus, hunc abscissum a gabalo propter famem edere, satiareqve stomachum qvi auribus caret, compulsi sunt. Duravit hæc fames integro triennio, eo qvod frumenta propter freqventes pruinas & frigora maturescere haud poterant. Inter hunc Magistrum & Episcopum Oseliensem ortum fuerat qvoqve bellum, qvo in bello Magister Episcopo Oseliensi arces illas qvæ ad ejus spectabant Episcopatum, Hapsel Lode Leal ademit. Hæc lis ad extremum per *Isarnum* Archiepiscopum rigensem diremta est, & sic prædictæ arces restitutæ sunt Episcopo Oseliensi. Isarnus autem qvi oriundus ex Dania, videns minus pacatam provinciam, resignans Archiepiscopatum suum *Friderico*, Bohemiæ Baroni, in Daniam reversus: vbi post Archiepiscopus Lundiæ factus, ibidem moritur. Hic Magister Conradus omnes Magistros Livoniæ prædecessores suos in regiminis sui Dominio superavit. Viginti namqve annis vixit in Magisterii officio, multaqve præclara præstitit, qvi tandem senio confectus in Livonia diem suum obiit.

XXIII. LIVONIÆ MAGISTER EVERHARDUS A MONHEIM.

Anno 1327 Everhardus a Monheim suscepit munus Magisterii, qvi antea functus Commendatoris officio Felini: Vir probus & severus, ad hæc etiam Livoniæ amator, qvi multa præclara præstitit. Inter cætera autem illud memorabile egit, qvod cum Rigenses rebellionem molirentur Magistro & Ordini, volentes frui libertatibus propriis, ea igitur spe inducti Rigenses, arcem Dunamundam obsidere & expugnare statuerunt: qvod cum illis pro votis non cessisset, illi exusto suburbio recesserunt. Verum Magister effrenos rigenses hoc pacto humiliavit, cingens obsidione civitatem, vndiqve intercludendo vias, ne commeatum haberent & annonam. Qva pressi inedia, coacti sunt per intercessionem Archiepiscopi pacem petere & gratiam quærere Magistri, ad qvam ineundam Magister jam exacerbatus non facile induci poterat. Tandem post multas intercessiones, & humiliatione Rigensium qvodammodo placatus, hac conditione fœdus inivit, vt Rigenses privilegia suæ civitatis Magistro traderent, & se faterentur abhinc subditos Magistri, vt præterea portas & mœnia civitatis demolirentur, ne in posterum haberent in qvo confiderent. His similibusqve modis effrenatam Rigensium superbiam perdomuit. Et vt Rigenses continentiores essent, cœpit arcem extruere penes civitatem, vnde domari possent mœnibus, & proceris turribus bene munitam. Acta sunt ista anno 1330. Diremta igitur lite cum Rigensibus, novum Magister conscribens militem, in *Satatis* Russiæ Regis

ditiones perrexit: ibi gladio & igne obvia qvæqve depopulando, eam qvippe ob caufam qvod Ruffiæ Rex cum Litthuanis adverfus Magiftrum Pruffiæ confpirarant. Hinc ortum erat iterum bellum cum Litthuanis, Magifter vero colligens exercitum, hofti procedit obviam, committentes prœlium. Verum Magifter cum fuis obtenta victoria, Regem Litthuanorum faucium vulnere in fugam egit, cum illis qvi adhuc erant fuperftites. Propulfis itaqve hoftibus, Magifter eodem cum exercitu pergit in Samogitiam, qvos pari modo vti Ruthenos vifitat. Sed Samogitæ ingenti hoc prœlio perculfi, pacem petierunt, & fic inter Magiftrum & Litthuanos cum Samogitis pacis fœdera funt ftabilita.

Compofitis igitur rebus cum Litthuanis & Samogitis, Mofchi iterum infurgunt adverfus Magiftrum & Ordinem. Quare Magifter armata manu cum Comite qvodam ab Arensborch hoftibus obviam procedit hyemali tempore, quo adeo feruntur fuiffe intentia frigora, vt plurimi ex vtraqve parte frigoribus exhaufti, fedentes in eqvis animam exhalaverint. Quapropter infectis rebus vtraqve pars non commiffo prœlio, recedere coacta eft. Hic Magifter multas arces & munitiones in Livonia ædificavit, cujus regiminis tempore Livoniæ multum acceffit emolumenti, qvi annis qvatuordecim magna cum laude Ordini fuo præfuit, & cum premeretur fenectute, pertæfus jam bellorum, pacem eligens, refignavit officium fuum alteri, ipfe vero Coloniam profectus, religiofam amplexus vitam, in cœnobio moritur apud D. Catharinam.

XXIV MAGISTER LIVONIÆ BORCHARDUS A DREYLEVEN.

Anno 1341 fufceptus eft ad munus Magifterii obeundum Borchardus, cujus tempore Æfthones rebellionem molientes; vna eademque nocte mille octingentos Germanos nobiles promifcui fexus & ætatis, etiam parvulis non parcendo trucidarunt. Reliqvi quibus dabatur effugii locus, nudis pedibus per fylvas & paludes Revaliam fugiebant. Qvanto in periculo tum fuere Germani, facile conjicitur. Hi etiam clauftris & monafteriis non parcentes viginti octo monachos in cœnobio Padis interfecerunt. Videntes igitur licere fibi tam impune graffari, colligentes ingentem Barbarorum colluviem ad decem millia, inter fe Ducem belli ftatuentes, Revaliam obfident. Pari modo ruftici in diftrictu Wike procedunt, qvi Epifcopum fuum cum Canonicis & multis Nobilibus, in arce Hapfel longa & molefta obfidione premunt. Eadem æftate 1343 Ofelienfes ruftici, Germanos omnes cum Advocato & conventu Ordinis igne & gladio extinxerunt, ita vt nullus eorum in vivis remanferit.

Illi vero qvi Revaliam obfidebant, mittunt

legatos ſuos in Finlandiam ad Epiſcopum in Abo & Wyborch petentes ab illo ſuppetias, promittentes ei vrbem Revaliam dedere. Verum Capitaneus revalienſis interim qvoqve Magiſtrum ſupplicat Livoniæ, vt illi in auxilium properet: qvi commiſeratione interfectorum atqve eorum qvi obſidione tenebantur, inductus: exercitum colligere non diſtulit. Indomita igitur Barbaries, cum de adventu Magiſtri inaudiſſet, mittunt ad Magiſtrum legatos, vt eos ſineret, promittentes ei tributum potius qvam Danis. Verum Magiſter non confidens perverſis, etiam dolens interitum tot innocentium, qvi per illos perierant, induci non poterat, vt non vindicaret necem occiſorum. Itaqve confligens cum illis ſub Revalia, omnes ferme occidit. Hac parta victoria qvodammodo ſuperſtites adhuc Nobiles animum receperunt.

His peractis Magiſter Hapſelium cum exercitu properat, Epiſcopum ibidem cum cœteris obſidione liberare. Qvod cum intellexiſſent Æſthones, Magiſtrum adventare, timentes de corio ſuo, latebras qværunt & ad ſylvas proripiunt. Sic Epiſcopus Hapſelenſis cum ſuis Canonicis atqve Nobilibus, ab obſidione liberatus, Magiſtro gratias agit. Reliqva autem Barbaries, cum intellexiſſet, ita ceſſiſſe illis qvi ſub Revalia fuerunt, dolentes ſuorum interitum, cum ipſi vindicare necem eorum neqveunt, Moſcoviæ Ducem inci-

tant, vt ille eorum cladem vlciſceretur, ei promittentes obedientiam & tributum, qvibus allectus Moſchus, in diſtrictum derpatenſem inſperate irrumpit. Qvod cum advertiſſet Epiſcopus ibidem cito ſe ad prœlium cum ſuis inſtaurat, Moſchos adoritur ſub Odenpe, vbi vltra mille cæduntur. Moſchi ceteri in fugam acti, trepide ſe ad propria recipiunt.

Hæc omnia cum in æſtate contigiſſent, Magiſter Borchardus hyeme pergit cum exercitu Oſelium, ibi qvoqve vlciſcendo eorum necem, qvi a ruſticis oſelienſibus interfecti. Itaqve cum eo perveniſſet, pari modo cum illis procedit, vti illi prius cum Germanis fecerant. Interfectis igitur novem millibus Barbarorum, reliqvi miſericordiam petentes, gravibus conditionibus pacem impetrarunt. Arma vero ſua omnia coacti ſunt tradere Germanis, & pro pœnitentia ædificare arcem eadem in inſula, dictam Soneburg.

Dum ergo Magiſter circa Oſelienſes occupatur, interim Litthuani abſente Magiſtro irruptionem fecerunt in Semigaliam, vbi per proditionem occuparant arcem Tarweiten, in qva ſeptem fratres Ordinis cum cœteris Nobilibus captos ſuffocarunt. Inde vero properantes Mitaviam vsqve, exuſſerunt ſuburbium, ita vt ignis etiam arci nocivus, in fumo & vaporibus vltra ſex centos in arce ſuffocatos reperirent. Mitavia exuſta Rigam perrexerunt, vbi tantum pernoctantes,

inde *Novam Molam* pergunt, arcem occupant. Vnde a Rigensibus expulsi, Sigwoldum vsqve ad Walkum perrexerunt. In reditu vero vltra mille trecentos homines, ad pecudum instar in Litthuaniam abigerunt. Hæc facta in qvadragesima anni prius dicti 1345. Neqve hic calamitatum finis fuit. Felini qvoqve Æsthones rustici seditionem machinantur, qvi conspirantes secum, statuerunt Commendatorem felinensem cum sui Ordinis Fratribus in arce trucidare. Vsi autem sunt hoc astu. Mos erat subditis felinensibus qvod censum frumentorum, qvotannis pendere tenerentur Felini in arce, idqve circa adventum Domini mense Decembri. Itaqve omnes conspirantes, vna eademqve die venire cum vehibus frumentorum ad arcem statuerunt. Qvilibet eorum adhuc habens virum sacco inclusum cum armis. Cum vero arcem intrarent, qvilibet suum ex sacco socium qvantocyus dimittens, insperate voluerunt in Germanos irruere & trucidare. Verum dolus hic per vetulam aliqvam; qvæ vnicum filium suum habens inter perduelles, Commendatori innotuit, timens ne filius ejus in proditione periret. Petiit itaqve vt hanc illi gratiam exhiberet Commendator, ne filius ejus interficeretur, signo aliqvo certo saccum in qvo latitabat notando. Cum igitur latere fraudem subditi putarent, in die S. Thomæ Apostoli, ad opus perficiendum, convenerunt ante arcem. Commendator qvos cum advertisset, tot admittere jubet, qvibus se cum suis sufficere posse putaret: interfectis tam qvi in saccis qvam qvi vehes advexerant. Deinde alios qvoqve ad arcem admittit, qvi visis cadaveribus suorum, consternati, supplices veniam petentes, novum censum singulis annis pro hac fraude solvere statuerunt: idqve eadem die qva illi dolum machinabantur, anno 1345.

Hic Magister arcem Marienborch & Frauenborch in finibus Russiæ extruxit, qvod ægre ferentes vicini, statuerunt eas demoliri: itaqve convenientes ex finibus Russiæ trecenti, ingentem fumum sub arce Marienborch excitarunt, vt Germanos suffocare possent, qvi non ferentes fumum & densam caliginem, eruperunt ex arce, & propulsarunt hostes, occisis Ruthenis duodetriginta. Regnavit hic Magister annis sex. Moritur Wendæ in Livonia.

XXV MAGISTER LIVONIÆ GOSVINUS VON ERCKE.

Anno 1347 *Gosvinus von Ercke* dignus habitus est Magisterio Ordinis teutonici, qvi erat Commendator felinensis. Hujus Magistri tempore aulæ Magister Prussiæ Henricus Thussemer, a Waldimero III Danorum Rege & Othone fratre ejus districtum Harrien & Wirlant cum tribus arcibus & civitatibus Revaliam, Narviam, Wesenbergk, cum omnibus adjacentibus fundis &

libertatibus emit pro novendecim millibus Siclis argenti juxta taxam ponderis colonienſis, [*h. e.* 158333 *et ſemis Rthlr.*] qvi contractus Marienburgi in Pruſſia factus anno 1347 die 24 Junii. Eodem tempore Otho Regis Daniæ frater germanus, amplexus eſt Ordinem teutonicum. In feſto igitur omnium Sanctorum, ceſſerunt Dani prædictas arces & civitates Ordini Pruſſiæ. Vbi primus fuit conſtitutus ab Ordine *Commendator Bernhardus von Dreyleven*, defuncti illius Magiſtri patruelis Saxonia oriundus. Sed redeamus ad propoſitum. Prædictus igitur Gosvinus multa geſſit prœlia cum Ruſſis ex Witepsk, Smolensky & Plescovienſibus, qvorum plus decem millia vno proſtravit prœlio, die Purificationis B. V. Mariæ anno 1348, paucis ſuorum interfectis, & IIX fratribus Ordinis. Seqventi vero anno cum Samogitis bellum ſuscepit, eorum provinciam depopulavit & aliqvot eorum munitiones occupavit vi & armata manu, qvas tandem ad fundamenta vsqve diruere juſſit, vtputa *Kula*, *Baſin*, *Dobeſin* & *Zela*. His peractis in Samogitia, cum ingenti præda revertitur in Livoniam. Hic annis qvatuordecim functus eſt Magiſterio, habuit tum temporis ſocium Archiepiscopum Rigenſem *Fromholdum a Fiffhauſen.*

XXVI MAGISTER LIVONIÆ ARNOLDUS VON VITINKHOVE.

Anno 1360 ſuffectus eſt in locum Gosvini

Arnoldus a Fitinkhove Commendator Marienburgenſis in Livonia, qvi ſui Magiſterii tempore multas expeditiones, tam hyeme qvam æſtate adverſus infideles habuit. Inter cetera vero memoratu digna nec illud fuit poſtremum, qvod *Caunam* in Litthuania expugnarat, & Regem Litthuaniæ *Conſtantinum* cum filio multisqve Nobilibus captivarat, interfectis ibidem duobus millibus, munitionem vero ipſam exuſſit, & ad fundamenta vsqve diruere fecit. Præfuit Magiſterio annis duodecim.

XXVII. MAGISTER LIVONIÆ GUILHELMUS A FREYMERSEN.

Anno 1372 ſucceſſit Arnoldo *Guilhelmus*, qvi qvoqve cum Ruſſienis & Litthuanis & Semigalis multa prœlia commiſit. Hujus Magiſtri tempore Archipræſulis Rigenſis cathedram obtinuit *Johannes a Sinten*, ordine octavus.

XXVIII. LIVONIÆ MAGISTER. LOBERTUS AB HULSEN.

Anno 1384 ſubſecutus eſt in officio Magiſterii Guilhelmum, *Lobertus ab Hülſen* pomeranus. Sub hujus Regimine cum exteris pax erat. Sed inteſtina iterum cum Derpatenſibus bella exoriuntur, qvæ tandem a Waldimaro Magiſtro pacata ſunt: vti inferius recenſebitur. Vixit hic annis novem in Magiſterio.

XXIX MAGISTER LIVONIÆ
WOLDIMARUS A BRUGGENEY.

Anno 1349 adeptus eſt officium Magiſterii, Woldimarus a Bruggeney, vir multarum virtutum & facinorum bellicorum clarus. Is inchoatum cum Derpatenſibus bellum, hoc pacto finivit. Nam Derpatenſes concepto odio in Ordinem Crucigerorum, fœdus inierant cum Ruthenis, Litthuanis & Samogitis, vt eorum ſuppetiis adjuti facilius debellarent Magiſtrum. Verum Waldimarus exercitum colligens fratresqve Ordinis ſui, cum prædicti hoſtes Livoniam magna ex parte devaſtaſſent, & lacum Peips transfretarent, eos in littore excipiens magnam hoſtium ſtragem edidit. Qvo facto Derpatenſes humiliati & compoſitis cum Ordine rebus, iterum in ordinem redacti ſunt.

Hujus Magiſtri tempore Nobilitas in diſtrictu Harrien & Wirland, hæreditario jure a Magiſtro Pruſſiæ Conrado Jungio privilegiata eſt, vt vterqve ſexus tam mobilium qvam immobilium bonorum hæres exiſteret. Actum Gedani 1397. Præterea ſi qvæ controverſia inter Nobiles prædictorum diſtrictuum agitabatur, ne ſemper ſupremum peterent Magiſtratum in Pruſſia; Sex Nobiles vtriusqve diſtrictus cum duobus ex Ordine Præfectis: vtpote Commendatore Revalienſi & Advocato Weſenbergenſi deputati erant ad dirimendas lites, de qvorum decreto nulla admittebatur appellatio.

Nec illud poſtremum, qvod ea gauderet libertate Nobilitas loci iſtius, vt homicidam tueri poſſent, ſi in cujus bona vel prædium confugisset: etiam contra voluntatem ſuperioris Magiſtratus. Ad hæc qvilibet Nobilis jure gaudebat proprio in bonis ſuis, judicare etiam criminalia inter ſubditos ſuos, nullo interpellante alio Magiſtratu arcis vel Præfecturæ, niſi ſponte & forſitan vt vitaret ſuſpicionem falſi judicii propriæve vindictæ. Verum hiſce libertatibus ditati, deteriores effecti Nobiles, nec juris nec æqvitatis habentes rationem, pro libitu omnia faciebant, opprimentes ſubditos, adeo vt ſi qvis eorum mortuus erat, poſt ſe relinqvens liberos, Dominus omnia ſibi tribuens, orphanos ſpoliabat, qvi poſtmodum fores aliorum pulſare & oſtiatim victum qværere compulſi ſunt: & ſi qvis ſubditorum vel minime deliqviſſet, juſſu Domini ſui vmbilicotenus nudatus, virgis cædebatur, nullam vel ſexus vel ætatis rationem habentes. Nec licitum fuit ſubdito, de injuria illata a Domino, Magiſtratum interpellare. Nec Domino qvoqve pudor fuit, ſubditos ſuos in commutationem dare pro canibus & accipitribus. Et ſi qvis neceſſitate coactus, alium in defenſione propriæ ſalutis, caſu occidiſſet, absqve judicio & ſine vllo jure, nullo adhibito carnifice, capitis damnatus mulctabatur. Si vero

effugiſſet homicida, vxor vel liberi mariti vel parentis pœnas luere ſæpius accidit. His & ſimilibus oneribus, magis tyranno ſubditi premebantur jugo. Vnde tandem vsqve adeo inſolentia excrevit nobilium Livonorum, qvoad vxores eorum, cum currum aſcendere vellent, ruſticus primo humi proſtratus, ſe trunci loco, pedibus illius ſubjecit: ne tamen delicatus aſinus ſi minus delicate aſcenderet, læderetur vel ſtrepitum ederet, vnde forſitan ab aſſiſtentibus, ſi animadverſum fuiſſet, riſui & cachinnis exponeretur. Sed ſatis hæc hoc loco de Nobilitatis Livoniæ effrenata ſuperbia atqve inaudita ambitione & petulantia: de qva pluribus pius Lector in ſeqventibus niſi etiam honeſtis auribus moleſtnm fuerit iſta ſufferre, auditurus. Vixit autem in Magiſterio Woldimarus annis decem.

XXX MAGISTER LIVONIÆ
CONRADUS A FITINKHOVE.

Anno 1404 ſuſcepit munus Magiſterii in Livonia *Conradus a Fitinkhove.* Is cum Moſchovitis magnum commiſit prœlium ad fluvium Modda, vbi ſeptem millia Moſchorum interfecti ſunt, præter eos qvi ſe aqvis ſuffocarunt. Hac vero parta victoria, conſtituerat ſuſceptum jam bellum cum Moſchis in armis finire. Sed qvia tum in Pruſſia aliud exortum bellum inter Prutenos & Jagellonem Poloniæ Regem, qvi & Witholdum,

Magnum Litthuaniæ Ducem, ſibi belli ſocium aſciverat: Magiſter Livoniæ Cruciferis Pruſſiæ ſuppetias ferre decrevit, & ſic inducias cum Moſchis invitus ſumere coactus fuit. Hujus Magiſtri regimine anno 1407, in campo Mariendahl vno ab vrbe Revalia milliari, inchoatum eſt celebre illud monaſterium Divæ Brigittæ, a tribus opulentis mercatoribus, qvod tandem conſummatum eſt anno 1436.

Anno vero 1413 Magnus Dux Litthuaniæ, Duci Moſcoviæ, Ducatum Smolensky, armis & bello ademit. Magiſter autem Conradus potitus eſt regimine annis decem.

XXXI MAGISTER LIVONIÆ
THEODORICUS TURCA,

Anno 1414 ſuſceptus eſt ad officium Magiſterii *Theodoricus*, qvi bona pace potitus, non diu regnavit. Hujus temporibus extitit Archiepiſcopus rigenſis Jo. Valenraderus, qvi interfuit Concilio conſtantienſi, vbi Jo. Huſſius ex Concilii Decreto tanqvam Hæreticus igni fuit adjudicatus, qvem Livonica Nobilitas cum ducentis eqvis ad illud generale Concilium expediverat. Verum reverſus Rigam non multo poſt obiit.

XXXII. LIVONIÆ MAGISTER.
SUIHARDUS A SPANHEIM.

Anno 1418 ſuſcepit Magiſterii munus *Suihar-*

dus. Is continuo in armis adverſus Litthuanos degere coactus fuit. Vixit in Magiſterio annis decem. Hujus tempore Cathedram rigensem rexit Johannes Habundus.

XXXIII MAGISTER LIVONIÆ.

CYSUS A RUTENBERCH.

ANNO 1428 cœpit Magiſterio præeſſe *Cyſus.* Hujus regiminis tempore anno 1433 vndecima Maji, tota civitas Revalia cum cathedrali eccleſia, templis & cœnobiis incendio conflagrata. Prædictus vero Magiſter Cyſus adverſus Litthuanos arma ſumſit, & magno cum exercitu Litthuaniam vaſtavit. Verum exercitus dyſenteriæ morbo laborans, magna militum pars extincta. Hoc in morbo ipſe Magiſter cum multis Ordinis ſui Fratribus periit; functus eſt officio Magiſterii annis novem. Hujus fuit comes in Archiepiſcopatu rigenſi Henningius a Scharfenberger.

XXXIV. LIVONIÆ MAGISTER

FRANCO A KERSDORFF.

ANNO 1437 ſucceſſit Cyſo, *Francus Kersdorff*, qvi a Magiſtro Pruſſiæ contra voluntatem Livonum in Magiſterium intruſus. Is inchoatum cum Litthuanis bellum finire volens, cum copioſiſſimum collegiſſet exercitum, & in Litthuaniam perrexiſſet, plus qvam viginti millia ſelectorum militum in conflictu cum Litthuanis

perdidit. Magnum ſane Livoniæ lamentum, vnde nec parvum ſubſecutum eſt detrimentum.

Verum haud minus & illud Livoniæ obfuit, qvod videlicet prædictus Magiſter, tum Rigæ magnum pecuniarum theſaurum collegiſſet. Nam ab vno Commendatore felinenſi, qvi mortuus fuerat, triginta millia Marcarum in auro & trecentas libras argenti, absqve ſuppellectili argentea & abaco, qvæ ei contigerant, accepit. Ab Advocato vero in *Albo Lapide*, Aureorum & Talerorum ad centum millia extorſit. Qvibus corraſis in Pruſſiam ſe contulit, bene expilato Livoniæ ærario. Præfuit Ordini & obfuit annis duobus.

XXXV MAGISTER LIVONIÆ

HENRICUS A BUKKENODEN.

ANNO 1439 ſubſecutus eſt *Hen. a Bukkenoden* cognominatus *Sekûngel.* Hic absqve conſenſu aulæ Magiſtri Pruſſiæ, qvi ſemper primum dederat votum in electione Magiſtrorum Livoniæ, ab Ordine & Nobilibus livonienſibus in Magiſtrum adoptatus. Is lites & diſſenſiones omnes cum Henr. Scharfenberger Archiepiſcopo rigenſi mitigavit. Verum nec diu ſervata pax fuit, eo qvod inter Archiepiſcopum rigenſem & Magiſtrum Ordinis de eminentia regiminis & autoritate continua fuit æmulatio: qvia Archiepiſcopus rigenſis ſemper *Primas* habitus fuit Livoniæ, ad hæc etiam qvod Ordo Cruciferorum ab Archiepiſcopo

rigensi & cœteris Livoniæ Episcopis accitus fuit in illam provinciam, qvi vt religiosi milites juvarent propagare fidem Christi in gente & natione barbara, qvam ob causam prædicti Episcopi cum Archiepiscopo rigensi, Magistro & Ordini cesserunt tertiam partem Livoniæ, reservantes sibi duas partes. Successu vero temporis Ordo & Magister obliti priorum, sibi summam arrogantes auctoritatem, causam præbuerunt multarum rixarum, vnde non pauca subsecuta sunt mala. Hic qvoqve duntaxat annis duobus functus est Magisterio.

XXXVI LIVONIÆ MAGISTER HENRICUS FINKE AB HAVERBERGE.

Anno 1442 Henricum a Bukkenoden subseqvitur alter *Heidenreich Finke.* Hic duas habuit expeditiones in Moschoviam, magnamqve illius provinciæ partem gladio & igne devastavit. Ædificavit arcem in Curonia Bäusk, potitus regimine qvatuordecim annis.

XXXVII. LIVONIÆ MAGISTER JOHANNES OSTHOF A MENGDEN.

Anno 1456 successit in officium Magisterii *Johannes Osthof*. Is colligens copias non exiguas pro suppetiis ferendis Magistro Prussiæ adversus civitates qvæ defecerant ab Ordine Crucigerorum in Prussia. Verum intestino compulsus bello, iisdem vsus est adversus Sylvestrum

Archiepiscopum rigensem, qvi ab eodem Magistro Kokenhausii obses, & captus est ibidem: spoliatur bonis omnibus, veneno extingvitur; qvo tandem odio concepto Magister, *Livoniæ Annales* repertos in Bibliotheca Archiepiscopatus Kokenhausii, qvi Livoniæ gesta continebant, cum ceteris codicibus comburi jussit, vti initio insinuavimus. Ipsum vero sacrum Mystam, veneno extinxerunt.

Anno 1472 appulit Revaliam femina ex Græcia, prognata ex stirpe imperatoria Palæologorum, qvæ Magno Duci Moscoviæ Johanni Basilidis ejus nominis primo, Constantinopoli desponsata fuit: inde vero magno cum comitatu ad Moscoviæ fines deducitur. Ibi a Moschis summo cum applausu & splendidissimo apparatu excepta, ad Principem suum abducunt. Annis hic Magister præfuit decem & novem.

XXXVIII. LIVONIÆ MAGISTER. JOHANNES WALTHAUSEN.

Anno 1475 susceptus est ad hoc munus Magisterii Johannes a Walthausen. Hic in Wironia vel Wirlandia, extruxit munitionem Tolsborch, qvi cum sesqvialterum annum suo præfuisset Ordini, citra omne jus & fas, ab eodem Ordine suo deponitur & Wendæ captivatur, vbi etiam finivit vitam. Qvod ipsum non multo post, qvoqve Archiepiscopo Rigensi a Civibus suis evenit, vti inferius

recensebitur. Vnde magna Livoniæ plaga subsecuta est.

XXXIX MAGISTER LIVONIÆ BERNHARDUS VON DER BORCH.

Anno 1477 adeptus est Magisterium in Livonia Bernhardus von der Borch, qvi bello lacessitus a Moschis se qvoque munire cœpit adversus hostem. Collegit idcirco exercitum copiosissimum ad centum millia, qvalem nullus vnqvam Magistrorum in Livonia ante illum vel etiam post habuit. Tanto igitur cum exercitu perrexit in ditiones Moschi, omnia depopulando & suburbium Plescoviæ exussit. Verum Moschus neqvaqvam otiosus, qvamdiu Magister in Moscovia grassatur, ille vicissim reddens rationem, Livoniam devastavit: deterius multo qvam in Moscovia factum fuit. Multa millia hominum ad instar pecudum in Moscoviam abacta fuerunt.

Hic qvoqve Magister cum Archiepiscopo rigensi *Stephano Gruben*, gessit bellum. Rigam obsidet. Verum Rigenses se mascule defendentes, Magister cum pudore recedere coactus fuit. Tunc temporis Rigenses arcem civitati adjacentem diruere fecerunt, qvam deinceps sub Plettenbergio iterum ædificare cogebantur, vti inferius recensebitur.

Verum Archiepiscopus prædictus multas a Magistro & Ordine perpessus injurias, ad extremum

velatis oculis, inverso modo, eqvo impostus, caudam eqvi manu tenens, vrbe extruditur. Cujus rei ignominia commotus Pontifex romanus Sixtus IV, Magistrum cum suis complicibus anathemate percussit. Vnde evenit qvod pari infamia Magister depositus ab officio, reliqvum vitæ misere transegerit, postqvam præfuerat Ordini annis novem.

XL MAGISTER LIVONIÆ JOHANNES FREYTAG.

Anno 1479 debellavit Moschus Ducatum novogrodensem in Russia, & suo subjecit imperio, incolas vero loci illius inde exturbavit, & alibi in ditione sua per varia loca dispersit. Anno 1486 incepit præesse Ordini in Livonia, Johannes Freytag, Commendator revaliensis, durante adhuc bello cum Rigensibus. Verum cum vtraqve Pars ad committendum prœlium parata esset, acies suas in latissimo campo sub arce Treiden instruunt. Vbi Magister a Rigensibus profligatus, octo Ordinis Præfecti, captivi ducti sunt Rigam cum triumpho, totidem in prœlio cæsis.

Anno 1492 Johannes Basilidis Dux Moscoviæ cœpit ædificare arcem e regione Narviæ Germanorum, in finibus Livoniæ, qvam secundum nominis sui proprietatem Iwangorod vocare voluit, non sine magno Livonum incommodo. Fertur et illud Revaliæ accidisse circa ista tempora,

qvod duo mercatores moſchi, qvorum alter falſam monetam cuderat Revaliæ, alter in ſodomitco deprehenſus ſcelere cum eqva, a Senatu igni adjudicati & combuſti juxta juris decreta. Qvorum necem Moſchus ægre ferens, eorum infamam hoc pacto vindicavit: qvod videlicet omnes mercatores germanos, qvi tum in Moſcovia erant, in fœtidiſſimos carceres injici juſſerit, vbi multi inedia, multi fœtore & ſqvalore conſumi, vitam miſere finierunt. Hic Magiſterio potius annis novem.

ADMONITIO AD LECTOREM.

Volo te hoc loco admonitum Lector Benevole, qvod a temporibus Plettenbergii qvadrageſimi primi Livoniæ Magiſtri fuſius parum noſtram conſcripturi ſimus hiſtoriam: cauſa eſt, qvod res ab illo & ſeqventibus Magiſtris geſtas, homines noſtri ſeculi plures qvorum ipſe notitiam habui, memoria tenuerunt. Ex qvorum fide digna relatione multa didici, qvæ noſtri temporis ſcriptores rerum livonicarum miniſtri evangelici ſtudio ſubticere ſtatuerunt: vt vel hac ratione qvæ a catholicis Toparchis olim in Livonia laudabiliter præſtita, vnde poſteri non parvam ædificationem in catholica religione haurire poſſent, ſua invidia hominibus eriperent. Imo qvod

mirandum, volunt hunc virum catholiciſſimum hæreticæ pravitatis inſimulare, qvi tot catholicæ religionis monimenta poſt ſe reliqvit: vti inferius dicetur. Cum res apertiſſime ſit falſa. Nam anno 1495 Plettenbergius ſuſceptus eſt ad munus Magiſterii, & viginti duobus annis poſt, vtpote anno 1517, primo incepit Lutherus ſui qvinti Euangelii ſemina ſpargere.

XLI LIVONIÆ MAGISTER GUALTERUS PLETTENBERGIUS.

Anno 1495 Gualterus Plettenbergius, vir & militaris ſcientiæ peritus & in pietate erga Deum zeloſus non ſine laude, & meliori omine cœpit fungi Magiſterio, qvi omne ſtudium in hoc vnum convertit, vt primo inteſtinos ſedaret tumultus cum Rigenſibus qvos Plettenbergius adegit, vt arcem rigenſem ab illis dirutam reædificarent vt ante fuerat. Atqve vt eos facilius ſub obedientia contineret, Dunamundam arcem melius vt ante munire cœpit. Wendam arcem qvoqve turribus munitiorem reddidit.

Moſchus autem cum multas præberet Livonienſibus belli cauſas, & per ſeptuaginta miliaria Livoniam depopulaſſet, vnanimi Procerum conſenſu decretum fuit, hoſti bellum apertum indicere, & injuriam illatam armis vindicare. Itaqve cum Alexandro, magno Lithuaniæ Duce, Plettenbergius fœdus inivit, ſimul contra Ducem Moſchoviæ, cujus filiam habuit Alexander conjugem,

arma ſumere, & cum propter affinitatem cum Moſcho contractam, Alexandro tute fidere non poſſet, Plettenbergius, pactum inter ſe factum juramento & literis confirmare voluit: Qvod etiam factum fuit. Verum cum Plettenbergius eſſet paratus, interim Adalbertus Poloniæ Rex, frater Alexandri moritur, cujus morte præpeditus, ad obtinendum ſceptrum in Poloniam properavit. Ita ſpe fraudatus Plettenbergius auxilii, cum ſuis duntaxat in Moſchoviæ Principis ditiones perrexit. Ibi cum primo offendiſſet qvadraginta millia Moſchorum, commiſſo cum illis prœlio eos in fugam convertit, cæſis qvam plurimis. Qva victoria obtenta magnam partem regionis iſtius igne & gladio vaſtavit. Verum exercitus ex incommoditate & cibi non aſſveti cruditate corruptus, diſſenteriæ morbo laborare cœpit. Qvare exercitus diſperſus, finem tum imponere bello Plettenbergius neqvit. Verum et Plettenbergius morbo correptus, qvieſcere ab armis cogitur. Dum autem Noſtri ægritudine premuntur: Moſchus irruptionem fecit in Livoniam, obvia qvæqve devaſtat: plus qvam qvadraginta millia hominum interfecit, & in captivitatem abduxit. Sub Helmet autem cum in reditu eſſet Moſchus, interceptus a Germanis, qvindecim millia cæduntur vna cum belli Duce Alexandro Doblinsky. Factum anno 1502.

Eodem igitur anno, menſe Auguſto Plettenbergius cum ſuis paratus ad bellum, cum duobus millibus eqvitibus cataphractis, & mille qvingentis peditibus Plescoviam perrexit. Vbi inſperate a Moſchis nonaginta millibus vndeqvaqve circumſeptus, nullum aliud refugium ſibi reſtare intelligit, qvam vel pugnare vel mori. Iccirco deſcendens ab eqvo, Dei & beatiſſimæ Virginis implorat auxilium: Nam Provincia Livonia a primis in ea chriſtianæ Religionis fundatoribus patrocinio Deiparæ Virginis commiſſa fuit. Qvæ etiam tum temporis cum ſanctiſſimo Puſione in aere apparebat. Qva viſione Plettenbergius cum ſuis qvodammodo recreatus ad fortiter dimicandum cum ſuos adhortatus fuiſſet. Tormentum vnicum qvod tum ſecum habuit, concatenatis globis oneratum explodi in hoſtem imperat. Idqve cum ter qvaterve reiteratum fuiſſet, hoſtium phalanges disrumpuntur. Et cum iam acies ſtarent confuſæ, Plettenbergius eos facile fudit, adeo vt pauciſſimi fuga ſibi vitam conſuluere. Miraculum ſane tam parvis copiis, tantum exercitum vincere & ſuperare. Verum hujus viſionis prædictæ ſcriptores moderni nullam faciunt mentionem: Cauſam facile pius qvilibet intelligit, qvi ſcit, qvanta hi laborant invidia, non modo in ſuperbenedictam Dei Genetricem, verum in omnes Dei Sanctos, adeo vt illis omnem prorſus auxiliandi, per interceſſionem ad Deum periclitantibus poteſtatem, eripere vltra modum

moliantur. Verum nos id, ex certa habentes majorum noſtrorum traditione, hoc loco inſerere, tanqvam rem omnibus notam non puduit. Non obſtantibus malevolorum obtrectationibus, qvi id ipſum tanqvam naturæ paradoxon conantur ire inficias. Verum redeamus ad propoſitum. Reportata igitur tam glorioſa victoria: Plettenbergius in perpetuam rei memoriam, duplicem monetam cudere juſſit, ſub vna effigie Patronæ Livoniæ, vti in conflictu Livonibus apparebat: auream ad inſtar aureorum Luſitaniæ vulgo Portugalica dictam, decem Vngaricales continentem: argenteam qvoqve omni fuco carentem nitidamqve qvæ nunc rarior, qvatuor tamen conſtantem groſſibus polonicis.

Præſtiterat qvoqve belli Dux Plettenbergius in hoc conflictu votum, qvod ſi obtenta victoria, ſalvus evaderet hoſtium manus ſe loca ſacra inviſurum, ac peregrinari Hieroſolymam: qui non multo poſt graui morbo correptus, cum voti ſui compos eſſe non poſſet, convocatis Ordinis ſui Fratribus, rem illis vti neceſſariam proponit: vt ſaltem vel illo vita functo, ſiquidem Deo voviſſet & hac ratione inſperatam victoriam obtinuiſſet, aliquos ex ſuo Collegio implendi voti gratia ad loca ſacra expedirent. Quibus cum id videretur moleſtum, omnesque recuſarent: vnicus duntaxat inter illos repertus: Vir bonus & rectus Robertus liber Baro Commendator felinenſis, qui

hanc in ſe provinciam ſuſcepit, illud duntaxat flagitando vt eum tanquam totius Livoniæ Legatum, honeſto cum comitatu expedirent. Cui Livones adjunxerunt Equites quinquaginta, tribuentes ei Oratorem quendam *Dionyſium Fabri* Pomeranum, Livoniæ Sindicum, virum Juri civilis doctum: imprimis ad Proceres Imperii deinde ad Carolum V Imperatorem, poſtrem ad Romanum Pontificem Leonem ablegarunt, v obtentis ad Solimanum literis, liber ei tranſitu pateret, in regionem ire redireque ſacram. Qv itinere feliciter exacto, Carolus V Imperator ob multa præclara Cruciferorum in Livonia præſtita facinora Livoniæ Magiſtrum abhinc inter Imperii Principes annumerare voluit, Principisqu titulo beavit. Hinc facile colligitur, num prædictus Plettenbergius hæreticus fuerit an non: v impudenter aſſerere de illo veriti non ſunt, qu Livonicam Hiſtoriam hoc noſtro ſeculo conſcribere conati ſunt.

Hujus Magiſtri temporibus, rigen. Cathedram rexit *Casparus Linden*, vir quoque in religionis zelo fervens, qui ſemper Plettenbergio & conſilio & ope adverſus Moſchum magno fuit adjumento.

XLII. LIVONIÆ MAGISTER HERMANNUS VON BRUGGENEY COGNOMINATUS HASENKAMPF

PLETTENBERGIO ſucceſſit Haſencampius,

qui primus inter Magiſtros Livoniæ Principis titulum vſurpare cœpit, anno circiter 1535. Is poſt Plettenbergium bona pace potitus, & otio diffluens, cum hæreſis Lutherana iam magnam Germaniæ partem infeciſſet, is in catholica religione tepidus, eandem hæreſin in Livonia diſſeminare permittit. Sic igitur aucti honore majori ac titulis Livoniæ Magiſtri, cum hoc ipſo ad majora provocarentur, en in contraria rapiuntur, tepeſcentes tam in virtutibus, quam zelo pietatis ſenſim ab auita & priſtina majorum ſuorum religione deficiunt, immemores Voti Ordinisqve ſui, conniventes flagitioſorum exceſſibus, ipſi quoque voluptatibus dediti in ſumma pace ac rerum omnium affluentia commeſſationibus atque ebrietatibus continuis ſe ingurgitando, in peſſima quæque ſcelera præcipites feruntur & ruunt, paratiſſimam ſe ipſos exhibentes fomitem, ad concipiendam hæreticam pravitatem. Fertur enim id de inaudita bibendi indolentia apud Nobiles Livoniæ hunc fuiſſe morem obſervatum, quod nimirum cum in compotationibus aliquot conveniſſent: tum de laude inter eos potitatum fuit, qui nam alterum citus inebriaret. Et ne dolo circumveniret vnus alium, non permiſſum fuit a menſa ſurgere, cum quis veſicam levare velit, ne ſub hoc prætextu, aliquis ſibi vltro vomitum provocaret, & nimietatem potus more canum, ore ejiceret, Puer aliquis coactus fuit pelvim ſub menſa porrigere illi qui mejere voluit. Vnde ſæpius evenit quod non nulli ex nimia crapula, ebrii animam exhalarunt: adeo vt illud vere de Livonibus dici poterat, vti Perſarum Græcorumqve ſonat proverbium: ἢ πῖθι ἢ ἄπιθι, aut bibe aut abi. Verum nec mirum: Ita enim evenire conſuevit, qvod Vir Dei de Israelitis queritur: Deuter. XXXII. 15. *Incraſſatus* (inquit) *eſt dilectus, & recalcitravit: incraſſatus impinguatus dilatatus: dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit a Deo ſalutari ſuo.* Quod ſane accidit Livoniæ. Nam non modo Crucigerorum Ordo potens, a religione catholica defecit, vota fregit, inceſtuoſa connubia contrahunt Ordinis Fratres, & ad nova ex ſaxonica palude, apoſtatæ Lutheri hauſta dogmata animum derepente applicant. Verum ipſi quoque Antiſtites, veluti gregis Domini vigiles Endymionem agere cœperunt, ſecure in vtramque dormiunt aurem, cum fera rapax gregem adoritur, & oves diripit. Dormitante namque Patre familias facile admittitur vt inimicus ſuperſeminet lolium tritico. Ac qvod mirandum magis, Derpati nimirum primo, anno 1538, non Rigæ Revaliæve aut aliis in maritimis Livoniæ civitatibus, hujus infeliciſſimæ hæreſis ſemina ſparſa, præſente Antiſtite ibidem Hermanno Bey: idque non a viro literato, verum Pellione quodam, homine inepto ac rudi, Michael

nomine, qui Noribergâ huc in Livoniam, nescio a Deo ne? an ab alio Prodromus Diaboli missus venerat. Apparebat sane ex ipso Apostolo, quale futurum erat Evangelium. Vt igitur doctrina responderet inventori, inventor & prædicator doctrinæ, (similes namqve vt habeant labra lactucas necesse est.) aptissimum Cacodæmon suo stratagemate instrumentum repererat, vt ejus Minister qui Noribergæ quondam circa emortuas pelles operabatur, nunc in Livonia fidem mortuam & enervem prædicaret. Hujus Magistri tempore præfuit Cathedræ rigensi Johannes Blankfeldt, qui etiam revaliensis fuit Episcopus. Hic Hasenkamp potitus est Magistri titulo annis quatuordecim.

XLIII. LIVONIÆ MAGISTER JOHANNES VON DER REKKE.

Anno 1549 defuncto Hasenkampio eligitur in Magistrum Jo. von der Rekke: annis duntaxat duobus præfuit Magisterio. Hujus Magistri patruelis fuit tum Episcopus derpatensis, Successor Hermanni Bey. Is Prædecessori suo haud erat absimilis, qui pariter connivens seductoribus populi: vltimo justo Dei judicio a suis extruditur, & Episcopatui cedere cogitur. Fuerunt autem hi duo Antistites, etiam ipsis Livonibus exosi, quippe qui in eorum infamiam sequentem hunc Rithmum confecerant.

Herr Bischoff Herman Bey,
Gab sein Bischtum umb ein Ey.
Herr Jodocus von der Rekke,
Warf das Bischtum ganz im Drekke.

Huic Rekkio, quidam Petrus Tisenhausen succedere debebat, qui per Simoniam Episcopatum derpatensem adipisci conabatur: hic spretus a Nobilibus (vocatus est enim *Gern-Bischoff* id est libens Episcopatus) ad sedem haud admittitur. Sed ejus loco substituitur, Hermannus Weyland: Abbas Monasterii Falkena, Ordinis Prædicatorum. Vir ære gravis, hunc ferunt sutoris filium fuisse in Westphalia. Hic colophonem imposuit Episcopatui derpatensi: nam captus ibidem, vna cum Fürstenbergio Livoniæ Magistro, vti inferius dicetur, vterque sub Tyrannide Moschica vitam finivit in captivitate.

XLIV MAGISTER LIVONIÆ. HENRICUS VON GALEN.

Anno 1551 consecutus est Magisterii munus Henricus von Galen. Qui pacifice sedit in suo Magisterio. Causa est, quod tum Dux Moschoviæ occupatus circa regna Scytarum, Casan & Astracan, quæ suo subjecit imperio: Regem Reginamque eorum captivarat. Hujus Magistri tempore, Rigenses Archiepiscopum suum flocci

pendentes, ei parere recusant, eo quod Rigensis Consulis filius erat: Thomas Schöning: is in angustiis constitutus, nunc hos nunc illos supplicat egenus opis. Archiepiscopatum suum desetere compellitur, querulus pergit Romam. Et cum per Marchionis brandenburgensis ditiones iter faceret, a Guilielmo Marchionis filio excipitur hospitio. Cognita re ab Archiepiscopo, cur nimirum romanam sedem peteret, data illi pecuniarum summa pro viatico, tractat cum illo vt sibi apud Pontificem impetraret sedem rigensem. Si quidem illum ipsum repudiarent, quia inferioris esset familiæ. Cui facile consentit Archiepiscopus cum ipse eam obtinere haud posset, se id facturum pollicetur. Qui cum supplex Romam venisset, Pontifici exposuit defectionem Livoniæ a Religione catholica, ideoque Rigenses eum pati nolle, rogabat vt Guilielmum Marchionis filium, in ejus substitueret locum: qui illustri oriundus familia, ad hæc potens, majorisque esset autoritatis. Cui facile annuens Pontifex, ob majus vti sperabat Religionis augmentum (ignorabat autem Pontifex hunc qvoqve infectum hæresi) Confirmationem Guilielmo conferre non distulit, qui Archiepiscopatum non vt bonum opus, sed vt bonas opes ambiebat. Nam ejus fuit propositum, si saltem pedem in Livonia figere posset: vt Crucigerorum Ordinem ex Livonia sicut ejus Frater, ex Prussia exturbare

posset: Et sic toti solus dominaretur Livoniæ, quod tandem multimoda praxi ad effectum perducere tentabat, vti inferius notabitur.

Acceptatur iccirco a Rigensibus imo vniversis Livoniæ Nobilibus, tanquam Princeps Imperii & Primas hujus Provinciæ, idque tanto libentius quanto ardentius eum sciebant eorum Hæresin promoturum. Hic ferme omnis mali in Livonia principium extiterat, vtpote qui nullis initiatus sacris Ordinibus, insuper etiam hæreticus, nulla munia sacra peragendo, omnia mutavit, sacra commiscendo prophanis. Nubunt Sacerdotes, fiunt ministri. Ordines theutonici Fratres religiosi, pari modo procedunt, Ordinem suum vna cum religione abjurant. Ipse Archiepiscopus vt secularis princeps dissolutam vitam agit, molitur Cruciferos expellere, conspirat cum Marischalco Livoniæ, conscribunt militem ex Germania: Ordo advertit, literæ intercipiuntur, fraus dolusque aperitur. Hinc rixæ & dissensiones, hinc intestinum oritur bellum. Ordo arma parat adversus Marchionem & Marischalcum: hi vicissim adversus ordinem incitantur: Sic qui foris resistere hostibus patriæ deberent, domi secum quod agant habent. Cujus pessimi mali omen terribilis Cometa prætendebat, quippe qui multo tempore super Livoniam existens certissimi exitii indicium præbuit. Anno Domini 1556, tempore quadragesimæ. Unde statim

vere sequenti inceptum est bellum intestinum inter prædictas partes.

Causa autem quam Marischalcus habuit, vt adversus Magistrum Livoniæ, Ordinemque suum cum Marchione Guilielmo conspiraret, hæc erat. Mos hic observabatur apud Crucigeros quod a temporibus Plettenbergii, qui ab Aulæ-Magistro Prussiæ emerat Jus Patrocinii: Ne amplius per votum illius, quod semper primum & validum fuit in assignandis Magistris Livoniæ, huic Provinciæ Magister declararetur: semper Marischalcus debebat sine vlla controversia, defuncto Magistro in locum illius succedere. Post Plettenbergii obitum primus fuit electus Magister Livoniæ Hasenkampius, qui tempore Plettenbergii Marischalcum egit Livoniæ: Verum cum Hasencampius creatus esset Magister: In Marischalcum adoptatur G a s p a r u s M ü n s t e r, Nobilis præcipuus ex Westphalia. Magister Hasencampius annis obrutus, solus tantum onus sufferre haud se posse affirmat: impetrat ab Ordine suo, vt aliquem ex collegis suis ei assignarent Coadjutorem. Cui annuentes Ordinis Fratres tribuebant illi qvendam Joannem Rekkium. Defuncto vero Hasenkampio, (non enim ob senectutem diu potiebatur Magisterio) juxta Ordinis Statuta Marischalcus merito succedere debebat Hasenkampio. Fratres vero Ordinis spreto Marischalco contra morem Coadjutorem Magistri, Rekki-

um in Magistrum eligunt. Hæc prima dissensionis causa, Marischalcum exacerbarat, adversus Ordinem suum. Interim tamen patienter ferens despectum, exspectat tempus idoneum, vel promotionis vel vltionis. Magister autem Rekkius pari modo obtinuit Coadjutorem Henricum von Galen: qui quoque conquerebatur sibi difficile fore tantæ satisfacere provinciæ; moritur & ille post biennium, Marischalcus adhuc spe fruitur promotionis, qua cum se frustratum iri cerneret, & Henricum von Galen ad Magisterium adoptari, tum Marischalcus justam habens causam odii, cum Marchione conspirat adversus Ordinem Crucigerorum, vt eum omnino ex Livonia ejicerent.

Scripserat autem Guilielmus Marchio literas ad fratres suos per quendam Georgium T a u b e Lemseliensem, vt ei navigio militem mitterent in Livoniam: parimodo Marischalcus ad suos, erat enim ex celebri satis familia Westphaliæ oriundus. Marchionis nuncius, postqvam Ordo rescivit de dolo, p e r s e q u i t u r, qui cum aliter effugere non posset, celeriter cymbam ascendit, ab insequentibus, in littore maris, sclopeto interficitur.

Tabellarius vero Marischalci, missus Dunamundam (ista enim arx spectabat ad Marischalcum) vt ibi tutius quam Rigæ navem posset ascendere, vt negotium maneret in secreto, quem Vicecapitaneus Dunamundensis, rerum adhuc

ignarus qui erat frater Ordinis, multo potu obruit, cum eum reliquerat dormientem in scamno, ad conclave se confert. Cum igitur bene ingurgitatus nuncius ronchos traheret, oblitus capsulæ cum literis, quam puer aliquis curiosus aperiens, ilteras reperit, reserat, legit. Et cum de militibus scriptas intelligeret, fert eas Vicecapitaneo legendas, qui cognita fraude Marischalci, confestim tabellarium plenum crapula injicit in carcerem, nemine id sciente, præter pueros cubicularios. Capitaneus vero Ordini suo fidelis, Magistro ista concredit, literas refert, jam dolus cœpit esse in propatulo. Marischalcus qui non sperabat literas suas esse interceptas, cum quingentis equitibus venit Dunamundam, quem cum præter consuetudinem, Vicecapitaneus tanto cum comitatu venire advertisset, explodere jubet tormenta in adventantes, quorum cum aliquot læsisset, Marischalcus ignarus, quod jam constaret de dolo illius, putabat enim honoris gratia explosa tormenta, tibicinem mittit ad portas arcis, ut rem intelligeret, et veluti de inepto facto Vicecapitaneum argueret: qui pro responso retulit, etiam in Marischalcum ipsum se id probaturum, si proprius accesserit, qui præter morem tanta cum caterva Equitum veniret ad arcem: non enim tenebatur secum habere præter viginti Equites, qui eum comitarentur. Patefactum igitur cum advertisset fraudem Marischal-

cus, cum suis Equitibus Ascherotum se confert. Quæ arx quoque spectabat ad Marischalcum, ibi cum per mensem fuisset commoratus, omniaque cum milite consumpsisset, Kokenhausium se confert ad Marschionem suæ conspirationis complicem: ibi quoque diu morari nequit, cum Marchio Guilielmus suum quoque militem haberet: Itaque inde cogitur discedere, vagaturque per Livoniam, desertus a suis militibus. Ultimo in Westphaliam patriam se confert. Interim Magister Henricus Galen, cum Ordine, collectis copiis, Archiepiscopum Marchionem cum Coadjutore sui Archiepiscopatus Christophoro Duce Mekleburgensi in arce Kokenhausia obsidione cingunt, eundemque capiunt, captumque in Schmilten, postea in Adzel custodiri jubent. Qui anno integro captivus detentus, alium libertatis recipiendæ modum non invenit, quam vt per literas sollicitaret Sigismundum Augustum Poloniæ Regem, ut is affinitatis memor, ei suppetias ferre dignaretur. Simul promittendo se Regi cessurum Archiepiscopatus sui ditionem post obitum. Pari modo germanum fratrem Adalbertum Ducem Prussiæ qui Crucigeros inde ejecerat, supplicat: qui misertus fratris constituit ei venire in auxilium: ni dimissus ad petita Regis Poloniæ fuisset. Rex itaque annuens petitis, Legatum suum Lacky mittit ad Magistrum vt Archiepiscopum pristinæ restitueret libertati: qui

nec dum Wendam adveniens, ubi sedes erat Magistri Livoniæ in Curlandia interficitur. Iccirco Rex alium mittens ad Magistrum Legatum, non sine indignatione, & minis, Episcopum Samogitiæ, vt bellum Regis nomine, Magistro indiceret, nisi Archiepiscopum captivitate liberaret. Verum Magister parvi faciens Legationem, non statim obtemperat. Itaque Rex in Comitiis regni Anno 1557 concludit bellum adversus Magistrum & Ordinem teutonicum. Et cum exercitus Regis in finibus esset Lithuaniæ, mittit tertio, vt bene considerata re, non esset causa effusionis sanguinis. Sed nec his admonitus locum dare vult petitis Regis. Rex autem ne temere quid inchoaret, quarto ad eum mittit ensem evaginatum, illi dicendo, quod si armis careret, vel se hoc ense tueretur. Siquidem tam sitibundus esset sanguinis. Quibus tandem consternatus Magister, cum vires ejus sufferre tantum non possent impetum, per Legatum Imperatoris Ferdinandi pacem petiit: Sic igitur humiliatus Magister, Archiepiscopum dimisit, qui cum ad priorem rediisset statum adhuc aliquot annis superstes, cum moriretur, suam ditionem cessit Polonis. His itaque rixis finitis, Henricus von Galen diem suum obiit: postquam præfuisset Magisterio sui Ordinis annis septem, cui successit Fürstenbergius, qui vix duobus annis potitus regimine Felini a Moscho capitur & in captivitatem abducitur.

XLV MAGISTER LIVONIÆ GUILIELMUS FURSTENBERGIUS.

Anno 1557 Guilielmus Fürstenbergius consecutus est officium Magisterii, at non adeo felici omine. Nam etsi consopitum erat bellum cum Rege Poloniæ: & Marchio Guilielmus injuriæ suæ esset oblitus: nova tamen belli ansa datur cum Moscho a Derpatensibus & aliis civitatibus Livoniæ. Nam elapso ab emergente hæresi triennio, cum altas jam quintum Evangelium si Diis placet, fixisset radices, vt difficile posset extirpari: nam per totam Livoniam disseminata hæc tam fœcunda seges, brevi tempore, omne suppresserat triticum: tum primo fructus vberes proferre cœpit. Quorum hoc loco seriem recensuri: dummodo non sit molestum pio lectori ista legere & memoria tenere, cum res sint & scitu perjucundæ & memoratu dignæ, quæ sub Archiepiscopi Marchionis & Fürstenbergii dominio in Livonia contigerunt. Templa namque & ædes sacræ vbique spoliantur: & thesauri ecclesiarum cum proventibus diripiuntur. Ex claustris religiosi erumpentes libere uxores ducunt. Cæteri constantes in voto & in religione perseverantes, suspensis crucibus in colla eorum cum summa ignominia vrbibus atque tectis ejiciuntur. Neque his satiatur furor & rabies impune grassandi: Verum etiam sacella moscovitica, quæ mer-

catores Moſchi ob ſuam devotionem paſſim in Livoniæ civitatibus extruxerant, Derpati, Revaliæ, Rigæ, & aliis pluribus in locis, hæc inquam eodem in furore ſpoliantur & evertuntur. Quod cum ad magnum Moſchoviæ Ducem delatum eſſet, rem vti ſibi in conſpectum factam ægerrime tulit: confeſtim Derpatenſes qui hac in re exemplum aliis civitatibus præbuerunt, primo bellum indicit: datis ad Magiſtrum & Epiſcopos Livoniæ literis, quorum hic ſenſus fuit.

Vos effrenati Livones, qui Deo juſtoque reſiſtitis Magiſtratui, mutaſtis religionem, excuſſiſtis jugum tam Imperatoris quam Pontificis romani, Superiorum veſtrorum: Etſi illi poterint, ſe a vobis contemptum iri, permittere, ſuaque templa ſpoliari. Ego ſane nequaquam ferre hanc meam & ipſius Dei injuriam, & volo & poſſum. Scitote iccirco me hanc ulciſci velle, & ideo me Deum miſiſſe vobis in plagam peſſimam & flagellum, quo vos in ordinem redigam.

Quibus cum literis, nuncium ad Magiſtrum & Epiſcopos mittit, exhibendo illis maſtigem in ſignum correctionis: Quem cum Magiſter pertimeſceret, mox Wendæ comitia habuit, conſultat quid facto opus ſit: conſtituerunt Livones ſibi pacem emere, & per triennium ſemper Moſchoviæ Duci pendere tributi loco 60000 Ungaricorum. His Wendæ ſtabilitis mittuntur duo nobiles præcipui ex diſtrictu derpatenſi, Joannes

Taube & Elehardus Crauſius ad Ducem Moſchoviæ, ei tributum 60000 Ungaricorum ab vniverſa Nobilitate Livoniæ promittendo. Quo Moſchus qvodammodo placatus differt bellum per triennium. Elapſo triennio cum terminus immineret tributum ſolvere: Magiſter cum ſuis animum mutavit: Mittuntur tamen iidem Nobiles prædicti ad Moſchoviæ Ducem: vt eum qvomodocunqve excuſationibus variis, vel placarent, vel ab eo expiſcarentur qvidnam animo volveret. Itaque cum jam adveniſſent hi internuncii, honorifice a Moſcho prima fronte excipiuntur, ratus ſibi tributum allatum a Livonibus: nam ſatis ſplendide hi Legati eo venerant, adeo ut calceamenta eorum micarent vnionibus. Verum experta fraude, eos pari modo aulice ſatis illudit, invitando legatos ad convivium, juſſit copioſam vaſorum et catinorum cum crateris elaboratæ ſtructuræ ſupellectilem argenteam deauratam coopertam ſplendidiſſime menſæ apponere. Legati rati lautiſſimam tractationem ſecuturam: cum accumberent menſæ ſingula diſco operire facit, quæ cum vacua eſſent, conſternati Livones hujus tractationis novitate, facile colligere poterant, cur iſta eſſent inſtructa, ſummo itaqve cum pudore ex aula Ducis deducuntur, poſtera die Derpatum pergunt, quo cum honore, facile qvilibet prudens colligere poteſt.

Non multo poſt Moſchus Derpatum obſidione cingit ſaltem octiduo ſub illam commoratur, cujus terrore perculſi Derpatenſes, quamvis Moſchus nullum ad mœnia civitatis exploſiſſet tormentum, vltro ei ſe dedunt. Obtenta igitur civitate, non modo primarios cives, ſed plurimos ex plebejis, capite plectere jubet, adeo vt canales civitatis ſanguine inundarent. Epiſcopum ipſum Hermannum Weyland captivum ducit in ditionem ſuam: reſiduos vero, tam virilis quam fœminei ſexus omnes jubet in forum compellere. Ubi ipſe ſedens pro tribunali, a ſingulis, cujusnam eſſent ſectæ vel religionis curioſe inquirit. Inter quos quatuor vel quinque reperiens catholicos ſacerdotes, Canonicos Derpatenſes. Cum quibus erat Tilmannus Bredenbachius, ordinarius Concionator Cathedræ derpatenſis, qui Derpatenſium geſta & mutationem fidei conſcripſit, quos ob hanc ipſam cauſam, quod conſtantes manſerint in fide Revaliam mittit, cum quingentis ſclopetariis, vt inde irent, qvo velint. Præceſſit autem huic tragœdiæ omen mirabile. Eſt genus piſciſculorum qvod maxime in lacu moſchico reperitur, vocantur vulgo Stink vel Stint, a fœtore quem ſecum afferunt. Hi prætendentes quid moſchicum, qui Moſchici dicuntur. Horum tanta fuit copia circa Derpatum, non modo in aquis fluentibus aut rivulis: verum etiam lacunæ & paludes iis repletæ fuerunt, vbi nusquam piſces vlli reperti, & jam in publicis viis vt ſeminati non allati viderentur. Quid vero præſignificarint facile Lector prudens advertere poteris.

Verum hujus vindictæ ac vltionis divinæ juſtiſſimam cauſam præbuit Livonum ſuperborum inſolentia, & a fide ac religione ad Hæreſin defectio. Verum etiam ſcelera enormia atque exceſſus, quorum aliquot hic ordine ob memoriam hominum, vt alii inde eorum poſteri Livones ſuperſtites exemplum capere queant, ſi ſimiles plagas evadere velint. Porro ſuperius mentionem fecimus de Pellione quodam Noribergico, cujus etiam in multis meminit Tilmannus Bredenbachius, qui derpatenſium geſta conſcripſit, qui primo Derpati, quinti Evangelii Apoſtolum egit. Is tanquam cauſa, & totius mali peſſimum Diaboli inſtrumentum næniis ſuis, & præſtigiis Derpatenſium animos ita faſcinarat: vt Epiſcopo derpatenſi, templum parochiale Divo Ioanni Baptiſtæ dicatum, cives eriperent; Et huic Rabulæ pellioni committerent, vt ibi eorum ageret parochum & animarum curatorem. De quo ſane multa refert prædictus Bredenbachius qvorum omnium hic ſeriem retexere longum eſſet. Aliqua duntaxat vel lectu jucundiora vel memoratu digniora recenſebimus.

Inter cætera vero, hujus Pſeudo apoſtoli, factum hoc loco ſatis lepidum vnum vel alterum

referam. Utpote postquam jam Parochum agere cœpisset suorum civium Derpati, & curam suscepisset templi, in qvo cum copiosam vasorum sacrorum suppellectilem reperisset [nec dum enim in ipsis principiis suæ hæresis ausi erant templi thesaurum diripere.] Et Pellio ipse in suos illum vsus verebatur convertere, qvi Noribergæ vix pane gaudebat qvotidiano. Hic enim si in patria sua habuisset bene, in Livoniam profecto per maria prædicatum Lutheri somnia haud venisset. Desperatio qvippe vti ferunt, facit monachum. Nescius iccirco qvid consilii caperet, cum pretiosissima qvæqve a majoribus non sine magnis sumptibus collata erant ecclesiis, calices scilicet & monstrantias aureas: cruces præterea gemmis & vnionibus ornatas, thuribularia & cæterum apparatum ecclesiasticum cum ei hæc omnia vsui non essent. Nam præter calicem & patinam non requirebat pro suo ministerio: convocat senatum derpatensem. Cum consule illis exponens thesaurum templi eosqve affatur. Conspicite inqvit ad qvos qvantosqve sumptus minime necessarios sacerdotes papistæ, vos, majoresqve vestros allexerunt: cum hæc vel in pauperes vel in publicum civitatis commodum potius conferenda essent. [Largus sane hîc bonus Iscariotes in distribuendo, in quæ nec ille nec ejus proavi obolum impenderant.] Quare accipite thesaurum hunc, inqve vsum magis necessarium vel

in pauperes

in pauperes expendite. Ego enim, de se dicit pius Pellio, Apostolos Christi imitabor, vnica ero contentus veste, qui jussu Christi si duas haberem, alteram proximo impertirer. Cui Consul: nam grata illi hæc contigerat occasio, bene facis, quod exiguo contentus sis: verum illud minus probatur, vt res tanti precii simul pauperibus distribuantur. Erat autem inter vasa sacra, Monstrantia aurea, non parvi ponderis, hanc sibi adoptat Consul, promittendo se precium ejus non simul sed successive velle conferre in Xenodochium. Consentit pellio, quem tamen haud multo post, facti sui pœnitet: quod tam stupidus fuerit, & aliis diripiendi thesaurum templi ansam dederit, Cum ipse ex eo cum suis laute vivere potuisset. Tacet tamen interim & exspectat occasionem exprobrandi iis, qui participes facti bonorum ecclesiæ. Accidit autem quod post menses aliquot, Consul filiæ suæ jusserat ex eadem Monstrantia fieri torques & monilia, aliaque ornamenta muliebria. Quibus comparatis cum filia Consulis splendide ornata incederet, eodem in apparatu veniens ad templum, idque sub concione media, quam tum habuit idem pellio, forsitan vel ideo, vt populus omnis eam in tam splendido habitu admiraretur, quam cum animadvertisset concionator pellifex, ex abrupto apostrophen ad populum orditur. Dilectissimi (inquit), meministis hunc fuisse Papistarum

morem, quod videlicet, cum Chriſtum ſuum, (putabat enim venerabile ſacramentum) in fulva veſte conſpicerent, omnes ad vnum provoluti in terram, eum adorabant. Quid facto opus nunc putatis? Cum filiam noſtri Conſulis hac veſte ornatam videatis, an non cenſebitur æquum, vt pari modo procidamus in genua eam adoremus? Juſtum ſane ludibrium, qvod pro ludibrio Dei redditur, etiamſi idem vlciſcatur injuriam ejus, qui ipſe anſam dedit talis injuriæ. Permittit namque Deus, vt Dæmon torqveat Dæmonem: Et vipera ſuam rodat matrem.

Alterum autem ejus factum priori haud minus execrandum ſane, commemorat idem Bredenbachius. Cum non ſufficeret huic ſeductori, vt cives germanos ſuis faſcinaret præſtigiis, placuit etiam ſimplicem populum agricolas Æſthones, eadem tabe inficere. Verum cum ipſe eſſet ignarus linguæ æſthonicæ, aſcivit ſibi ſocium fraudis ſuæ textorem qvendam, qvi operam ſuam ei hac in parte præſtare non gravabatur. Hic accepta a pellione licentia, eaque abſoluta, qua & ipſe Noriberga miſſus fuerat prædicatum in Livoniam: hinc inde vagatur per pagos, puri recentisque verbi ſemina ſpargendo. Ante ſolemnitates autem Paſchæ, cum ex Eccleſiæ præcepto Catholici teneantur E l e e m o ſ y n a m facere, & per confeſſionem expiare delicta. Textor prædictus, milliaribus aliquot a civitate remotus in

pagis, cum ingentem numerum videret ſubditorum qui more catholico, ad ſacram accedere Synaxin parati: Non diſcernentes hunc textorem a presbytero catholico, putabat enim beata illa ſimplicitas, omnes qui concionarentur ſacerdotis fungi officio, illos turmatim admittens ad confeſſionem, parva moleſtia facile eos expedit. Sequenti vero die, cum communicare populum deberet, carens hoſtiis, & ad civitatem pro eis mittere longum erat, ne offenſam incurreret populi, ob incuriam ſacræ rei, hoc aſtu vſus: accepto videlicet raphano, quo ſubditi in Quadrageſima iſtis in partibus vt plurimum veſcuntur, ſciſſoqve in orbiculos, ad inſtar hoſtiarum, populo ſimplici, ſacramenti loco diſpertitur. Cujus ſaporem cum longe diſſimilem, ab hoſtiis Catholicorum ſentirent: ſtupefacti ſubditi [non enim dolum, ob nefas infandum ſuſpicati] queruli ingemiſcunt dicentes: Bone Jeſu, cur nobis factus es adeo amarus, qvi antea eras tam dulcis & jucundus. Adverte pie Lector, qvot abſurda eveniunt vno prius commiſſo. Et qvo tandem hæretica pravitas & malitia tendat. Si prudens es intelligis.

Hæc de communione: de confeſſione non minus lepidum referam. Ruſticus qvidam a multo tempore confeſſionem differebat, timens ne in confeſſione, vrgeretur ad reſtitutionem, qvia nobili cuidam Domino ſuo bovem furto abſtulerat.

Nescio tamen qva devotione rusticus adactus bono proposito ad confessionem accessit. Incidit autem in prædictum textorem, qvi tum confessarium egit, apud eundem nobilem jam hæresi infectum. Credebat enim rusticus eundem esse verum sacerdotem. Cui cum inter cæteros excessus etiam bovis furto ablati mentionem facit, textor parum versatus in casibus conscientiæ non vrget restitutionem: Sed accepto munusculo, pro suscepta confessione, larga ex manica, facile cum confitentem dispensat, absolvit & liberum pronunciat. Liberali autem hac obtenta absolutione, rusticus qvi ante confessionem qvodammodo afflictus, reversus domum, hilare exhibet conjugi vultum: qvæ cum advertisset præter consvetudinem, maritum bene affectum sibiqve abblandiri: alloqvitur illum, qvid sit qvod modo adeo lætus sis? Cui ille: Nescis inqvit ego verebar, ne sacerdos me cogeret ad restitutionem bovis, qvem abstuleram Domino: Sed Deo laus, absolvit me facile. Ad qvæ uxor: Vtinam cum fructu! Non post multum temporis rusticus, pristinum molitur opus, alterum hovem eodem Domino auferre conatur: qvo in facto deprehensus, facilem præbuit conjecturam Domino, qvis priorem abstulisset. Qui fassus est facinus, ex decreto Domini sui adjudicatur gabalo. Textor autem confessarius accitus, vt comitaretur furem ad supplicium, vti moris est solari damnatos.

Cum autem ventum erat ad furcam, & fur scalam ascenderet, rogat tortorem, vt paulisper moraretur, dicens se habere, qvod referret, annuentibus omnibus: alloqvitur Textorem confessarium suum inqviens: O Domine! tu magna es causa supplicii mei. Mirantur omnes, & confusus textor qværit qva ratione? Cui respondit: Recordaris cum tibi confessus sim de priori bove ablato, tu non cogebas me ad restitutionem, vt facere soliti sacerdotes, nec me de malefacto arguebas, iccirco parvi faciebam furtum prius, & sic alterum surripere conabar, in qvo nunc deprehensus misere perire debeo. Sic confessarii imperitia & laxa absolutio, confitenti præbuit ansam iterandi peccatum, peccatum vero causam præbuit supplicii. Plura his similia refert Bredenbachius qvæ initio hæresis Dorpati memoratu digna contigerunt: Verum ob prolixitatem his supersedendum duximus cum alia restent, haud minus relatione digna, recensenda.

Verum hæc superius enumerata Dorpati facta insinuavimus. Nunc alia qvoqve qvæ diversis Livoniæ civitatibus hujus Fürstenbergii Magistri Livoniæ & Marchionis Brandenburgensis temporibus evenerint, commemorare non abs re fore puto. Superius qvidem mentionem feceramus de intestino bello inter Magistrum Livoniæ & Marchionem Gvilielmum Archiepiscopum rigensem: Et qvomodo per Sigismundum Augustum

hi duo principes reconciliati ſunt, multa tamen horum Dominio durante, notatu digna contigerunt, qvorum notitiam poſteris non parum profore poſſe, iudicamus igitur ſub brevitate percurrenda.

Hujus tumultus & inteſtini belli tempore, capitur etiam arx archiepiſcopalis Ronburgen, vbi id memoria dignum contigit: Erat autem ſub arce prædicta ſacellum celebre & elegans Divæ Crucis, ad qvod pro anniverſario dedicationis die, copioſa hominum freqventia, ex omnibus Livoniæ civitatibus, pro conſeqvendis indulgentiis, convenire conſveverat, explendo vota Deo præſtita, in qvo ſacello miraculoſa multa Deus piis devotisqve hominibus, exhibere voluit: tum in morbis tum aliis in calamitatibus. Ad hoc ſacellum ſingulis annis, ſtato tempore ſolebat pedes venire Wenda, ipſe Magiſter Livoniæ, tribus diſtans Ronburgo milliaribus: voti ſolvendi gratia. Hoc tam celebre miraculis ſacellum, in hoc inteſtino bello cum Ordine ſuſcepto, qvia ſub ipſa arce conſtitutum erat, ne hoſtes latibula in eo qværerent, arciqve nocerent, juſſu Archiepiſcopi diruitur, atqve ex ruderibus illius, turris robuſta ſatis, pro munitione arcis extruitur. Hæc turris confecta, aliqvot annis exiſtens, ſponte ad ipſa vsqve fundamenta corruit. Apparet ſane, nec rudera,

qvæ ſacris in ædibus ſemel Deo dicata atqve conſecrata prophanis vſibus inſervire poſſe.

Simile qvid Felini accidit, ibi namqve ſacellum D. Catharinæ dicatum, atqve pro ſepultura Crucigerorum extructum ſub arce valde elegans. Illud Fürſtenbergii juſſu cum Moſchus Narviam & Dorpatum occupaſſet, timens ne arci nocivum eſſet, diruitur. Cujus ſacelli rudera impetravit a Fürſtenbergio qvidam civis felinenſis, qvi ex illis ædificabat lapideam: cujus parietes adhuc extant. In hac lapidea, cum habitare cœpit Dominus, qvi eam exſtruxerat, cœcutire cœpit vna cum conjuge, & viſu privatur: qvi cum ſecretam miraretur Dei vindictam, vendidit domum alteri. Emptor autem cum inhabitare cœpit, parimodo cœcitate punitur. Et ſic in hodiernam usqve diem deſerta manet, etſi reſtaurari facile poſſet: nullus namqve audet illam in poſſeſſionem accipere.

Rigæ vero hujus Marchionis tempore, non modo admiratione ſed & memoria digniſſimum accidit, qvod paucis referam. Vulgus in civitate qvod ab initio petulantiſſimum fuit, & nunc eſt, cum jam hæreſin acceptaſſet, & ex libertate novæ Religionis ſibi licere omnia putabat, incitatum a miniſtris qvinti Evangelii, perſvadentibus plebi, papiſtas Sanctorum imagines, qvarum magna copia fuit, tam in templis, qvam in domibus devotorum, Deorum loco coluiſſe,

meramqve esse Idololatriam, hunc sacrarum imaginum cultum, cum Deus præcipiat: Non facias tibi sculptile: [sub hoc namqve prætextu Dæmon callidus, Sanctorum est conatus memoriam, ex hominum mentibus eripere.] Omnes iccirco imagines Iconoclastarum more vndiqve colligentes, in montem vnum ante civitatem, dictum Kubbisberg comportant & comburunt. In cathedrali vero Ecclesia Rigæ, Divæ Virgini dicata sub titulo Assumptionis, Altare magnum, artificioso sane opere, magnisqve sumptibus extructum, tum temporis, cum alias imagines & altaria violarent, ob elegantiam operis mansit intactum. Sed qvid? Nam post paucos dies, (neqve enim & hanc insatiabilis populi furor & rabies, ferre diu potuit,) effigiem beatissimæ Virginis ex altari eruentes, multis scomatibus Dei Genitricem proscindunt. Vocantes sagam lamiam & his similibus improperiis: objicientes, sat diu veneratam fuisse ab iis, tanqvam defensatricem: cum tamen nihil auxilii sentiissent, per eam assecutos. Jam autem tempus adesse lucis, vt errorem deponant, veritatem agnoscant. Cum hæ aliæque plures id generis contumeliæ proferuntur, exclamat quidam ex plebe: Eia age inqvit, probemus num saga sit, sciatqve incantare? Alter mox afferens funem, alligantes collo imaginis, magno clamore ac strepitu deferentes ad fluvium Dunam, in aqvas vt natantem sagam projiciunt. Imago autem qvæ

lignea, super aqvas hærens ab iisdem calumniatoribus extrahitur, acclamantibus omnibus, eam veneficam esse, ideoqve iustum fore vt veneficarum pœna mulctetur. Vnus vero eorum primipilus imaginem iam extractam aqvis, aliis præferens ad locum, vbi aliæ prius jam vstæ fuerant, jubet alios ligna ferre. Nam ad littus Dunæ strues lignorum plurimæ solent esse civium, ibi jam magno cum applausu, vt sagam & lamiam flammis absumunt. Verum mirabili sane modo, Deus suum, suæqve benedictæ Matris despectum non post multo vlcisci voluit. Nam post mensem vel alteram, subsecuta est vindicta. Inter arcem & civitatem rigensem, habitabat tum temporis, qvidam Lambertus Vrader, insignem habens lapideam, qvi in festo Assumptionis B. Virginis braxabat Cerevisiam, more Rigensium. Pendebant autem in Camino vbi braxabatur aliqvot succidia lardi, qvæ fumabat hospes. Braxatores nimium supponentes ignem Cacabo, lardum incendebatur. Et vi flammæ vehementioris per caminum superius effertur. De repente autem orta tempestate valida, ignis devenit ad locum, vbi Rigenses picem taxare soliti, qvi non procul aberat, incenduntur aliqvot centena vasa picis, qvæ extinguere erat impossibile, magnum intulit Rigensibus incendium, ita vt permultæ domus tum exustæ. Neque id pro vindicta sufficiebat: nam cum lardum illud

accenſum, vti dixi per caminum evolaret: neſcio qvis malus genius, cum iſta tempeſtate tulit ſuccidium lardi accenſum, in ipſam ſummitatem pinnæ templi cathedralis, qvæ erat tecta lamina plumbea, vti & ipſum templum. Cum igitur ardere cœpiſſet, nemo ob altitudinem turris, ad ignem facile accedere poterat: præterea plumbum ab igne liqvefactum, ſtillat deſuper vt aqva, non permittit vllo modo vt extinguatur, donec templum totum, cum turri exuſtum ſimul, vltionis divinæ ſigna præbuere certiſſima. Turris vero debilitata, corruens, lapideas multas accendit, concutit, exurit. Tum Rigenſes advertere poterant, lamiam ne an ſacram Dei genitricis effigiem combuſſerant? Vt enim igne peccatum fuit: ſic igne puniti ſunt.

Fertur & illud pro veriſſimo de Marchione Archiepiſcopo, qvamvis videatur ridiculum. Marchio qvippe qvi non modo non conſecratus in ſacerdotem & Archiepiſcopum: verum ſecularem agens vitam, compotationibus, choreis, aliisqve ineptiis addictus, cum eſſet Pebalgæ in arce ſua, plurimos habens hoſpites nobiles tam viros qvam fœminas, circa veſperum ante ſolis occaſum, jam hilaris ipſe Marchio choreas ducere cœpit, cum præcipua qvadam fœmina, Domina a Pürckel: ſubſeqventibus viginti aliqvot paribus, nobilium & aulicorum. Ecce e regione

arcis, mons eſt rotundus & eminens, qvi olim fuit Lothavorum propugnaculum. In hoc monte conſpiciuntur aliæ choreæ, eodem in habitu, iisdem perſonis & muſica; vti Archiepiſcopus expediverat in arce. Quod cum ei ex feneſtra palatii oſtenditur, intelligens ſe propter ineptias a Dæmone illudi, inquit, ſinendus eſt nequam, vult namque poſt tot pœnarum miſerias etiam aliquantulum exhilarari.

Nec illud de faſtu nobilium fœminarum earumqve luxu in veſtibus prætereundum. Nobilis qvidam ex præcipuis Livoniæ, J o a n n e s T ö d v e n nomine, vir alias probus & ſimplex, hæreditario jure poſſidebat arcem R i n g e n in derpatenſi diſtrictu, qvi duxerat vxorem ex familia Tiſenhauſiorum, fœminam qvoqve divitem: qvæ cum vnicam ex marito haberet filiam, opibus affluens, meditabatur filiæ ſuæ, in qva vnice delectabatur, eo ſumptu & artificio veſtes comparare, vt illi ſimilis non haberetur. Comparatis iccirco qvæ ad materiam & ſumptum ſpectabant: demum cogitare cœpit de artifice, qvi opus dignum filiæ ſuæ & artificioſe & ſumptuoſe conficeret. Cum ſe in Livonia ſartorem tam peritum reperire poſſe dubitaret, in vlteriorem Germaniam ſcribit, vt inde qvis adduceretur qvi & acu pingere artificioſe & auro gemmisqve texere vermiculate poſſet.

Quo tandem reperto, cum ille tam longe petitus magiſter adductus, illa gratulabunda excipit, qværit num ſciret filiæ ſuæ veſtes fuere, qvales illi pro placitu ſuo laudare poſſet. Artifex intelligens fœminæ faſtum, reſpondit pompoſe, vti plerique Germanorum mos eſt. Scio & me hercule ipſa laudabis: nam tales conficiam tuæ natæ veſtes, vt diabolus etiam ſuos cachinnos continere non poterit. Quod tandem evenit. Nam ſartor aſſumtis tribus ſociis eodem in artificio peritis, integro anni ſpatio vnicum habitum elaborare contendit, qvem vix tanto temporis intervallo confecit: adeo vt ipſe ſartor abſoluto opere ex ſubtilitate picturæ & ligaturæ cœcutiret. Tandem perfectis veſtibus, mater filiam ducit in conclave, fores claudit, ne alius ſubintraret, & impediret, cum filiam in tam ſplendidis veſtibus ornare vellet. Itaqve cum multum temporis in ornando conſumſiſſet: & filia ante ſpeculum ſe ipſam contemplaretur, & admiraretur. En anditur in conclavi cachinnus inſvetus, ex qvo mater & filia conſternata, vix erumpere præ terrore ex cubili ſciunt, palpitantes & trementes: neſciunt qvis & qvalis riſus auditus inſvetus in conclavi, cum tamen nemo præſens fuerit, referunt. Sed ſartoris oraculum impletum qvis dubitet? Verum illud magis mirandum, qvod eadem mater cum filia, poſtqvam Moſchus derpatenſem depopulaſſet diſtrictum, Rigæ in

tanta ſint mortuæ ægeſtate & ignominia, vt ſe a vermibus & pediculis tueri non potuerint. Sic nimius luxus, nimia mendicitate & inopia expiatur.

Hujus Archiepiſcopi tempore & illud memoratu dignum Rigenſes præſtiterunt. Expulſis enim vndiqve ex Livonia ſacerdotibus catholicis, vti ſuperius inſinuavimus, qvi nec novam amplecterentur hæreſin, nec inceſtuoſa appeterent connubia. Remanſerat Rigæ ſenio jam confectus ſacerdos, nullam ſciens in Livonia conditionem, hic vt mendicus inter notos ſuos vt poterat ſe ſuſtentabat: hunc ſufferre nolentes rigenſes, aliqvoties a ſenatu monitus, vt vrbe cederet, qvi parvi faciens monita, eo qvod nullius eſſet ſibi mali conſcius, putabat enim ſibi ob id nihil evenire poſſe adverſi Cernens ſenatus ſe ab eo ſperni, clam ſacerdotem ſenem capere, inqve profundiſſimum carcerem conjicere mandat. Ubi per menſes aliqvot delitеſcens inedia conficitur. Ultimo vero cum illum publico decreto ad mortem condemnare non auſint: hoc aſtu eum e medio tollere, non ſine magno cruciatu, ſtatuerunt. Jubent pro illo opiparum parare prandium, eiqve in carceribus offerre, qvi cum acceptaſſet, ratus bonum ſortiri finem hanc moleſtam ejus captivitatem, vt famelicus erat, bene ex eodem prandio veſcitur. Et vt negotium dolo careret, avidiusqve ſumeret cibum, porrigitur

illi qvoqve cantarus haud parvus arena impletus: Ille existimans sibi potum in cantaro allatum, secure comedit: Et cum bene satur, accedit vt sitim extinguat, reperit fraudem latuisse sub tam lauto prandio, siti per dies aliqvot cruciatur, adeo vt præ nimio cruciatu, etiam corpus proprium dilaniare cœperit, donec hoc novo martyrii genere exhaustus, ex hac vita migraret.

Consopito jam intestini belli odio, inter Marchionem & Fürstenbergium, Moschus tamen Livoniæ arces sibi vendicat, atqve cum plures subegisset, Fürstenbergius hosti resistere neqvit, Felinum se confert ibiqve se ob munitionem loci & arcis tutum fore putat. Ubi cum sedem fixisset, illud sane mirabile contigit. Felini namqve cœnobium est ordinis D. Bernhardi, ex qvo nec dum erant ejecti religiosi, vti alibi. Reperit autem Dæmon artem qva & illos inde exturbare posset. Cum itaqve licitum erat libere, ac sine pudore, qvi vellet ex claustris, ipsius Lutheri exemplo erumpere. Inveniebatur in eodem monasterio talis qvoqve frater, qvi castitati valedicens, ex ovili Christi in haram Diaboli fugere meditabatur. Accedit hic Fürstenbergium Magistrum, petens vt posset in aula ejus agere aulicum. Fürstenbergius vti hæreticns, facile hujus tam justis annuens petitis, quid flagitat Apostata, vltro concedit. Existimabat forsitan

hunc perjurum monachum, magnum fore aulæ suæ ornamentum: statuit diem certum qvo publice Ordinem suum abnegaret, in templo ejusdem Monasterii, & suum habitum monasticum in aulicum commutaret. Curat ergo Magister pro stato die, aulico suo futuro vestes fieri, sat splendidas. Verum cum jam dies ille huic monacho qvidem optabilis, cujus tamen exitus erat miserabilis, lucescere cœpisset: Cæteri omnes religiosi more solito ante lucanum tempus, matutinas Deo laudes solvunt, præter hunc, qui jam pertæsus precum, meditabatur, qvomodo mundus scilicet posset ex cœnobio ire in mundum immundum. Ingreditur caveam fornacis subterraneæ refectorii, vbi calefiebat, [erat enim tempus quadragesimæ] vt per calorem ignis, contractos ex cuculla pediculos ejicere posset. Certando igitur cum animalculis, nescio interim qvis homo ne an alius? januam ad orificium caveæ fornacis, vbi fumus ascendebat, clausit. Cavea de repente fumo repleta, monachus inclusus elevare volens januam, diu se torqvet in fumo, qvæ cum gravior esset, qvam vt ab illo levari qveat, fumo suffocatus extinguitur. Reliqvi hujus mysterii inscii fratres, casum hunc sui confratris non cito advertunt. Dies jam elucescit, hora adest sacri majoris, famuli Magistri ante fores Ecclesiæ, præstolantur monachum cum habitu aulico, qvi cum non compareret,

scscitantur famuli, vbinam esset, qværitur in cellis hinc inde, cum non reperiretur, putabant monachi eum fugisse. Servi Fürstenbergio referunt non comparere monachum istum in monasterio, miratus Fürstenbergius cum ignorat vbi manserit. Hora adest prandii, Inservitor mensæ refectorium ingreditur, vt præparet pro prandio. Is cum aperiret foramen fornacis, qvo calor ascendit in refectorium: En recentioris assaturæ odor totum implet hypocaustum, qvi cum qvadragesimam sciret, miratur qvid fiat, aut qvisnam carnibus vesceretur, rei ignarus, indicat Gardiano, qvi statim lustrare jubet loca omnia, non cito advertens, ex fornace odorem provenire, jubet caveam aperire, vbi invenerunt, prædictum monachum bene tostum expirasse. Perterrefacti fratres, Gardianus Magistro Fürstenbergio negotium aperit. Fürstenbergius omnino persvasus ex malitia, cæteros eum in caveam injecisse, vt fumo suffocaretur, iratus Monachos ex cœnobio expellens, hujus sui aulici mortem vindicare statuit, dato tamen rumationis (*discessus*) tempore triduo. Tertia vero cum adesset dies, monachi exsolventes horarum debitum, ordinarius concionator eorum pro valedictione concionem habet, cui cives, aulici, imo ipse Fürstenbergius interfuere: audientes qvid pro discessu eis diceret. Concionator aptam tempori materiam ex sacris literis sumens. Deut. 30. *Testes invoco*

invoco hodie cœlum & terram qvod proposuerim tibi vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu vivas & semen tuum. Et alibi: Deut. 28. *Servies inimico tuo, qvem immittet tibi Deus, in fame & siti & nuditate & omni penuria: & ponet jugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat. Adducet Deus super te gentem de longinqvo & de extremis terræ finibus, in similitudinem aqvilæ volantis, cum impetu, cujus linguam intelligere non possis, gentem procacissimam, qvæ non deferat seni, nec misereatur parvuli. Et devoret fructum jumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ, donec intereas. &c.* Hic similia multa ex sacris allegando, exaggerando illorum mores, pravos corripiendo, & religionis antiqvæ desertionem objiciendo, permulta sane divino instinctu & zelo pietatis commotus, in illa concione Livonibus prædicere visus, qvæ revera suum sortita sunt eventum. Nam inter cætera & illud notatu dignum Fürstenbergio, futuræ calamitatis indicium reliqvit: (qvod ab iis qvi huic concioni interfuere, hominibus ætate provectis, atqve fide dignis didici) videlicet fore tempus, qvando præ angustiis, mortem qvæsituri essent, eamqve tum ab illis fugituram. Vti etiam experimento ipso non multo post, Fürstenbergius id ipsum non sine magno suo dedecore didicit. Nam cum Moschus Felinum obsidione cinxisset,

& milites conſpirantes deditionem molirentur: qvamvis nullam adhuc hoſtis vim paterentur, ſiqvidem absqve tormentis grandioribus Moſchus advenerat. Fürſtenbergius theſaurum ſuum & omnem ſupellectilem argenteam, peditibus exponendo, obſecrat, vt ſaltem arcem tuerentur, nec absqve neceſſitate munitionem adeo firmam Tyranno dederent. Pedites poſthabitis Fürſtenbergii & pecuniis & precibus, cum Moſcho pactum feriunt, vt deditione facta illis liberum eſſet abire qvo vellent, & vt illis qvidqvid ſecum absportare poſſent concederetur. Fürſtenbergius in talibus terminis conſtitutus, deſperans, aureos mille circumferens ſecum, Tyrannidem crudelis principis extimeſcendo rogat ſupplex [offerendo pecuniam interficienti] vt eum aliqvis interimeret, nemo tam facinoroſo ſcelere manus contaminare volens, cum arx ab hoſte occuparetur, Fürſtenbergius capitur, & miſere pedes incedendo juxta eqvum ſuum, cum ſumma ignominia in Moſchoviam ducitur, vbi ſub Tyrannide moſchica, vna cum derpatenſi Epiſcopo vltimo, vitam finiunt in captivitate. Pedites vero proditores Domini ſui cum diſperſi per Livoniam vagantur, juſſu Gothardi Ketleri, qvi Fürſtenbergio in Magiſterio ſucceſſit comprehenduntur, alii rotis imponuntur alii furcis adjudicantur.

GOTHARDUS KETLER.

XLVI ET VLTIMUS MAGISTER LIVONIÆ

Anno 1559 poſteaqvam Fürſtenbergius in captivitatem abductus, Magiſterium devolvitur, in ſummo jam Livoniæ dſicrimine ad Gothardum Ketler, qvi Cruciferorum Ordini coronidem impoſuit. Is primus & vltimus ex omnibus Livoniæ Magiſtris, contra Ordinis ſui inſtituta, vxorem duxit matrimonium contrahendo, cum Duciſſa Mekleburgicæ familiæ. Hic collecto non parvo milite, confligit cum Moſchis, ſesqvi tertio milliari Derpato, victoriam reportat: cæſis tum 5000 Moſchorum. Moſchi magna ſuorum ſtrage perculſi, in fugam convertuntur: adeo vt etiam civitas & arx Derpatum ab iis deſtituta fuerit, facileqve recuperari potuiſſet, ſi hoſtem vsqve ad mœnia inſecuti fuiſſent.

Eodem tempore Ketler, Ringen & Randen nobilium arces, a Moſchis occupatas, expugnat & diruit: parimodo obſidet Taurum, expugnat & diruit. Seqventi vero anno Moſchus collecto exercitu, circa feſtum trium Regum, Livoniam invadit, occupat primo arcem Marienborch, per deditionem Capitanei ibidem Gaſparis a Sibergen: Alias qvoqve munitiones Livoniæ, ſine difficultate, magis metu, qvam vi ſibi ſubegit. Depopulata autem Livonia, etiam

Curoniam invadit, vaſtat igne & gladio, maximamqve prædam reportat.

Hoc eodem anno videlicet 1560 in feſto Paſchatis appulit Arensburgum Dux Magnus filius Chriſtiani Regis Daniæ, & frater germanus Friderici ſecundi Regis Daniæ: Et poſſedit Epiſcopatum oſelienſem & Curlandiæ, qvem Epiſcopus oſelienſis Johannes Mönninkhauſen Regi Daniæ, vt ei patrocinaretur, obtulerat. Cujus exemplum imitatus Mauritius Wrangel Epiſcopus Revalienſis, qvi ſuum Epiſcopatum parimodo Regi Daniæ dicavit. Verum cum hoc loco Magni Ducis Holſatiæ mentionem faciendi ſe offerat occaſio, operæ pretium facturi, ſi hujus Magni Ducis vitam & facta paucis perſtringamus: cætera vero notatu digniora de illo, ſuis in locis reſervaturi. Ex regia qvippe vti diximus Danorum oriundus proſapia Dux Magnus, a parentibus naſcitur catholicis, nec dum enim Dania hæreſum erroribus infecta erat vt nunc. Natus namqve annum circiter 1540. Mater Regina Daniæ, femina Deo devota, cum peperiſſet eum, ab obſtetricibus poſt partum præmonita, eam qvidem genuiſſe, ſed indifferentem partum, præterea Naturæ portentum & monſtroſum, qvippe qvi vno orbatus lumine, ſexus eſſet vtriusqve & pedem haberet vnum ad inſtar anſeris. Præſagiens mater, hunc monſtroſum partum, nihil aliud, qvam catharma mundi aliqvod fore, jubet illum in mare abjicere. Huic conſilio proceres regni minime aſſentientes ſvadent, nutricibus educandum dari: Deoqve committendum ſi qvæ adverſa acciderint. Svaſibus his ægre annuens mater Regina, educare tamen jubet, qva cum conſolatione qvilibet intelligit parentum pius. Mater poſt annos aliqvot alterum pariens, majori tamen, quam priorem ſolatio filium Fridericum. His duobus filiis jam ferme adultis poſt ſe relictis, primo mater, poſtea qvoqve ipſe Rex vterqve diem ſuum obeunt, annis aliqvot interlapſis. Defunctis parentibus in comitiis regni, Proceres de eligendo & coronando ex his duobus hæredibus regni deliberant. Magnus Dux major natu, vt naturæ portentum, omnium conſenſu, tanqvam haud idoneum ſceptro rejicitur. Minor natu frater, Fridericus ſecundus Rex inauguratur. Qvi Magnum fratrem, data pecuniarum ſumma non exigua ablegat ex regno, Oſelium cedit illi Epiſcopatum, qvi parenti eorum oblatus, ab Epiſcopo oſelienſi Mönninkhauſen, & aliqvot arces in Semigalia, ad eundem Epiſcopatum ſpectantes. Oſelienſes autem parvi facientes Ducem Magnum, ob vitam & mores hominibus exoſos, cum etiam Moſchum ſcirent occupaſſe, magnam partem Livoniæ ſibiqve ab eodem hoſte periculum imminere, neqve ſe a Magno defendi poſſe.

Confugiunt iterum ad fratrem Magni, Fridericum secundum Regem Daniæ, rogantes vt eis suppetias ferre velit, si a Moscho lacessiti fuerint: Itaqve ab Oselienfibus Magnus repulsus, solis suis arcibus in Curlandia contentus esse cogitur. Aliqvot ab hinc annis Dux Magnus persvasus a suis adhærentibus nobilibus, inter qvos præcipuus fuit ejus Minister & Superintendens qvidam Christianus Schraffer, vir versutus & callidus [cujus mentionem suo loco facturi] qvem Magnus vt plurimum consulere & audire solitus, nam hic rabula etiam in consiliis a Duce adhibitus fuit, vt se ad Moschum conferret, eumqve de occisi fratris sui filia, qvem ipse Moschorum Dux peremerat, vt eam illi matrimonio locaret, sollicitaret. Annuit Moschus, cum sciret eum ex regia domo natum, jubetqve eum per suas ditiones Livoniæ regem proclamare. Pro dote vero, arces Livoniæ a Moscho occupatas ei assignat, committitqve exercitum suum vt reliqvas Livoniæ civitates Dux Magnus occupet, ac pro se vindicet, hac lege tamen, vt potiores munitiones ac civitates vtpote Derpatum, Wendam, Wolmariam, &c. Duci Moschoviæ reservaret, eumqve pro Patrono & Domino fateretur. Sub hoc prætextu Magnus, a Duce Moschoviæ missus, cum exercitu redit in Livoniam, vt arces nec dum occupatas a Moscho, sibi subjugaret. Livones vero hac spe seducti,

vltro se dedunt Magno, ejus juramentum præstant. Malebant enim se subdere Principi suæ nationi non peregrino, qvam immani Tyranno. Verum Magnus Dux Holsatiæ non hærens in terminis suis, provt cum Duce Moschoviæ convenerat, solus vult dominari Livoniæ. Intelligens iccirco Moschus, se ab affine illudi, bellum indicit Magno, de novo arces qvas cesserat Magno recipit, & qvi Magno fidelitatis juramentum præstiterant, capite plectere jussit. Sub Ascherot, Sesswegen, Wenda, magis ad tria millia nobilium eorumqve uxores & filias Scytis & Barbaris prostituendas concessit. His a Moscho crudeliter perpetratis, Magnus dominio suo in Livonia privatur, qvo non longe potitus, ad extremum cum conjuge in Semigaliam revertitur, reliqvum vitæ, inductus desperatione, in commessationibus & ebrietatibus transegit, non principem sed helluonem imitatus, vsqve etiam a suis derelictus, in miseriis vitam finire compulsus. Verum hæc de Magni Ducis vita sufficiant: Si tamen qvæ adhuc notatu digna occurrerint, suis in locis opportune inseremus.

Eodem anno circa festum Pentecostes, Moschus depopulavit districtum Harrien, & arcem Fegefeur igne consumpsit: Sed in reditu nobiles loci illius, nubiloso tempore, collectis nongentis qvinqvaginta eqvitibus, incidunt in exercitum moscoviticum, 6000 interficiunt. Æstate

vero Moſchus cum magnis iterum copiis Livoniam invadit, qvem Ordinis Commendatores atqve Præfecti, qvi adhuc ſuperſtites fuerunt, arma ſumentes, ſub Ermes hoſti obviam procedunt, verum multitudine hoſtium offuſi, cæduntur, nonnulli in captivitatem abducuntur, in Moſchovia perierunt.

Menſe autem Julio, Proceres Livoniæ ſuperſtites, vtpote Marchio brandenburgenſis, Gviliel-mus Archiepiſcopus rigenſis cum Coadjutore ſuo Chriſtoforo Duce Mekleburgenſi, Dux Magnus Holſatiæ, Gothardus Ketler Magiſter Livoniæ, cum pluribus eqveſtris Ordinis, præcipuis nobilibus, Pernaviæ conventum habuerunt, conſultantes de præſidiis Livoniæ, qvomodove hoſti reſiſtendum. Interim Moſchus copioſiſſimo cum exercitu advenit in diſtrictum Felinenſem. Cujus adventum, cum hi Primates Pernaviæ formidarent, infectis rebus, trepide fugientes, diſperguntur. Moſchus autem exercitum dividens in tres copias, vnas mittit Wendam verſus. Secundas cum tormentis & apparatu bellico mittit ſub Album Lapidem, obſidet, Vbi tum erat ſuperior Gaſparus ab Oldenbokum, qvi ſe cum ſuis in arce maſcule defendendo per qvinqve ſeptimanas arcem obtinuit. Et cum hoſtis ſe nihil efficere poſſe adverteret, cum ignominia obſidionem ſolvit & diſcedit. Tertias vero copias deſtinat in diſtrictum Wike, vaſtare depopularique obvia qvæqve mandat. Idem facit in diſtrictu Revalienſi, vbi ſub ipſis mœnibus, homines & jumenta abducit. Unde conſternati Revalienſes, cum auxilium nullum ſibi reſtare a Magiſtro Ketlero intelligant, mittunt Legatos ad Regem Sveciæ ejus nominis decimum qvartum, Ericum qvi eos in tutelam ſuſcipiens, tuendo adverſus Moſchum, arcem & civitatem Revalienſem, annona militibus, tormentis aliisqve neceſſariis munit. A qvo tempore Revalia civitas, a Livoniæ dominio ad Sveciæ imperium devoluta eſt, anno 1560.

Poſtremo vero cum jam vix qvid in Livonia reliqvum eſſet, qvod a variis non fuit direptum Dominis, vti relatum ſuperius, præter ſolam Rigam: nam vsque ad fluvium Dunam, Moſchus ferme omnia occupabat. Magiſter Livoniæ Ketler, in anguſtiis ſitus, ſe Regi Sigismundo Auguſto in tutelam committit. Livoniam totam Regi cedere conſtituit, vt eam ab hoſte recuperet. Sibi reſervando Curoniam & Semigaliam. Cujus qvæſitis Rex annuens, patrocinium non denegat, Ketlero Magiſtro. Et ab hinc curam ſuſcepit recuperandæ Livoniæ. Atque hac ratione ceſſavit in Livonia Cruciferorum Ordo cum ſuo Magiſterio. Et mutato nomine, diviſa eſt in duos Principatus, Livoniæ ſcilicet & Curoniæ: qvorum primus a fluvio Dunæ, verſus Æſtoniam regius vocatur Ducatus: alter vero verſus

Samogitiam, Ducatus Curoniæ dicitur. Qva qvidem Dominiorum immutatione facta in Livonia, cum alterius regiminis hiſtoriam referre ſtatuimus, hujus ſecundæ hiſtoriæ noſtræ parti, finem imponamus.

PARS TERTIA
LIVONICÆ HISTORIÆ.

Suscepta iccirco in tutelam Livonia, Rex Sigismundus Auguſtus, mittit ad Ducem Curlandiæ Gothardum Ketlerum, Nicolaum Palwaſs Capitaneum Dunaburgenſem, qvi ab illo (ſiqvidem dominio, juriqve ſuo in Livonia ſe abdicaſſet.) exigeret diplomata fundationis Livoniæ vetuſtiſſima, olim a ſummis Pontificibus, Imperatoribus, cæterisqve Imperii romani proceribus Livoniæ Toparchis impertita. Qvibus adeptis, Ketlerum ejusqve hæredes jus ſuum abhinc a polono Imperio petere debere in comitiis decernunt. Expeditur autem abſolutis comitiis in Livoniam cum exercitu Nicolaus Radivilus Palatinus wilnenſis. Et magni Ducatus Lithuanici generalis Campiductor, cui adjungitur belli ſocius Joannes Chodkeuicius, qvem Rex, Livoniæ Gubernatorem conſtituerat, vir militaris & heroi prorſus animi, vt Livoniæ reliqviis ſuccurrerent, & ab hoſte Tyranno vindicarent. Verum diſcordia inter illos orta: cum alter vt Campiductor generalis ſolus imperare vellet: alter vero vt Gubernator, cui Livoniæ cura ſingulariter commiſſa erat, diſponere ſtuderet, re infecta, cum in finibus Lithuaniæ & Curlandiæ per aliqvot menſes commorati fuiſſent cum exercitu, discedunt. Moſcoviticus vero exercitus interim non ociatur, ſub Wenda & Wolmaria omnia vaſtat. Alexander Polbinsky wolmarienſis Capitaneus cum Moſchis bis confligit, capit tum Woiwodam moſchum, quem Regi remittit: interfectis haud paucis ex adverſa parte.

Anno 1561 mense Julio Nicolaus Radzivilus Campiductor magni Ducatus Lithuaniæ, cum aliqvot millibus ſub Riga caſtra metatur, exigit a Rigenſibus vt juramentum præſtent Regi Poloniæ, qvi renuentes, pro reſponſo dederunt, ſe romano imperio juramento obſtrictos eſſe, a qvo ſi liberi pronunciarentur, tum ſat temporis fore, vt Regi Regnoqve Poloniæ ſe ſubmitterent. Excipitur tamen a Rigenſibus honorifice, & ad civitatem cum aliqvot centenis eqvitibus intromittitur.

Eodem anno, Joannes Guſtavi Regis Sveciæ filius, Dux Finlandiæ in conjugem ducit Catharinam, ſororem Regis Sigismundi Auguſti, qvi deinceps a fratre Erico, vna cum conjuge captivatur, eo qvod Joannes fratri Erico erat ſuſpectus, ob initam cum Rege Poloniæ affinitatem: ſiqvidem Sigismundus Auguſtus Po-

loniæ Rex, cum Erico Sveciæ Rege ob simultates inter eos subortas, secum erant dissentientes.

Anno 1562 magno cum exercitu obsidet Pernaviam, Nicolaus Christiani filius, belli præfectus Erici Regis Sveciæ, qvi vi arcem & civitatem pernaviensem obtinuit: a qvo tempore Sveciæ Rex Pernaviam suo Regno adjecit. Qva obtenta idem belli dux cum exercitu suo Album Lapidem obsidet, & cum diu jaculatus fuisset, turris qvædam continuis ictibus tormentorum debilitata, cui qvi in arce fuerunt, pulverem tormentarium supponentes, cum Sveci turrim ascendissent & occupassent, ignari fraudis, accenso pulvere, omnes per tecta & tabulata ejiciuntur: tandem diuturna obsidione & fame pressi, cum suppetias nullas sperarent, arcem dedere cogitur Joannes Groll, Capitaneus ibidem a Rege Poloniæ ordinatus.

Anno 1563 cum Rex Sigismundus Augustus Petricoviæ occupatur in Comitiis, circa vnionem Regni Poloniæ & Magni Ducatus Lithuaniæ, Moschus interim cum exercitu copiosissimo obsidet civitatem Poloczk, & igne tantopere angustiavit, vt ad extremum eam expugnaverit & occupaverit: possedit annis 16 donec a Rege Stephano recuperatur anno 1579.

Eodem ferme anno: Christophorus Dux mekleburgensis, Coadjutor Marchionis Archiepiscopi rigensis, post obitum sui patroni, confugit

ad Regem Sveciæ Ericum (immemor prioris beneficii, cum antea jam semel opera Sigismundi Augusti cum Marchione ex captivitate liberatus) impetrando ab Erico aliqvot vexilla peditum, in districtum rigensem perrexit, opinione inductus, vt Episcopatum rigensem, cujus ille Coadjutor extiterat, sibi usurparet: sed spe frustratus, secundo in captivitatem ducitur in Poloniam, per Gothardum Ketlerum Curoniæ Ducem, vbi qvinqvennio detinetur.

Hoc ipso qvoqve anno 1563, Rex Ericus arcem Karkhaus, qvod Joanni fratri ejus Duci Finlandiæ, a Rege Sigismundo Augusto ratione dotis collatum fuit, per proditionem occupavit, nec illam Regi Poloniæ, neqve fratri cedere volens, sed regno Sveciæ adjudicavit. Hapsel qvoqve arcem episcopalem, qvam Dux Magnus a fratre Friderico possidebat, Sveci expugnarunt: Et spoliato ibidem templo cathedrali, diripientes thesaurum Ecclesiæ cum apparamentis sacris, etiam campanas secum absportarunt, ex qvibus tandem Revaliæ tormenta bellica conflare curarunt, qvæ deinceps non multo post, ad Polonorum manus devenerunt, vti hic inferius referemus.

His auditis Sigismundus Augustus collectis copiis, adversus Ericum Sveciæ Regem, bellum ei indicit, lustratur exercitus Caunæ in Lithuania per Marchionem Albertum, Ducem Prussiæ,

de qvo exercitu cum Sveci rescivissent, tum temporis enim arcem Lode obsederunt, habentes secum eadem tormenta, qvæ confecerant ex campanis sex grandiora, & aliqvot minutiora, per octiduum jaculantes. Interim dum sic occupantur, exercitus polonus adventare cernitur. Sveci mox fugitivi, qvantocius Revaliam pergunt, relictis in discrimine tormentis. Ex qvibus Rigam abvecti, qvatuor Monachi, Canis vnus, & Cantatrix, sic enim eadem tormenta a Svecis inaugurata erant: reliqva pulveribus disrupta. Qvo tempore belli præfectus fuit Curlandiæ Dux Ketlerus.

Hoc qvoqve anno, qvidam Joannes ab Artz, qvi se finxerat comitem esse illius loci, Ducis Finlandiæ Joannis locum tenens, in arcibus Livoniæ, a Sigismundo Poloniæ ei collatis, mortem fingens sui principis & patroni, in captivitate, apud Ericum fratrem, Regem Sveciæ, arces illas reqvirit sibiqve vendicat, accepta sibi in auxilium aliqva militum manu a Magno Moschorum Duce. Qva fraude cognita capitur, & Rigam abducitur, vbi tandem publico decreto condemnatus, candentibus forcipibus in foro discerptus.

Anno vero 1565 mense Aprili civitas Pernavia, ab Eqvitibus germanis, qvi tum Regi Sveciæ Erico nomina sua dederant, Pernaviæqve in civitate commorantes, eo qvod a multo tempore

solutionem suam non acceperant, nec cito sperabant se accepturos, conspirantes cum iis, qvi partes Polonorum tuebantur, & in Salis per hyemem degebant, furto ablatis clavibus ex domo Consulis, per proditionem Regi Sveciæ iterum eripuerunt: interfectis Svecis qvi in civitate fuerunt. Illi vero qui in arce morabantur, per sex septimanas se defendendo cum suppetias nullas sperarent, arcem deserere coguntur. Qvo anno, mense Augusto, mille eqvites germani, ex variis districtibus congregati, Revaliensem districtum depopulantur: qui cum castra fixissent non procul Revalia, existimantes se tutos fore, a Revaliensibus, Gubernator sveticus Henricus Nicolai, cum non parvo milite, nocturno tempore, ex civitate irruptionem fecit in castra eorum, quos cum secure dormientes reperisset, facile in fugam convertit, captis & interfectis quam plurimis

Anno 1566, nascitur Sigismundus filius Joannis Ducis Finlandiæ, (postmodum Rex Poloniæ & Sueciæ) in captivitate. Sub Erico Rege Sueciæ ejus nominis decimo quarto.

Eadem hyeme prædictus Gubernator Regis Sueciæ Henricus Nicolai, Pernaviam iterum obsidet, sed absque tormentis, cum totam hyemem sub civitate consumpsisset, nihilque profecisset, discedere cogitur. Inde cum exercitu tendit Oselium: Ibi vero dum se occupant deprædationibus Sueci: Polonicus exercitus interim,

qui pernauienſibus ſuppetias ferre advenerat, cum intellexiſſet Suecos obſidionem ſoluiſſe, eos in reditu præſtolatur, habitaque cum Suecis pugna, magnam eis prædæ partem extorſerunt.

Anno 1566, Livonia magna peſte premitur, vt inaudita hominum clades fuerit ſubſecuta. Ferunt, qui hiſce temporibus ſuperfuerunt, vix vnquam tam crudeliter, iis in partibus peſtem fuiſſe graſſatam: ſic prô dolor, Livones miſeri a Deo & ab hoſtibus exſtinguuntur.

Anno ſequenti tempore brumæ, novus quidam belli præfectus ſueticus nomine Nicolaus Kurſel, Livo genere, ſortem ſuam quoque in Polonos experiri volens: cum copiis ſueticis clam Lemſelium properat: ubi tum temporis ſoli degebant Poloni, qui ignari de adventu Suecorum facile ab eis circumvenire ſe permittunt. Itaque Sueci incautis Polonis arcem invadunt, & ſine moleſtia occupant, interfectis ibidem haud paucis, qui in arce fuerant. Itaque præda ablata haud parua Revaliam reuertuntur, oppido exuſto. Verum haud multo poſt, Poloni ulti ſuam injuriam cum fœnore. Nam collecta non parva militum manu in Æſthoniam pergunt. Quo audito Gubernator ſueticus, cum prædicto belli præfecto Nicolao Kurſel, in occurſum eorum, cum ſuo milite properant. Congreſſi itaque in finibus Pernaviæ, committunt prœlium ſed non ſatis

ſatis felici marte. Nam a Polonis mox in fugam convertuntur, fugientes autem in profundis nivibus equites ſvetici hærere cœperunt, itaqve facile cæduntur a Polonis: pedites qvoqve omnes ferme perierunt: Rotmagiſter Joannes Maidel capitur: ipſi belli præfecti vix effugerunt: perierunt Svecorum duo millia: i nunc & experiunto fortunam in Polonos, cum ab iis non fueris laceſſitus. Conflictus hic habitus anno 1567.

Anno eodem Comes Joan. Chodkevicius, Livoniæ Gubernator cum exercitu Rigam venit, & cis Dunam propugnacula extruxit, vt navigium prohiberet Rigenſibus, vt ſic ad præſtandum juramentum Regi Poloniæ, Rigenſes adigerentur: Verum pertinaces Rigenſes in propoſito, his minis adigi non poterant. Iccirco re infecta diſceſſum parat.

Anno 1568 Ericus Rex Sveciæ, matrimonium contrahit cum pellice ſua Catharina, qvam ſutoris filiam fuiſſe, nonnulli aſſerunt: ſed ob formæ venuſtatem ab Erico Rege adamatam, adeo, vt etiam ſtirpis ſuæ immemor, eandem in Conjugem ſibi & Reginam adoptârit. Verum omine non ſatis felici, nam hoc conjugium Ericum regno exuit, exitiumqve attulit, vti inferius patebit. Nam eodem plane tempore, Ericus Rex ſororem ſuam Sophiam, Guſtavi Regis filiam, Duci Saxoniæ Magno matrimonio locârat: nuptiæ regali faſtu ſimul inſtructæ: ſed ordine

præpostero, cum sutoris filia, filiæ Regis Gustavi, & sororis Erici ac Joannis præfertur: eo qvod illa Regina Seciæ futura: hæc vero principi in conjugem data. Qvæ res magni vti diximus mali causa extitit Erico. Nam Joannes Dux Finlandiæ conspirat cum fratre juniore Carolo Sudermaniæ Duce, postqvam ex captivitate iam liber fuerat, ac aliis regni primatibus, hunc suum & sororis imo totius Regiæ stirpis despectum vlciscendo. Colligunt exercitum, obsident Stokholmum, vbi regia sedes, qva in vrbe, cum Ericus obsidione premitur, milites ejus sensim ab eo deficiunt, & cœperunt adhærere fratribus Regis. Derelictus itaqve Rex a suis, dubitat de salute, & inter angustias positus, juniori fratri Carolo Sudermaniæ Duci sese dedere deliberat, petendo duntaxat competentem captivitatis locum. Advertito qvæso repentinam Regum & Principum mutationem, variumqve fortunæ eventum & casum mirabilem, in his fratribus, qvi primo Rex, fratrem captivum tenebat, is a fratre vicissim regno privatur, & apud eundem pari modo in captivitate ad finem vsqve vitæ delitescere cogitur. Discant igitur principes, moderate vti fortuna, cum illis flat aura secunda.

Anno 1569 decima die Julii, inauguratur & coronatur Joannes Dux Finlandiæ affinis Sigismundi Augusti, in Regem Seciæ, vnanimi tam procerum, qvam populi consensu.

Anno 1570 Magnus, Dux Holsatiæ & frater regis Daniæ vti superius diximus, ad Ducem Moschoviæ proficiscitur, instinctui Ministri sui Christiani Schraffer, suorumqve aulicorum, qvi honorifice a Moschorum Duce prima fronte excipitur, iubet illum in suis ditionibus Livoniæ Regem proclamare, locat illi fratris filiam in matrimonio. Verum horum omnium superius facta est mentio, iccirco illa repetere supervacaneum existimo. Illa duntaxat qvæ ab illo in Livonia patrata, cum a Duce Moshcoviæ in Livoniam mittitur cum exercitu numero 25000, vbi promiscue Livones nobiles, cum Moschis fuere conjuncti, referre non erit importunum. Omnium primo igitur Dux Holsatiæ Magnus, cum tam ingenti exercitu Revaliam obsidet Anno 1570 die 21. Augusti. Ibi moratur per octo menses, cum neqve per literas neqve minis aut terroribus, qvicqvam apud Revalienses efficere posset, non sine dedecore obsidionem solvere, & ante lucanum tempus castra sua inde movere compellitur. Hoc anno qvoqve dum Moschus exercitum suum habet sub Revalia & Moscovia ipsa milite destituta, Scytarum Præcopensium exercitus Moschoviam invadit, vastat, depopulatur, & ipsam Metropolim incendio conflagravit.

Hoc ipso anno Georgius Farensbach Rotmagister, a magno Moschoviæ Duce, pro milite germano conducendo adversus Tartaros expe-

ditur: qvi etiam in prædicto periculo Moschoviæ Duci magno fuerunt adjumento.

Anno 1572 moritur Sigismundus Augustus Rex Poloniæ, cui in regno succedit Henricus III Galliarum Rex, vti inferius dicemus. Circa idem tempus Dux Holsatiæ Magnus, cum præ pudore in Moscoviam revertere non fuit ausus, eo qvod Revaliam non occupasset, cum tam ingenti exercitu, Oselium perrexit. Moschoviæ Dux autem mittit mille Moschos cum Germanis, vt Magnum in Moschoviam revocarent, verum timens de corio suo, non nisi post aliqvot menses Duci Moschoviæ comparere voluit.

Anno 1573 ipse Moschorum Dux cum exercitu 80000 in Æsthoniam perrexit, primo *Album Lapidem* vi occupat. Deinde exercitum dividit in tres copias, qvarum vnas mittit versus Karkhaus expugnat & obtinet, alteras destinat vt districtum Wikedepopulentur. Cum tertiis revertitur Novogardiam vbi per tempus aliqvod commoratur. Deinde in Moscoviam vlteriorem pergit, ibiqve Duci Holsatiæ nuptias instruit, locat illi fratris filiam matrimonio qvibus ipse Dux Moscoviæ, cum duobus filiis interfuit.

Anno 1574 Henricus Galliarum Rex venit in Poloniam, coronatur rex Poloniæ Cracoviæ 25 Januarii: fugit ex regno 18 Junii: interregnum durat ferme triennio.

Anno 1575 Moschus colligit exercitum suum sub Wesenberg, inde pergit Pernaviam, obsidet, tormentorum vi & armis occupat, perdit tamen sub mœnibus septem millia ex suis. Huic militi præficitur iterum Dux Magnus. Cujus terrore perculsi Livones cæteras munitiones minutiores ei vltro dedunt. Vtpote Helmet, Ermes, Ruien &c. Autumno vero seqventi, nobiles Livoniæ circa Rigam cum Duce Curlandiæ, collecta aliqva militum manu Duci magno prædictas arces eripere conantur: Verum præter solam arcem Ruien nihil obtinuerunt.

Anno 1576 Rex Stephanus Bathoræus, Transylvaniæ princeps, Cracoviæ, rex Poloniæ inauguratur feria tertia post octavas Paschæ. Qvo anno Moschus, mittit iterum in Livoniam exercitum Tartarorum & Moschorum 6000, qvi in districtu Wike munitiones & arces, Lode, Leal, Fikkel, absqve obsidione occuparunt, parimodo ceperunt & Hapsal. Qvibus adeptis pergunt Oselium, vastant & magnam secum prædam hominum & jumentorum abigunt.

Anno 1577. Rex Stephanus exercitum colligit, obsidet Gedanum, vbi cum per aliqvot menses commoratus, Gedanenses confisi viribus suis, mittunt suum militem ex vrbe, vt irruptionem faciant in Polonos: verum conflictus hic cum Polonis Gedanensium, longe alium qvam ipsi sibi fuerant polliciti, sortitus est eventum, nam qvi Polonos se sperabant cæsuros & captivos ducturos, hi ipsi a. Polonis cum infamia mox

in fugam aguntur, cæduntur 4427, occubuerunt tantum ex Polonis 58.

Eodem anno, Moſchus ſecunda vice Revaliam obſidione longa atqve moleſta affligit, inchoando a die 23 Januarii, vsqve ad diem 13 Martii: cum copioſiſſimo exercitu videlicet numero 50000, & magno apparatu bellico: ita vt tormentorum grandiorum fuerit numerus 50 & aliqvot Mörſoriorum pro ignis globis 20, pulveris vero tormentarii mille vaſa. Hac tanta & militum copia, & tormentorum vi, parum vel nihil cum obeſſet Revalienſibus cum pudore ab vrbe recedere cogitur. Laudanda ſane Revalienſium conſtantia & magnanimitas, qvi hoſtium formidine neqvaqvam perculſi, tam fortiter & maſcule ſe defenderunt, vt exercitum tam ingentem bis re infecta a mœnibus ſuis arcere potuerint: Soluta autem vrbe ab obſidione, exercitus Moſchi, iterum in Moſchoviam pergit. Dux vero Magnus exercitum ſubſeqvitur & ad ſuum confugit patronum. Nonnulli vero Livonorum, qvi Magno adhærebant, ſpem hauſerant, Ducem ſuum Magnum aliqvid boni obtentum a Moſchoviæ Duce. Sed ſpe fruſtrati, cum adverterent Miniſtrum vel Superintendentem ipſum Ducis Magni Chriſtianum Schraffer ſuum Ducem & Mæcenatem deſeruiſſe, qvi autor ipſe fuerat, vt Dux Magnus apud Moſchum refugium qværeret, ipſi qvoqve ab illo deficere cœperunt. Verum cum ſæpius hujus Protominiſtri, Ducis Holſatiæ Magni mentionem facere occurrit, nonnulla hoc loco de illo inſeramus, vnde colligere qvilibet poterit, qvis qvalisve fuerit, hic puri verbi Dei miniſter, & qvid boni a tali Doctore, talis princeps diſcere vel audire poterat.

Fuerat autem prædictus hic Chriſtianus Schraffer natione Marchiacus, vir callidus & impoſtor qvippe qvi aucupando gratiam ſui principis, adulatione & blanditiis animum ejus occuparat, vt eum non modo in concionibus audiret, verum etiam in conſiliis adhiberet, iccirco ab omnibus tanqvam conſiliarius Principis & Superintendens veneratur. Venit igitur in Livoniam cum ipſe Dux Magnus primo Oſelium appulerat: deinde in Semigalia cum eodem Duce commoratur, fidus ſui principis Achates, qvi ſæpius cum illo in Moſchoviam profectus, omnis conſilii cum Duce Moſchoviæ fabricator extitit. Tandem cernens Ducem ſuum apud Moſchum exiguam habere gratiam, eum deſerit in Moſchovia, veniens in Livoniam Wendæ, vsqve ad ſui principis reditum commoratur, vbi germanam ſororem uxoris ea adhuc vivente ſtupraverat, qvæ concepto filio partum edidit ſalutarem, qvem Divi Joannis ſobolem finxerunt nobiles wendenſes. Suſcipitur autem poſt partum, eadem fœmina in gynæceum Ducis Magni, digna ſane

talis matrona, tanti principis conſortio. Qvamvis autem id Ducem Magnum latere non poterat: illa tamen eodem in honore a ſuo principe habetur. Defuncto vero Duce Magno, cum jam amplius in Semigalia locum non haberet, mortuo namqve patrono, etiam patrocinium expiravit: Dorpatum venit, ibi apud cives germanos paſtorem agit, habens filias duas adultas, qvarum vnam locarat nobili cuidam in matrimonium, qvæ hac fortuna, elatior eſſe cœpit, adeo tumens ſuperbia, vt ad extremum a Dæmone ſuperbiæ parente, corporaliter poſſeſſa fuerit: plurima ſcommata in proprium parentem, ſtupentibus & audientibus omnibus jactare ſolita. Verum cum nec ipſe parens vti pius miniſter, nec ejus Collegæ cæteri eam liberare poſſent, patres Societatis Jeſu dorpatenſes, ſuam operam offerunt, ſaltem permittat parens, vt exorciſmis ſacris Dæmonem ex illa ejiciant: Qvod ipſum vt obſtinatus & verſipellis rabula, neqvaqvam concedere volens, maluit propriam filiam cum anima & corpore perire, qvam pati, vt homines pios hoc miraculo inductos reſipiſcere, & ab hæreſi deficere conſpiceret. Diu itaqve agitata & miſere a Dæmone torta, tandem in ipſa phreneſi animam exhalare cogitur. Ipſe vero miniſter Chriſtianus moritur illo anno, qvo Carolus Sudermaniæ Princeps, ſub Sigismundo tertio Poloniæ ac Sveciæ rege, Dorpatum expugnarat occuparatqve. Tum enim hic Miniſter ad ingreſſum Ducis Caroli concionem habuit, vbi principi, qvod civitatem obtinuerat, gratulaturus, ne dicam an adulaturus? ipſe Lector judicato, canticum Simeonis illius Senis pro themate uſurpat. Orditurqve ad Principem orationem. *Nunc dimittis ſervum tuum, Domine, ſecundum verbum tuum in pace: qvia viderunt oculi mei ſalutare tuum &c.* Vnde facile conſtare poteſt, qvanto deſiderio hic bonus rabula hujus Ducis adventum præſtolatus. Verum princeps Vulpeculæ hujus aſtutias animadvertens, a cæteris aſtantibus ſciſcitatus, qvisnam hic miniſter eſſet, a qvibus cum eruditus, eum eſſe Chriſtianum qvondam Ducis Magni Senatorem & Superintendentem: nam ab illo idem Dux Carolus, multa inaudierat antea. Spretus a Principe, qvippe qvi aſtum hominis ſubolefecerat, eum ad ſe prohibet admittere. Vnde Chriſtianus nonnihil concidit, morbo correptus extingvitur, paucis poſt ſeptimanis. Anno 1600.

Anno 1577 menſe Junio, Moſchus de novo colligit exercitum ſub Pleſcovia, tendit propria perſona in Livoniam cum 50000, primo Lucin occupat & Roſiten, deinde Duneborch, inde pergit Creuzburgum, qvod etiam obtinuit, præterea Laudon, Berſon, Orlam absqve labore & moleſtia ſibi vendicat. Ducit ſecum Moſchus, Magnum Ducem affinem ſuum, qvi Livones

alliciat vt ſe illi ſubdent, ipſe vero easdem arces Moſcho cederet, qvod & factum. Nam qvi Wendæ, Wolmariæ, Kokenhauſii fuerunt nobiles, ſe Magno tradunt: Qvibus Moſchus minus contentus, Kokenhaus a Magniſtis exigit, occupat, & nobiles omnes capite plectere jubet. Cives abducuntur in Moſchoviam, vxores & virgines nobilium Tartaris proſtituendas, non ſine pudore & mœrore traduntur. Sub Seſswegen pari modo procedit. Nam cum ſe diu nobiles in arce defendiſſent, & Moſchus non paucos ex ſuis ſub mœnibus perire conſpiceret, tandem vi occupata arce, jubet præcipuos acutis verubus & palis infigere: cæteros capite plectit ad mille qvingentos. Qvæ crudelitas magnum terrorem incuſſit Livonibus cæteris, qvi Wendæ aut Wolmariæ remanſerant. Præterea Swanborch Ronborch Pebalg Skuien Schmilten Trikaten Burtnik Rop Lemſel Marienhaus &c. arces Livoniæ vsqve ad fluvium Dunam omnes per duos menſes videlicet Julium & Auguſtum occupat.

Qvarta Decemb: Wendam cum eodem exercitu obſidet, & Magnum affinem ſuum, in ea, cum omnibus ſibi adhærentibus. Wendenſes perculſi timore, ex crudelitate Tyranni, inſtinctu alicujus Miniſtri, nomine Martinus Barnutus, qvam plurimi in turrim amplam & capacem ſe includere permiſerunt, vbi ſuppoſito pulvere tormentario omnes ad vnum ejiciuntur:

Miniſter vero qvi aliis hoc conſilium dederat, clam ſe ex eorum numero ſubducit. Fertur ad octingentos, promiſcue viros cum fœminis tum temporis periiſſe. Res ſane deploranda tam parvo momento temporis, tantam hominum multitudinem, vnius perverſi hominis conſilio interire. Wenda qvoqve occupata, qvotqvot adhuc ſuperſtites repererat Moſchus ex nobilibus & civibus, capite plectere jubet. Crudelis ſane Tyrannis, & inſatiabilis humani ſangvinis ſitis, qvæ campos wendenſes funeribus implevit. Deinde Wolmariam qvoqve obſidet, & per proditionem Magniſtarum facile a Moſcho occupatur. Capitur Alexander Polbinsky capitaneus ibidem: & abducitur in Moſchoviam.

Verum non multo poſt a noſtris recuperatur Duneborch, qvi per ruſticos Lothavos crematum venale miſerant Duneburgum, qvo Moſchi inebriari pleriqve ſoliti. Bene igitur ingurgitati Moſchi, cum omnes ſecure dormirent, nocturno tempore noſtri arcem invadunt, occupant, interfectis ibidem Moſchis.

Wenda qvoqve hoc eodem anno non minus artificioſo ſtratagemate a Moſchis recuperatur. Nam Matthias Debynsky & Büringius, Rotmagiſtri conſpirantes ſecum per Lothavos, conducunt ſerifabrum in civitate degentem, qvi clavium civitatis formam cera impreſſam, alias ad earum magnitudinem faceret, eisqve per eosdem Lo-

thavos mitteret. Qvibus adeptis clam colligunt 400 Eqvites, intempesta nocte sub civitatem veniunt. Moschorum vigiles, qvi hujus fraudis ignari in mœnibus dormitantes: Büringius aliqvot ex suis, scalis applicatis mœnia ascendere jubet, & iisdem clavibus portas civitatis, nemine id advertente nocte apperiunt, Debynsky & Buringium cum suis intromittunt. Ingressi civitatem cum domus invadunt, tumultus oritur. Moschi ignari doli non cito se colligunt, cæduntur omnes, qvi in civitate erant. Illi vero qvi in arce fuerunt videntes se illusos, arcem tuentur. Tandem seqventi die, cum suos cernerent interfectos, nec se diu defendere posse scientes, cum hostis jam occupasset civitatem, æqvis conditionibus arcem qvoqve dedunt nostris.

Eodem anno Moschus recuperare volens Wendam, mittit 2800 cum 123 tormentis bellicis, expugnatum Wendam. Verum Andreas Sapiha, collecto milite, nam tum præerat exercitui, qvi erat in Livonia, conjunctis sibi Svecis, qvorum Superior erat Georgius Boie, cum Moschis sub Wenda confligunt, qvo in conflictu Matthias Debynsky egregium se exhibuit militem. Nam cum qvingentis eqvitibus, omnes Moschorum acces perupit, confudit & turbat. Sic Moschi ordine confusi errantes a nostris cæduntur, paucis admodum superrelictis, qvi fuga vitam sibi consuluerunt. Reportata itaqve victoria tam celebri, tormenta Moschica a nostris Rigam deinde in Poloniam abducuntur.*

Anno 1579 Rex Stephanus arma parat adversus Moschum, pergit primo sub Polozk civitatem Russiæ, qvam non sine labore magno atqve molestia recuperat 13 Augusti. Verum hoc anno Rigæ in arce omen visum est mirabile. Nam in turri arcis corvus a multis annis qvam diu homines meminisci poterant nidificarat. Eodem autem vere quo Rex Stephanus Polozk obsidebat, advolans ciconia, avis hujus provinciæ invisa & rara, cum corvo de nido dimicat. Corvus non facile nidum cedens per mensem hoc certamen durat. Tandem ciconia prævalens, corvum exturbat ibiqve locum & sedem figit. Cujus ominis mysterium a senibus & prudentibus viris tum temporis sic explicatum fuit. Per corvum qvi diu in turri arcis nidificarat, intelligi dominium Germanorum, qvi Germani ibidem & in tota Livonia dominabantur. Per ciconiam intelligi Polonos antea his locis ignotos, eosque Germanorum locum in Livonia obtenturos, quod re vera sic evenit. Nec illud minori animadversione dignum, qvod in Littus Ducis Curoniæ hac

* Hic inseratur de illa tempestate valida, qvæ Rigæ in turri apud D. Petrum effracta trabe ferrea, in qva fixus erat globus pinnaculi & gallus, secum absportavit & projecit medio ab urbe miliari, inventus vero a Rigensibus non cito, in arenis hærens.

æſtate balæna, piſcis numqvam in his partibus viſus, cum ſumma in mari baltico eſſet tempeſtas, fluctibus ejicitur, qui cum in arenis diutius ſe torqueret, nec ad aquas iterum devenire poteſt, a piſcatoribus in ſicco littore interficitur.

Recuperata civitate Polozk a rege Stephano, Comitia Warſaviæ celebrantur. Mittuntur a rege & republica polona commiſſarii in Livoniam, vt a Livonibus juramentum fidelitatis Regi præſtandum exigant. Qvorum præcipui tum fuere Joannes Demetrius Solikowsky Archiepiſcopus Leopolienſis, & Agrippa.

Anno 1580, ſecundo, Rex Stephanus arma parat adverſus Moſchum. Conſtituit ducem belli Joannem Samoyſcium Cancellarium Regni. Obſidet Welikiluki, expugnat & occupat. Inde pergit iterum ad Comitia.

Anno 1581. Rex Stephanus tertio ſe parat adverſus Moſchum, obſidet Pleskoviam Ruſſiæ Metropolim. Chriſtophorus Radzivil Magni Ducatus Lithuaniæ Campiductor, Palatinus wilnenſis, cum ſuis copiis vniverſam peragrat Moſchoviam, vaſtat & depopulatur omnia. Qua clade Moſchus perculſus, de conditionibus pacis, cum Rege Stephano ineundis cogitare cœpit. Mittit ad romanum Pontificem ut per Legatum ſuum negotium limitare laboret. Mittitur a Pontifice Gregorio XIII in hoc negotio Antonius Poſſevinus, Presbyter Societatis Jeſu, vir doctus

& prudens, qvi multum deſudans non ſine moleſtia controverſiam hanc inter Regem Stephanum, Joannem Baſilidem, magnum Moſchorum Ducem diremit. His tamen conditionibus, ut Dux Moſchorum totam cederet Livoniam Regi Stephano, quibus ægre annuens Moſchus, ſaltem vt pacifice in ſuis ditionibus reſidere poſſet, inuitus prædictas conditiones inire cogitur. Quibus ſtabilitis, Rex Stephanus diſcedit, Pleskovia, relicto ibidem belli Duce Joanne Samoyscio cum nonnullis aliis Militiæ Toparchis præcipuis. Quo tempore Moſchoviæ Dux exacerbatus, filium proprium natu majorem interfecit, eo quod patrem ne tam facile cum Polonis pacem iniret, adhortaretur. Eodem anno Rex Sueciæ, Joannes, per ſuum belli ducem Pontum de la Gardie Narviam eripuit Moſcho. Dux Magnus Kiriempe occupat, Matthias Debynsky ex Aſcherot & Lenewart Moſchos expulit.

Anno 1582 Joannes Samoyſcius belli dux regis Stephani caſtra movet inde, & pergit in Livoniam, vt civitates & arces a Moſchis occupatas recipiat nomine Regis Stephani. Mittit Rotmagiſtrum Leſzinwolſcium primo Derpatum cum aliquo milite, vt cedant inde Moſchi, qui dolum moliuntur Polonis, pulverem tormentarium ſupponentes in locis aliquibus, qui Polonos incautos læderet. Verum fraus cognita, nam Poloni non fidentes Moſchis, loca primo omnia

lustrare diligenter curant, antequam arcem & civitatem ingrediuntur: Sic Moschi hac calliditate sua, qua usi in Polonos, nihil effecerunt. Rex Seciæ hisce temporibus per belli ducem suum Pontum Pernaviam obsedit: sed cum Moschi Polonis arcem & civitatem, jussu sui Ducis cedere coguntur: Svecus infecta re discedere inde cogitur. Constituitur ibidem Capitaneus, idem Rotmagister Leszinwolsky. Ex cæteris vero munitionibus & civitatibus Livoniæ, Moschi ad mandatum sui Ducis, mox omnes discedentes, in Moschoviam, ad propria se recipiunt.

PARS QVARTA LIVONICÆ HISTORIÆ.

Recuperata a Moschis Livonia, Rex Stephanus Rigam venit duodecima die Martii, vt ordinem faceret in Livonia. Wendæ igitur qvæ olim fuit Metropolis Livoniæ, cathedram constituit, & vnum fundat in Livoniæ Episcopatum, attribuendo Episcopatui Wolmariam, Burtnik, Trikaten, Odempe, Rodenpeus, Czarnekou, &c. Capitaneum wendensem & Ronburgensem constituit Procopium Pieniedziek, eqvitem auratum de Maltha. Capitaneum kokenhausensem Beliawsky, felinensem Rotmagistrum Kazanowsky Marienburgensem

Marienburgensem Capitaneum Pekoslawsky qvi erat etiam commissarius regius, Bornomisio Ermis contulit, Farensbekio Karkhaus, Taurus, Ruien, attribuit. Derpatensem districtum pro Oeconomia sibi reservavit Rex Stephanus. Nobiles qvoqve Livones paternis restituit bonis, qvi fideliores fuerunt. Polonis militibus emeritis caduca confert. Rigæ & Derpati collegia fundat Societatis Jesu. His itaqve sapienter in Livonia dispositis, locum tenentem suum constituit Georgium Radzivilum wilnensem Episcopum, postea S. R. Ecclesiæ Cardinalem, tribuens ei socium Stanislaum Pekoslawsky commissarium regium: qvi lites & controversias regia auctoritate dirimerent: ipse Rex discedit in Lithuaniam. Hoc tempore cum rex adhuc esset Rigæ, Dux Holsatiæ Magnus fidem Regi præstare, Rigam venit: Sed ad comitia regni illum differre juramentum Rex præcepit. Habita sunt eodem anno comitia Warsaviæ, qvo Dux Magnus misit Legatum suum Wilhelmum Sturcz, qvi nomine illius juramentum Regi in comitiis præstaret, sed iterum negotium ad seqventia comitia differtur, interim Dux Magnus moritur, anno videlicet 1583. Hoc anno reformatum Calendarium, a summo Pontifice Gregorio ejus nominis XIII, in Poloniæ ditionibus promulgatur, & recipitur.

Anno 1583 moritur Catharina regis Sigismundi Augusti Soror, Seciæ Regina: conjunx

Joannis Sveciæ Regis. Qvo anno etiam moritur in Semigalia Dux Holſatiæ Magnus, vti paulo ante diximus; ejus arces qvas Rex Daniæ pro ſe defendebat, Georgius Radivilus Cardinalis, nomine Regis Stephani repetit. Eodem tempore luſtratio facta eſt Rigæ Nobilium Livoniæ, præſente eodem Cardinale, præfuit autem tum Nobilitati Livonicæ in militaribus, Georgius Farensbach, hæres Karkhauſienſis. Mortuo jam Duce Magno, conjunx illius in Moſchoviam revocatur: Cardinalis eam deducere jubet ad fines vsqve Moſchoviæ.

Anno ſeqventi 1584 moritur, Joannes Baſilidis, magnus Moſchorum Dux, relictis poſt ſe duobus filiis, Fridericum & Demetrium, tertium enim majorem natu, ipſe parens interemerat, vti ſuperius relatum eſt.

Anno 1586. tertia Januarii, magnus Rigæ tumultus propter reformatum Calendarium, qvod rex omnino Rigenſibus mandato recipiendum decreverat, oboritur. Cujus ſeriem hoc loco inſerendam ſtatuimus. Poſteaqvam igitur regis Stephani mandatum de recipiendo Calendario reformato Rigenſibus allatum fuerat, Senatus rigenſis regium mandatum promulgare jubet, & ſuo qvoqve ſancit edicto, ne qvis civium aliter faceret: idem etiam miniſtris faciendum injungitur, vt juxta ſtylum novum ab hinc feſta promulgent ac celebrent. Factum hoc circa finem anni

1585. Feſtum igitur Nativitatis Domini tanqvam ſolenne, primo omnium juxta Calendarium novum Rigenſes celebrare, ex edicto tam Regis, qvam Senatus proprii, tenentur. Concionatores etiam in templis obtemperant, & evangelia pro feſtis competentia in concionibus tractant. Durat hoc per aliqvot dies, vsqve ad tertiam Januarii, qva die incidit feſtum Nativitatis juxta vetus Calendarium. Congregare jubet ſuos diſcipulos, Rector ſcholæ rigenſis nomine *Joannes Mollerus*, qvi ſuis diſcipulis & nonnullis ex plebe idiotis concionem habuit, ſed intempeſtive ſatis & omine infelici de Nativitate Domini. Qva in concione invectivam faciens in Senatum rigenſem qvi Papiſmum vti illum vocabant, introducere vellet, cum Calendarium a Pontifice reformatum edicto publico mandat obſervare, ex qvo decem dies eſſent ejecti. Et ſic impleri Prophetiam Chriſti de abbreviatione dierum Matthæi XXIV, qvæ verba torqvens in ſuam ſententiam, ſtudioſos ſuos, & illos, qvi ex plebe aderant, incitat vt morem veterem non deſerant. Studioſi aliiqve plures, qvi concioni interfuerunt, per civitatem vagando omnes incitant ad iram, Senatus præſagiens futurum aliqvod malum, Rectorem ſcholæ ad prætorium citat, ibiqve conſervari mandat. Veſperi tumultus exoritur, tympana a plebe, in plateis ad incitandum populum pulſantur, mox confluunt in forum,

Tribuni plebis, qvi ſedare tvmultum merito deberent, *Giſius* & *Brinkius*, adhuc populum magis incitant, primo Burgrabii domum *Nicolai Ekkii* invadunt, qværunt Burgrabium vt capiant. Deinde prætorium vbi rector detinebatur adoriuntur, fores effringunt, rectorem eripiunt. Sic & *Wellingii* Senatoris atqve Doctoris domum invadunt, ipſum capiunt, pecunias & ſuppellectilem argenteam diripiunt. Idem faciunt cum advocato *Taſtio*, qvem captum cum *Wellingio* tertia die poſt, capite plectere jubent. His peractis etiam collegium invadunt Societatis. Templi fores effringunt. Patres ejiciunt, omnia in templo prophanant. Sacramentum venerabile in terram diſpergunt. Supra altare, qvod tamen ſalva reverentia dixerim, nudis poſterioribus ſedent. In baptiſterium ſtercus mittunt. Aqvam benedictam in canales platearum effundunt. Patres Societatis multis ſcommatibus afficiunt, & civitate expellunt. Templum ſemel a Rege Stephano illis collatum, iterum ſibi vendicant. Burgrabius *Ekkius* cum aliis ex Senatu qvi ſe abſconderant, clam in muliebri habitu ex civitate deducuntur. Qvo in tumultu etiam Miniſtro ſuo evangelico non pepercerunt, ſed vni illorum qvi in feſto nativitatis concionatus fuerat ſecundum reformatum Calendarium, qvidam ex plebe partem verticis, vsqve ad cranium haſta abſcidit, ad inſtar coronæ, qvam ſacerdotes catholici geſtare

ſolent. Sic vnius petulcæ linguæ loqvacitate factum fuit, vt et ſacra ſint prophanata, & ſecularis Magiſtratus ſuo ſit privatus honore. Qvæ a Rigenſibus patrata cum ad Regem Stephanum fuerant delata, pius Rex vt religionis zelator, Rigenſibus pro hac inſolentia atqve inobedientia minatur vindictam. Rigenſes veriti Regem, mittunt ſuos legatos, vt placare poſſent Regem per Senatores Regni, multa munera mittentes iis qvi in aula Regis morabantur: Verum Rex nullatenus volens mitigari, Rigenſibus obſidionem machinatur. Jubet in littore Curoniæ cis Dunam propugnaculum extruere, ad prohibendum Rigenſibus navigium. Verum Rex Stephanus immatura morte præventus, Rigenſes a periculo ſimul & metu liberavit. Ac vt aliqvi affirmant dubitandum eſt, num Doctores Regis Rigenſium pecuniis non fuerint conducti vt Stephanum Regem, Poloniæ Regno apprime neceſſarium, ante tempus eriperent. Moritur namqve Grodnæ in Lithuania 2/12 ſeptembris anni 1586. Poſtqvam ad ſummum Pontificem Sixtum V legatum miſiſſet Archiepiſcopum Leopolienſem *Jo. Demetrium Solicovium* pro benedictione, vt illi liceret de novo cum Moſcho bellum inire. Poſt obitum vero Stephani Regis a proceribus regni, qvamvis interregnum erat, Blokhaus vel propugnaculum illud cis Dunam extruitur & perficitur, qvod tamen poſtmodum, pecuniæ Rigenſium effecerunt,

vt tempore Sigismundi regis Poloniæ ejus nominis tertii, dirueretur, qvod magnis ſumptibus fuerat extructum.

Rigenſes vero ægre ferentes propugnaculum illud a Polonis ad littus Dunæ ſibi in perniciem extructum, tentant modis variis illud demoliri. Poloni enim præſidia ſtatuerunt ſua, qvi propugnaculum tuerentur. Rigenſes collecto milite in civitate, mittunt eo, vt vel Polonos inde exturbarent, vel dolo aliqvo occupent. Sed præfecti illius loci, tempeſtive advertentes Rigenſium turmas adventare, eas retinent & avertunt, imo in fugam agunt, cæſis non paucis: ab eo tempore Rigenſes non ſunt auſi aliqvid tentare, adverſus eos, qvi Blokhaus vel propugnaculum illud defendebant.

Poloni vero rege ſuo orbati, conſulunt de alio eligendo rege, ſed proceres imperii polonici diſcordes, alii Maximilianum Archiducem Auſtriæ nominare volunt, alii Sigismundum, Joannis Seciæ regis filium eligunt, tanqvam eum qvi ex ſangvine regum Poloniæ oriundus eſſet: qvippe qvi e ſorore Sigismundi Auguſti Catharina, regis Joannis conjuge progenitus. Hunc major pars procerum adoptat, imo ipſa regina Poloniæ Anna ſoror Catharinæ huic ſuum dat votum. Promotor vero hujus voti extitit Joannes Samoyſcius, magnus regi Cancellarius & campiductor. Cui reſtiterunt Zborovii cum

ſuis, æmuli Samoyſcii. Erat enim rancor inter illos, ob Samuelem Zborovium, qvi ob exceſſus aliqvos tempore regis Stephani, forſitan conſilio Samoyſcii, capite plexus fuerat. Hi enim Zborovii Maximilianum Archiducem ſecum in Poloniam adduxerant, promittentes illi Polonum imperium. Itaqve procerum regni publico voto, legati in Sveciam ad Joannem Sigismundi parentem mittuntur, petentes filium, vt regem apud illos ageret. Qvo impetrato Sigismundus Gedanum appulit, a Polonis honorifice excipitur, deducitur Cracoviam. Zborovii cum Maximiliano Archiduce qvoqve properant. Ibi de ſceptro certatur ſub Biczin. Maximilianus victus cum ſuis capitur: & poſt triennium vix dimittitur.

Sigismundus autem III. Poloniæ rex inauguratur Cracoviæ anno 1588. Mittit Rigam commiſſarios, qvi audita tragœdia & cauſa dijudicata, rebelles & perturbatores pacis publicæ, puniunt. Auctor vero hujus tumultus cum ſubolerent, imminere ſibi periculum, fugit ex civitate, qvi tandem proſcriptus eſt. Fautores vero *Giſius* & *Brinkius* capite plectuntur. Qui vero in exilium relegati fuerant, *Ekkius* cum aliis revocantur: Patres quoque Societatis Jeſu ſedibus ſuis reſtituuntur.

Anno 1589 Menſe Auguſto rex Sigismundus III. parentem ſuum viſitat Revaliæ. Per annos

igitur decem omnia in Livonia pacata fuerunt, nihilque tale accidit, quod relatione dignum censeatur

Anno 1593 moritur Joannes Sveciæ Rex, post cujus obitum Rex Poloniæ Sigismundus III, Joannis filius in Sveciam pergit, coronatur ibidem in Regem Sveciæ. Carolum Sudermaniæ Ducem patruum suum, Gubernatorem Sveciæ constituit: qvi sibi dominium vendicans, pro libitu suo, Barones Comites Nobilesqve Sveciæ, sine discrimine plectere jubet, cum illi obtemperare recusant. Qva Nobilium injuria Rex Sigismundus III commotus, ipse se cum magno comitatu in Sveciam confert: volens mitigare discordias, Credebat enim bonis modis patruum ad saniorem mentem reducere posse; sed Carolus comitia instituere volens, in qvibus de publicis Regni negotiis tractandum esset Sed clam insidias struit Sigismundo Regi ejusqve comitibus, qvibus cognitis Rex Poloniæ Sigismundus comitia non expectando ex Svecia navigio discedit. Relicto Bekker viro strenuo in Calmaria, qvi illam munitionem defenderet. Multi tum ex eis qvi cum Sigismundo in Sveciam advenerant, perierunt. Inter qvos Pater Laterna, Societatis Jesu presbyter, vir Deo & hominibus acceptus, ex navi in mare a nautis dejectus, & cum triremes apprehenderet, amputatis manibus aqvis suffocatur. Post discessum autem Regis Sigismundi ex Svecia,

Carolus regis patruus, amicitiæ & consangvinitatis imo dicam etiam humanitatis immemor, Calmariam obsidet, fame molestissima premit eos, qvi in arce, vt feles, mures aliaqve plura, a quibus natura abhorret, edere coacti sint, donec occupat arcem. Ipsum Bekker diu captivum tenet, alios omnes necare jubet. Non cessat tamen Carolus in Finlandia Tyrannidem exercere, plures quam antea Nobiles innocentes variis tormentis ex hac vita sustulit. Finlandi videntes se extingui, supplicant regem vt mittat illis suppetias, & liberet eos a jugo Caroli. Mittitur in Finlandiam Guilielmus Farensbach cum 500 Equitibus, qui omnes ibi perierunt. Capto ipso Farensbachio. *

Verum dum hæc aguntur in Svecia, in Livonia quoque novi suboriuntur ignes. Nam Livones per viginti annos ferme pace potiti, elatiores esse cœperunt. Spirabant ad altiora, emebant a Polonis in Livonia capitaneatus officia publica, vt hac ratione illos qui inferioris essent conditionis, facilius ex Livonia exturbare possent. Consultant in conventibus publicis, quibus modis ipsi dominium in Livonia obtinere possent. Offert se illis quidam rigensis civis filius *David Hilchen*, qui Syndicum agebat per annos aliquot apud

* Hic inferatur de omine malo imminente Livoniæ de ficuris, qui passim per domos & tecta vagabantur.

Rigenſes. Vir quidem literatus in humanioribus, praxin qvoqve habens juris civilis, præſertim Cancellariæ regni: ſed vafer & callidus: hunc rigenſes vt ſemideum aliquem principio ſuſpiciebant: quorum pecuniis *Hilchen* prædictus ſibi gratiam conſulit, apud ſenatores regni munuscula cuique diſtribuendo; adeo vt a pluribus regi commendatus, eum rex nobilitate donarit, & Joan. Samoyſcius eum ſtemmatis ſui participem eſſe voluit. Qua fortuna elatus *Hilchen*, putat ſibi dedecori fore, vt civibus inſerviat, qui jam eſſet effectus nobilis. Cœpit itaque ab eo tempore nobilium cauſas promovere. Ex quo ſuſpectus eſſe cœpit Rigenſibus, cujus etiam dolum non multo poſt experti. Quare Rigenſes eum cum Rigæ eſſet cum Farensbecio, cum Carolus Sudermaniæ Dux Livoniam jam invaſerat, capere, & in Portorio cuſtodire juſſerunt. Verum ad interceſſionem Farensbecii, qvi ſpoponderat eum ſequenti die coram ſenatu rigenſi ſtatuere, ex cuſtodia dimittitur. *Hilchen* autem diffidens cauſæ ſuæ, nocte effugit, neque ab illa die Rigæ auſus eſt comparere. Citatus autem a Rigenſibus, quia lapideam ſuam Rigæ habuit, conjugem & liberos, non comparens ad extremum publico ſenatus decreto, condemnatur, & per carnificem infamis proclamatur. Nobiles autem Livones Germani conſultantes, vt ante diximus, quomodo Polonos ex ſua provincia

exturbarent, vt ſoli ſua potirentur libertate; prædictus *David Hilchen* eis operam ſuam offert, promittitque ſe id effecturum, dummodo ſequi vellent ejus conſilium. Videlicet ditiores Livoniæ Nobiles, debere primo Capitaneos polonos pecuniis removere ex Livonia, ſi eorum Capitaneatus vel emerent, vel arrendarent, de cæteris nullam fore difficultatem. Præterea exigit a Nobilibus, vt ei pro comitiis anno 1598 Warſaviæ celebratis, aliquam bonam pecuniæ ſummam contribuerent, vt eo facilius per ſenatores regni, ei ad regiam majeſtatem pateret acceſſus, obtineretque quod flagitaret a rege. Annuunt Livones, conferunt illi in hoc negotio perficiendo ſexaginta millia florenorum. Qua pecuniæ ſumma *David* Hilchen in comitiis ſplendide vivens: munera varia Magnatibus in aula regis diſtribuit. Tandem audientiam impetrat apud Majeſtatem regiam, hoc aſtu vtitur, vt primum, regem in ſuam adducat ſententiam. Suadet regi vt commiſſarios deſignet in Livoniam, qui de novo reditus bonorum & arcium reviderent. Nam Refert, Capitaneos non fideliter procedere cum rege, cum in theſaurum non plus conferant, quam eo tempore, quo Livonia recenter a Moſcho fuerat recuperata. Livoniæ vero ditiones, multo nunc locupletiores eſſe, quam tum temporis. Rex ſuaſibus his, tamquam vtile quid præ ſe ferentes, facile annuit, commiſſarios ſe in Livo-

niam missurum promittit. Hac occasione etiam Hilchen noster regi proponit, plures esse nobiles in Livonia, qui malo jure bona possiderent, aut etiam per malam informationem ex Cancellaria sibi impetrassent. Ad hæc inferioris conditionis Nobiles a potentioribus affligi & supprimi, qvi ob loci intercapedinem non ad comitia venire, & jus suum vrgere possent. Iccirco necessarium fore, vt regia majestas iisdem commissariis plenariam concederet autoritatem vt in Livonia officia & munia iudiciorum forensia distribuant, tribunalia instituant: Et si qui fuerint qui non æquo jure bona possideant, aut per malam instructionem impetraverint, commissarii eadem bona iis auferentes, & aliis dignioribus aut magis emeritis largiantur, tamen ad vlteriorem regiæ majestatis ratificationem. Quæ omnia ab *Hilchen* in eum finem excogitata, quamvis speciem honesti præ se ferebant, vt suos nobiles Livones germanos, ad officia aliqua eminentiora promoveret, bona quoque si quæ Poloni possederint, non spectantia ad illos jure hæreditario, iis eriperentur, & Germanis tanquam paterno jure gaudentibus conferri possent. Vt hac ratione cum summum jus esset penes Germanos, nobiles Poloni sortis inferioris, eo facilius ex Livonia discedere cogerentur. Iuvit & illud non parum ad propositum *Hilchenii*, quod hisce modis, cum capitanei arcium Germani essent, & nobiles quoque expulsi, tum

sacerdotes catholicos qvorum *Hilchen* infensissimus hostis erat, vna cum religione deficere: Et sic Germani soli dominium in Livonia, tam in secularibus, quam spiritualibus obtinuissent: nisi Deus ipse eorum consilia dissipasset. Nam cum prædicti commissarii in Livoniam venissent, quorum præcipui erant Joan. Demetrius Solikowsky, Archiepiscopus Leopoliensis, & Leo Sapiha, magnus Cancellarius Lithuaniæ (alii enim qui fuerunt, vel hæretici fuerunt, vel Germani Livones, inter quos ipse *Hilchen* notarium egit, vt tanto facilius revidendo privilegia nobilium, nocere posset, cui vellet) Nobiles Livoniæ muneribus gratiam sibi apud Commissarios conciliare elaborabant, qvorum respectu illi sperabant, se ad officia judiciorum, aliarumqve dignitatum a Commissariis promovendos. Nam et ipse *Hilchenius* ante jam a Regia Majestate impetraverat officium Notariatus terrestris, priusqvam adhuc qvicqvam a Commissariis hoc in negotio erat constitutum. Verum Malum consilium vti ajunt, consultatori pessimum. Cum enim negotium & consilium eorum longe alium sortitum fuisset eventum, quam ipsi sperabant: Nam neqve ad officia Germani promovebantur illa, qvæ alicujus erant autoritatis vel emolumenti: neque ex bonis qvicqvam obtinuerunt, quæ sperabant. Nam officia ista potiora Polonis Nobilibus distribuebantur. Germanis vero perpaucis, locus

conceſſus fuit in conſiliis & judiciis forenſibus & terreſtribus. Spe itaque hac germani nobiles fruſtrati, dolentes de impenſis ſuis, quæ & *Hilchenio* ad comitia contribuerant, & Commiſſariis conferebant, aliud iter ingredi ad conſequendum ea, quæ animus optabat, tentarunt. Obtulit ſe occaſio opportuna, qvæ tum in promptu fuit; ſciunt Carolum Sudermaniæ Ducem in Svecia & Finlandia tumultus ciere, & Tyrannum agere, nepotique ſuo regi Poloniæ bellum indixiſſe. Conſpirant potiores Livoniæ nobiles. Vtpote Joan. Tiſenhauſius monoculus, qvi Capitaneatum wendenſem emerat, qui hujus fabricæ autor & architectus extitit, cum ſuis conſanguineis & affinibus, qvorum magnus erat numerus, qvibus alii facile adhærentes; ad Carolum ſcribunt illum nunc tempus commodum habere, vt Livoniam ſuo adjiciat imperio, ſiquidem Livonia milite deſtituta, & Poloni haberent quod agerent cum Michaele Moldavorum principe. Carolus oblatam occaſionem minime negligens, non indicto bello Livoniam invadit cum 25000. *Hilchen* quoque apud ſuos nobiles Livonos, gratiam qvam habuit, cum ſpes eos fefelliſſet, perdidit, pariter etiam apud Rigenſes, iccirco illi inſidiari cœperunt. Ille vero videns ſe ab illis odio haberi, nec locum mereri inter illos, ad Joan. Samoyſcium magnum regni Cancellarium confugit, alias forſitan & ipſe cum ſuis nobilibus

ad Carolum defeciſſet, niſi de corio ſuo timuiſſet, nolens itaque volensque nobiscum conveni-re cogitur. Pacto igitur tali fœdere, Carolus expedit exercitum Revaliam, cujus numerus in dies cum excreviſſet, Georgius Farensbach, Nobilitatis Livoniæ in militia præfectus, cum cæteris Livoniæ primatibus, ſuum qvoqve conſcribunt militem. Congregantur primo nobiles Livoniæ tam Poloni qvam Germani ad mille eqvites. Hi in finibus Æſthoniæ luſtrantur ſub Oberpal in vere anno 1599: morantur ibidem in caſtris per menſes tres. Cum autem ſveticus exercitus potentior effectus, quam vt ejus impetum noſtri ſuſtinere poſſent, & ſub Album Lapidem appropinquaſſet, Noſtri caſtra inde removere coguntur, figuntque ſub *Helmet*. Carolus ipſe cum exercitu in autumno navigio ſubſeqvitur, appulit Pernaviam, jubet ſuos omnes ibidem convenire, collegit ingentem hominum colluviem, viginti qvinqve millium, obſedit Pernaviam. Anno 1599 Menſe Septembr: exercitus noſter diſcedit ab *Helmet*, & caſtra metatur ſub *Cremon*. Ex Lithuania qvoqve aliqvot Rotmagiſtri cum milite in auxilium mittuntur a belliduce Chriſtofforo Radivilo, Palatino wilnenſi. Verum abſente Duce, quia tum filio ſuo Joanni nuptias celebrat Breſcii, hoſti initio non reſiſtitur. Carolus autem poſtquam ſeptimanis qvatuor ſub Pernavia fuiſſet commoratus, absqve

tormentis bellicis, qvæ mœnia lædere poterant, noſtri qvi præfuerunt arci præ timore, vltro arcem dedunt cum civitate. Fuerunt autem ſuperiores ibidem tum temporis, Golembiewsky vice capitaneus & Suchorewsky cum ſuis collegis. Obtenta a Carolo Pernavia, gaviſi non nulli ex perduellibus Livoniæ nobilibus, vt Joan. Tiſenhauſius qui ſibi Capitaneatum emerat wendenſem, is tibicines ſuos, tripudium canere juſſit Wendæ, et pro felici omine Caroli Sudermaniæ Ducis, propinabat ſuis. Nobiles Livoniæ qvi in caſtris degebant, ſenſim a Farensbecio deficiunt. Ac vt negotium illud dolo plenum, felicius illis cederet, de nece Farensbecii, qvi bellíducis vices tum obibat, conſpirabant, vt ſublato capite, facilior illis daretur commoditas, Carolo ſe adjungendi. Conductus igitur famulus qvidam, qvi militabat in caſtris, vt Farensbecium ex improviſo ſclopeto in tentorio interſiceret. Qvod idem tentare auſus, ſed avertente Deo malum, ſefellit illum ictus, ita vt ſecus latus Farensbecii globus evolando, eum illæſum conſervaret. Milites vero noſtri, poſtqvam intellexiſſent per exploratores, Carolum Pernaviam occupaſſe, & vlterius progredi velle, (miſerat enim quinque millia ex ſuis Felinum, qvibus præfecerat Carolus, Nothum ſuum qvem vulgus Caroliſon appellabat) qvi non ſuſpicati de noſtris, ſub

ſub Karkhaus intercipiuntur. Noſtri tum non aderant niſi tres rothæ, vtpote Joannis Petri Sapihæ, Felicis Niewiarowsky & Domini *Rudoniæ* Capitanei oberpalenſes, qvi conferentes manus cvm 5000 Svecorum, plus mille interfecerunt, ex noſtris tum qvatuor duntaxat interempti ſunt. Qvi conflictus etſi primus, & noſtrorum exiguus numerus, Carolo non adeo felix omen belli futuri initio præbuit. Diſperſis itaqve his qvinqve millibus, qvi ſuperſtites ex Svecis, ad Carolum redeunt, non ea forſitan via, qva advenerant. Carolus hac ſtrage ſuorum commotus, toto collecto exercitu, ipſe qvoqve præſens, iterum pergit Felinum primo Karkhaus occupat, vbi Farensbecius reliqverat nonnullos nobiles germanos, qvos fideliores fore putabat, ad defendendam arcem, inter qvos præcipuus fuit, quidam Georgius Netken, qvi poſtea Matthiam Dembinsky Pernavienſem Palatinum prodidit, vti inferius dicetur. Sed ab his deceptus Farensbecius, arcem Karkhaus, qvæ jure hæreditario, ad eum ſpectabat per proditionem ſuorum, Svecis cedere cogitur. Inde Carolus procedit Felinum, vbi qvoqve per duos vix dies commoratus cum exercitu ſuo, Vngari pedites qvi miſſi fuerant, vt tuerentur arcem, conſpirantes cum Svecis, deditionem moliebantur. Porro noſtri civitate exuſta, in arce ſe defendere ſtatuerunt. Advertentes autem proditionem, Ungarorum

inviti ab armis abſtinere coguntur. Nam ſi hoſtibus reſiſtendum decernerent, cum Ungaris certandum erat nobilibus, qvi eo confugerant, vt ſe tuerentur ab hoſtibus. Itaque Sveci impetum facientes, cum mœnia aſcendere conantur, ab iisdem Vngaris, libere arcem invadere & occupare permittuntur. Qvorum proditione, absqve moleſtia, Sveci occupata tam munita arce, Carolus nobiles omnes polonos captivos in Sveciam relegat, qvorum erant præcipui Michael Kurtz, qvi præfectus erat arcis, Rotmagiſter Sadowsky, cujus erant pedites vngari, Simon Chvzanowsky, Alexander Przadzinsky, & præpoſitus felinenſis Bartholomæus Chorſinsky, qvorum major pars in captivitate finem vitæ ſumpſerunt. His peractis Felini, poſtqvam præſidiis arcem muniviſſet, mittit partem ſui exercitus Carolus, ſub Lays, vbi capitaneus erat Orzechovius, vir militaris & heroi animi qvi cum ſuis ſe in arce per qvatuor ſeptimanas ſtrenue defendens, qvamvis gravi morbo correptus, & de vita illius dubitabatur, tamen arcem donec animam efflaret, nulla ratione Svecis tradere permiſit. Qvo igitur vita functo, qvi in arce fuerunt, orbati ſuperiore ſuo, arcem dedere hoſti compelluntur, corpus vero defuncti Dorpatum mittitur, & conjunx Orzechovii libera dimittitur, vt maritum ſuum Dorpati tumulare curaret. Capto Lays, Kirempe expugnare contendunt, vbi cum deeſſent

præſidia facile a Svecis obtinetur. Hinc Derpatum pergit Carolus cum exercitu toto, ipſe qvoqve præſens obſidet civitatem, tormentis grandioribus, partem mœniorum proſternens, vbi per menſem & vltra, noſtri vim hoſtis ſuſtinentes, cum die nocteqve inqvietati ab hoſtibus, exhauſti laboribus & vigiliis, dedere civitatem coguntur. Occupata jam civitate Miniſter Chriſtianus Schraffer in templo parochiali ſalute..... * Captivantur ibidem Georgius Schenking Oeconomus derpatenſis, Henricus Ramel, Rothmagiſter Gaſparus Tiſenhauſius & cæteri plures, qvi fideles extiterant Regi Poloniæ. Germani vero qvi Carolo juramento ſe obſtrinxerant, dimittuntur liberi & militant adverſus Polonos. Capiuntur præterea Rothmagiſtri peditum poloni, cum Nobilibus polonis diſtrictus derpatenſis. Nec aliter evenit ſacerdotibus catholicis qui tum temporis Derpati aderant, vtpote Patribus Soc. Jeſu & Præpoſito Derpatenſi, quibus arma data & haſtæ, in oppobrium, fuitque injunctum, vt cum cæteris ſtipatoribus Carolum comitarentur: tandem in Sveciam miſſi, vt mancipia tractati ſunt, qui operando victum quærere, & ſe ſuſtentare coguntur. Oeconomus vero derpatenſis, in cuſtodia habitus apud civem derpatenſem, neſcio qvo modo effugerat, quo audito Carolus, mox vt inſequantur Oeconomum mittit. Obtulit ſuam

* Locus lacunoſus.

operam Adamus Sahraffer, filius Miniſtri Chriſtiani Schraffer, cujus ſuperius mentionem fecimus, qvi apud eundem Oeconomum, capitanei vices obibat in arce Adzel; Hic fidelis ſervus œconomi, cum ſuo comilitone Gaſparo Rolant, qvi qvoqve œconomo inſerviverat pro aulico, ac cæteris perjuris Dominum proprium inſeqvuntur, capiunt reducuntqve ad Carolum, qvi non ſine ignominia a Principe ſalutatur, relegaturqve in Sveciam. Hinc qvam fideles ſint etiam ſuis benefactoribus Livones, advertere licet. Expugnato itaqve Derpato, mittit exercitum Wendam verſus, occupat Helmet, Ermes, cæterasqve minutiores arces. Capitur in Ermis, Henricus Brakel Capitaneus ibidem, qvi perculſus tanti principis potentia, ipſe offert claves arcis Carolo. Sed neqve hac ſubmiſſione Brakelii Carolus mitigatus, eum cum conjugis parente, Chriſtophoro Denhoff in Sveciam abducere jubet, vbi per annos aliqvot in ſumma penuria detenti, inde tandem vel fuga vel precio redimentes, liberati ſunt.

Epiſcopus autem Livoniæ Otto Schenking fratris ſui œconomi derpatenſis periculo cautior factus, ne ad Caroli manus perveniret, non auſus erat Wolmariæ continuo manere, vbi ejus erat reſidentia, ſed hinc inde proficiſcendo per varias arces, ne hoſtes de ejus præſentia certi qvid ſcire poſſent, per aliqvod tempus latitare debuit:

[multum enim laborabat Carolus, vt Epiſcopum Livoniæ tanqvam cleri & catholicæ religionis caput, ibidem comprehendere poſſet. Multas idcirco cum vagari cogitur moleſtias ſuffert, non tam ab hoſtibus, qvam a noſtris militibus, qvi parum diſcreti in trajecto per Gaviam dum fugit, Epiſcopo torqvem cum cruce qvam Epiſcopi geſtare ſoliti, a collo detrahunt, tapetia & alia qvæ illis vſui eſſe poterant eripiunt, ſic honoratus dimittitur. Fuerunt tales violentæ invaſiones in prædiis nobilium plures, vbi conjuges & filiæ eorum a noſtris ſtupratæ, qvibus exacerbati nobiles cauſam defectionis ad Carolum facile invenerunt. Nec ſubditis qvoqve pepercerunt, qvippe qvi novos cruciatus excogitarant, vt ruſticorum pecunias & bona extorqverent, qvos ferventi aqva ſuperinfuſa in lintre ligatis pedibus manibusqve depoſitos, non aliter vt porcos, cum raduntur, tractare ſolebant. Cæteri colligatis pollicibus manuum pedumve a tergo per modum crucis ſuſpenſos ruſticos integra nocte torqvebant, vt ſaltem ab illis intelligerent, vbi in foveis ſua frumenta & ſuppellectilem reſervaſſent. Omnibus itaqve ereptis tandem ab iisdem capite truncabantur. Qvibus affecti injuriis nobiles Livones & ſubditi ab indomitis Coſacis & Schytis qvibus noſtri ſæpius ſe adjunxerunt, quid mirum, ſi qvi ante inclinati fuerunt ad defectionem, hoc pacto paratiores promptioresque fierent, noſtros

deserere, & Carolo adhærere, cum, a quibus tutelam sperare debebant, ab his pejus, quam ab hostibus, se affligi adverterent. Contrario vero modo Carolus procedebat, cum subditis Livoniæ, nam vt clementiorem se exhiberet illis, eorumque animos sibi conciliaret, indictum fuit exercitui carolino, vt præter victum, a subditis nihil extorquerent: nec vt in laboribus agricolas impedirent, in partibus illis, quas sibi jam subjecerat, alias gravi pœna mulctandus, qui edictum principis prætergressus fuerit. Atque vt eo facilius reliquos Livoniæ nobiles in suam pertraheret sententiam hac arte vsus est Carolus. Datis namque literis, ad eosdem Livoniæ nobiles, qui adhuc illi non adhærebant pollicetur principis verbo, illorum jura & libertates, cum privilegiis bonorum se aucturum, præterea catholicam religionem cum sacerdotibus funditus extirpaturum, eosque ex servitute Papæ asserturum, quarum literarum copiam ipse legi, germanice scriptam. His similibusque technis vsus est Carolus, vt Livoniæ nobiles ad defectionem a regno Poloniæ alliceret. Quin etiam & illud inculcabat nobilibus, se nimirum, regis Poloniæ instinctu omnia facere, quæ prætenderet. Quo astu circumventi nobiles adhuc reliqui, cæteris se adjunxerunt adhæseruntque Carolo.

Porro interim sveticus exercitus sub Wolmariam adventare cernitur, exiguunt belliduces arcem minis, verum parum moti initio qui in arce fuerunt, Sveci inde absque tormentis secedere coguntur. Hæc facta circa finem Decembris anni 1599.

Anno vero 1600 circa festum trium Regum mittit Carolus sub Wendam septem millia promiscue Svecos cum Germanis, vt civitatem clam occupent & expugnent, Dominica quæ est intra octavas Epiphaniarum. Erant enim tum Wendæ aliquot Rothæ equitum, vtpote Domini Joannis Petri Sapihæ Dni Niewiarowii Dni. Matthiæ Dembinsky, Dni. Ludovici Wayeri, Dni. *Rudominæ*, qui ignari de adventu hostium sub Wenda, die Dominica sacris intersunt, quibus absolutis, cum mensæ accumbere volunt, tumultus & clamor excitatur, hostes jam sub mœnibus esse: tum nostri trepidi arma rapiunt, equi ad pugnam instruunur, hostibus obviam procedunt: nec simul omnes, sed qui paratus primo prior ex civitate erumpit, reliqui sequuntur. Mira divina providentia, & mirabilis belli eventus. Quadringenti nostri cum septem millibus conserunt, cædunt, in fugam vertunt, fugientes insequuntur, vsque ad fluvium Gaviam, quos cum glacies ob nimiam multitudinem sustinere nequit, cnm curribus & equis simul aquis suffocantur, adeo magna svecorum clade, vt vix mille a septem millibus evaserint. Hac strage suorum perculsus Carolus & exacerbatus in Polonos, cum tota militum manu,

Wendam venit. Cujus vim cum noſtri ob paucitatem ſuſtinere non poſſent, Wendam deſerunt & rigenſium in territorio commorari coacti ſunt. Farensbecius quoque a ſuis nobilibus Livoniæ, quorum ille præfectus erat, deſertus, Rigæ degit in arce cum ſuis peditibus.

Carolus occupata Wenda, ſecundo mittit exercitum ſub Wolmariam obſidione cingit, & tormentorum ictibus mœniorum partem dejicit, primo civitatem deinde arcem obtinet. Inde Ronburgum exercitus ſveticus mittitur, qui absque tormentis eo veniens, cum vicecapitaneus ibidem, Matthias Wioſſolowsky fretus auxilio nobilium germanorum qui eo confugerant, ob munitionem arcis, vt tutiores eſſent a Svecis, defendere ſe decreviſſet, deſertus ab iisdem nobilibus, clavibus vicecapitaneo ereptis, Germani Carolinis offerunt: ſic Wioſſolowsky proditus Svecis, primo Pernaviam, poſtea in Sveciam mittitur. Germani vero qui arcem prodiderant Carolo jurarunt.

Donec iſta Ronburgi peraguntur, major pars exercitus ſvetici tendit Kokenhauſium, vbi & Carolus aderat, hi primo Pebalgam, deinde Orlam expugnare debebant, antequam venirent Kokenhauſium. Matthias Dembinsky Palatinus pernavienſis Pebalgenſis capitaneus, cum ei relatum fuiſſet, hoſtes jam adventare, ille quendam vicinum ſuum nobilem germanum, nomine Georgium

Nötken, cujus ſuperius mentionem fecimus, cum qvo magna illi fuit familiaritas, confidens huic proditori, mittit exploratum de hoſtibus, inſcius hunc Nötken ideo ex Karkhaus a Svecis dimiſſum, vt tanquam fidus amicus Dembinsky eundem proderet, vt ad Caroli manus deveniret: qvod ipſum prædictus Georgius Nötken fideliter præſtitit. Nam qvi a Dembinsky miſſus fuerat exploratum de hoſtibus is refert Svecis de præſentia Dembinsky Pebalgæ, itaqve ſe adjungens Carolinis, inſcio Dembinsky arcem circumdedit, vt effugere non poſſet. Cum itaque fidelem nuncium expectat Dembinsky, ab infido vicino & proditore traditur, capitur, & in Sveciam relegatur. Capitur tum temporis qvoque Joannes Drobiſs, Dſerbinenſis capitaneus, & nonnulli alii nobiles, qui Dembinſcio adhærebant.

Lætus iccirco Carolus, quod Dembinſcium cepiſſet, magni enim faciebat eum, eo quod ſciret illum militem eſſe peritum & veteranum. Kokenhauſium pergit, obſidet primo civitatem circa ipſa carnis privia. Palatinus wilnenſis capitaneus kokenhauſenſis, Magni Ducatus Lithuaniæ Campiductor, arcem hanc bene muniverat annona & præſidiis. Civitas vero ob debilitatem mœniorum a noſtris deſeritur, malentesque ſe arci concredere, ibi ſe tueri ſtatuerunt. Iccirco facile Sveci obtenta civitate, tormenta bellica grandiora ſub ipſo muro arcis ſtatuere juſſit

Carolus: ita vt saltem fossa vna, eaqve profundior interesset, ex qua pons qui ad portas arcis tendebat, a nostris erat dejectus. Directis itaque tormentis ad turrim in qua arcis portæ sitæ erant, eas vult tormentorum ictibus effringere, verum quia portæ a nostris in arce erant obrutæ, nihil efficit. Et cum diu jaculando partem turris, a fundamentis effregisset, ita vt desuper murus hæreret pendulus, invento foramine, ad instar januæ, volens arte quadam, eo arcem intrare. Jubet quingentos pedites, clam fossam intrare & sub turri, quæ desuper pendebat latitare: atque cum ex tormentis aliquot simul explodere jussisset, voluit vt ii, qui sub turri latitabant, in illa caligine & fumo ex pulveribus tormentariis excitato, arcem irrumperent, ne adverterentur ab his qui in arce fuerunt. Verum aliter cessit negotium, quam Carolus suspicatus: nam explosis simul tormentis aliquot, ad prædictam turrim, murus jam ante ex crebrioribus ictibus debilitatus, & pendulus desuper, super illos, qui sub turri se absconderant corruit, omnesque collisit. Sic stolidum principis consilium, causa fuit, illorum interitus.

Qvod igitur inventum cum Carolo pro votis non successerat, & jam non parum temporis consumserat jaculando, nihilque efficeret (qui namque in arce erant, mascule se defendebant) quamvis aquæ penuria laborabant, cum vnus duntaxat

puteus esset in arce, qui hominibus & equis, aquam sufficientem haud poterat suppeditare. Idcirco nives ex tectis liquefacientes, equos potare cogebantur, ipsi vero vna mensura aquæ, singulis diebus contenti esse debebant: Ipse Carolus ad extremum cum exercitu inde secedere coactus, relictis in civitate duobus millibus, qui nostros in arce fame & siti premerent, donec se dedere vrgerentur. Per totam igitur quadragesimam, cum Sveci arcem non obtinere poterant, & nostri se tuerentur. Interim campiductor Lithuaniæ Christophorus Radzivilus, palatinus wilnensis colligens copias, post festa Paschæ, sub Kokenhaus, suis qui in arce diu inedia pressi in auxilium venit: obsidet Svecos in civitate. Quo audito Joannes Tisenhausius monoculus, hæres in Berson, hujus livonici belli præcipuus autor, Suecis qui in civitate obsides, volens ferre suppetias, collectis centum equitibus germanis, cum quingentis rusticis, Polonos statuit debellare: secum ferens septem millia talerorum, pro solutione militis svetici, qui Kokenhausii in civitate a nostris obsidione cincti erant. Verum a nostris iisque paucis, qui de Tisenhausii adventu inaudierant in itinere profligatur, interfectis plurimis. Ipse monoculus vix effugit, pecuniæ eripiuntur a Polonis.

His peractis cum aliis copiis advenit sub Kokenhaus etiam Dn. Joan. Carolus Chodkevicius,

qvi Radivilo ſocius belli a rege erat aſſignatus. Numerus itaqve auctus polonici exercitus, Sveci qvi in civitate obſides, fugere non poterant, etſi libenter voluiſſent, eo qvod viæ illis vndiqve erant interclusæ. Miſertus autem ſuorum Carolus, mittit duo millia qvi Svecos ex obſidione liberarent. Verum intercepti ſub Orla a noſtris, cæduntur 300 & vltra, cæteri in fugam convertuntur, ex Polonis tum vix qvatuor interfecti. Huic exercitui ſuo præfecerat Carolus nothum ſuum Caroliſon: Ipſe namqve Dux Carolus tum temporis Revaliæ morabatur, ibiqve cum illi natus eſſet filius Carolus Philippus, puerperium celebrabat. Advenerat circa idem tempus ad Carolum Sudermaniæ principem, Comes qvidam a Naſſov, qvem idem Carolus ſuo in loco bellíducem conſtituit exercitus ſvetici. Hic vt novus imperator vlciſci volens necem ſuorum, qui ſub Orla perierant, cum ſeptem millibus advenit ſub Kokenhaus, commiſſurus prœlium cum Polonis qvi tum erant ad qvatuor millia. Verum hic conflictus novo belliduci non feliciter adeo ceſſit: nam victus a Polonis, profligatur. Poloni victoriam reportantes, cædunt ſex millia Svecorum. Ipſe comes a Naſſov bellidux cum mille vix evaſit. Polonorum occubuere in hoc conflictu ducenti. Qvi vero in civitate obſidione premebantur qvorum ſuperior erat Chriſtophorus Schum, cum ſpem omnem effugii ſublatam intelligerent,

Polonis inviti dedere ſe coguntur. Schum itaq; cum ſuis Carolo Chodkevicio in tutelam ſe ſubdidit. Vnde Chriſtoph. Radzivilus Dux belli ira commotus, qvod ſi obſides non ad illum confugiſſent, cum captivi ex civitate dimittuntur, juſſit illos in itinere, ad ripam Dunæ omnes interficere, qvorum cadavera in flumen projecta cum impetu aquæ in mare deferuntur.

Hac igitur obtenta victoria & recuperata arce kokenhauſia noſtri pergunt ſub Ronburg, arcem obſident. Vbi tum erat præfectus arcis nobilis qvidam ejusdem diſtrictus, Joan. von Roſen; perjurus qvoqve Polonis, hic diu ſe defendebat in arce, donec bellidux Caroli comes a Naſſov, cum ingenti exercitu, vtpote qvatuordecim millibus noſtros inde repulit. De cujus adventu cum innotuiſſet Ducibus noſtris, caſtra removere coguntur. At Carolus Chodkevicius, qvi ſocius erat aſſignatus belliduci Radzivilo, videns ducem belli trepidum, & fugam maturare, ſvaſit vt ſaltem acies intuerentur. Dux ſuaſibus minime annuens, dicebat, plurimas eſſe hoſtium copias. Cui Chodkevicius ait, non eſſe qværendum qvot ſint hoſtium copiæ, ſed vbi ſint. Rigam properant. Comes a Naſſov valida manu noſtros inſeqvitur, qui ſub ipſis mœnibus rigenſium fugiunt. Qva in fuga non pauci currus cum commeatu a Svecis erepti ſunt Polonis; Interfectis quoque ex famulis, aurigis, lixis,

mercatoribus ad 500. Fuerunt autem tum temporis Poloni numero ſaltem 2000 ad pugnam inſtructi, iccirco tantæ hoſtium multitudini reſiſtere erat impoſſibile.

Hac laude comparata comes Naſſovienſis, terroribus & minis rigenſes ſæpius ſollicitat, vrget deditionem, obſidet civitatem, ſuburbium exurunt Sveci, ipſe Carolus Sudermaniæ Dux, cum tormentis & apparatu bellico Rigam appulit, infeſtat vrbem, jaculatur ad eam, nocere nihil poteſt. Commoratur ſub Riga vsqve ad autumnum. Interim etiam Joan. Samoyſcius, ſupremus regni exercituum campiductor apud Polonos, poſtqvam Michaelem Moldavorum principem debellaſſet, in Livoniam venit cum duodecim millibus: trajicit Dunam ſub arce Seleburg principis Curoniæ, cum exercitu: ſcribit ad Carolum Sudermaniæ Ducem ſub Riga, vt eum præſtoletur, & prœlium committat vbi placeret. Verum his literis Carolus nec dum territus, adhuc ſub Riga hæret, infeſtat vrbem. Rex qvoqve Sigismundus tertius Samoyſcium cum ſuis copiis ſubſeqvitur. Et cum ſperarent Carolum commiſſurum prœlium cum Polonis, duo ex ſtipatoribus regiis proditores, perjuri facti, clam ad Carolum fugiunt, diſſuadent vt cum Polonis confligat: nam & copioſum & ſelectum aſſerebant Polonorum exercitum. Quorum ſuaſibus aſſentiens Carolus, naves aſcendit, pergit in

Sveciam. Exercitum autem mittit Pernaviam, ac inde Revaliam: relicto in diſcrimine notho ſuo Carolo, & filio Ponti, quondam belliducis Joannis Regis Speciæ, Wolmariæ in arce cum trecentis Svecis, vt ibi ſe tuerentur. Prædictus vero bellidux Caroli, comes a Naſſov, circa Revaliam hæret. Spe igitur prœlii fruſtratus Joan. Samoyſcius, initio cum exercitu ſuo Wolmariam, & Caroli nothum, cum filio Ponti [dell' Gardo quondam Joannis regis Speciæ belli dux, qvi ſub Narvia ſubmerſus] in illa obſidione cingit, aderat enim tum ſub Wolmaria regia majeſtas. Cum igitur exercitus ferme per trimeſtrem ibi fuiſſet commoratus, parumqve effeciſſet, eo qvod tormenta bellica longius ex Polonia, non tempeſtive ſatis adducebantur. Rex affectus tædio Vilnam ſe confert, relicto ibidem belliduce Samoyſcio cum exercitu.

Poſt diſceſſum regis advehuntur tormenta, qvorum tum fuit excellentius, Virgo, quæ omnium primo Caroliſon in die nativitatis Domini, novum attulit ſuo cantu nuncium. Primo ictu penetrat conclave vbi Caroliſon degebat, qvi mane decumbendo in lecto per globi vim, ſub ipſo lecto illius foramen effringens & per alterum parietem evolando expergefactus territusqve, mox ex illo cubiculo in interiores arcis fornices receſſit.

Anno 1601 Carolison cum jam nostri civitatem Wolmariam occupassent, & ad arcem jaculando effracta esset turris nova, ab Episcopo Livoniæ Otthone Schenking recenter ædificata, nec vim nostrorum amplius ferre potuisset in die Epiphaniarum se dedere cogitur. Missi tamen erant a Comite Nassov tria millia Svecorum, qvi Carolison suppetias ferre debebant: Verum hi cum sub Ermis intellexissent de exercitu nostro, & de Samoyscii viribus infecta re Revaliam revertuntur. Carolison cum Ponti filio Jacobo captivi ducuntur Vilnam ad regiam Majestatem, qvi non adeo honorifice excipiuntur a rege, primo Warsoviam mittuntur, postea abducuntur Mariburgum in Prussia, ibiqve sub custodia habentur.

Cum itaqve referimus successum belli, & qvæ vtroqve in exercitu fiunt, tam svetico qvam polonico: non prætermittamus, qvæ interim cum miseris Livoniæ agricolis & subditis aguntur, recensere. Horribile sane auditu & dictu miserabile, qvod vno anno, omnes ferme rustici Livoniæ interierint, præter eos qvi se in sylvis & paludibus absconderent: adeo vt vix decima pars subditorum superrelicta censeatur. Perierunt hoc anno, vt plures qui hujus prouinciæ statum, & morem gentis noverunt, ominati sunt, vltra sexcenta millia subditorum promiscui sexus & ætatis! adeo fuit miserabilis conditio miserorum, & fames inaudita, vt præ inedia cadavera eqvorum, canes feles mures & alia a qvibus humana natura abhorret edere coacti sint, vt bulimiam & caninam edendi orexim qvodammodo mitigarent. Vbi vero conspiciebantur in agris cadavera, ibi miserruli fame coacti & exhausti, vt vix anima in illis hæreret, sine ferro, dentibus, hyeme congelatas carnes crudas, canum more, rodere & vorare non sine nausea & horrore a nostris inventi sunt. Canes qvi hominum mortuorum corpora vorabant, ab hominibus mactabantur & consumebantur. Imo qvod magis deplorandum, homines mactabant homines, & alii alios vorabant. Qvod pluribus in locis factum tum temporis pro certo intelleximus. Vnum pro vero referam, locumqve indicabo. In districtu bersonensi puella qvædam jam matura, cujus parentes pari modo vt cæteri interierant, hæc cum tribus fratribus, & quatuor sororibus superstes remanserat, ipsa tamen major natu omnibus septem, qvæ fame compulsa, in proprium sangvinem sævire & hos omnes trucidare non est verita. Qvorum corpora in partes dissecta in dolio condiebat, vt miseram vitam per aliqvod tempus prorogaret. Qvod facinus cruentum, cum innotesceret vice capitaneo bersonensi puellam comprehendere jubet, qvæ confessa piaculum, dira fame se ad perpetrandum scelus hoc compulsam asserebat. Et cum sciscitaretur

ab illa, qvomodo auſa eſſet humanis carnibus veſci, reſpondet, ſi in poſterum liceret iis veſci, ſapidiores carnes ſibi præter humanas nunqvam velle optare. Qvo reſponſo territus vicecapitaneus berſonenſ. videns qvod habitum jam contraxerat, ne pejus qvid in poſterum moliretur, aut aliis inſperate mortem inferret, aut ſuis germanis, eam vivam humare jubet. Præterea ſi qvis iter faciebat per Livoniam in caſis & tuguriis ruſticorum, qvæ omnia deſerta erant, licebat invenire oſſa & crania mortuorum in vna domo, qvinqve, ſex, plus minus, qui fame extincti, qvorum corpora a feris & canibus diſcerpta, oſſa duntaxat remanſerant. Vnde canes tum temporis adeo rapidi facti, vt gregatim aliqvando ad 50. ex pagis congregati, per agros divagarentur, ita vt difficile erat, duobus vel tribus, qvibus erant obvii canes, evadere illæſos. Hæc omnia cum horribilia ſint auditu, qvid putas? qvam miſerabilia viſu, & execrabilia factu? Rumpere poteſt pium cor, cum audit ea recenſere, & perpendit infeliciſſimorum Livoniæ incolarum lamentabilem ſtatum, qvam qvantamqve plagam Deus ſuper hos miſeros venire permiſerit. Segetes qvoqve qvæ anno 1600 in autumno ſeminatæ erant in Æſthonia, ſeqventi anno meti non poterant, eo qvod meſſores non erant, niſi militum familia ex caſtris venientes, pro neceſſitatibus ſuis metebant, vbi placebat. Erat tum liberum metere

cuilibet, non vbi ſeminarat ſed vbi optimam ſperabat meſſem. Pluribus in locis etiam per hyemem ſegetes in agris remanſerant intactæ, quas ſeqventi vere ſubditi pauperes, colligentes ſpicas in qvibus grana advertebant, ſiccare, & panes pinſere cum paleis neceſſitas ipſa docebat. Sed ſatis de his, redeamus ad hiſtoriam.

Recuperata Wolmaria, exercitus Polonorum cum belli duce aliqvantum temporis moratur ſub Antz prædio in diſtrictu derpatenſi. Poſt feſtum Paſchæ pergit Samoyſcius cum exercitu Felinum, obſidet civitatem & arcem, primo tormenta extra mœnia collocantur civitatis, verum poſtqvam noſtri occupaſſent civitatem, qvæ a Svecis non defendebatur, eo qvod muri debiliores, tormenta bellica in civitatem ducuntur, & plane e regione arcis conſtituuntur, vt vnico ictu, quatuor vel quinque parietes trajicerentur: tanta enim tormentorum vis erat, terror in arce Svecis & Germanis haud exiguus, defendunt ſe tamen & cum non parva mœniorum pars dejecta eſſet, noſtri moliuntur facere impetum, & armata manu invadere arcem, verum prima vice nihil efficiunt, quia in arce ſtrenue ſe defendebant: Secundo igitur noſtri animantur ad invadendam arcem, ad quod cum plurimi etiam ex equeſtri ordine parati erant: Georgius Farensbecius, Palatinus wendenſis & nobilitatis Livonicæ in militia præfectus, vir magni animi, atque veteranus miles, qvi

jam canus erat, vt junioribus animum adderet, arcem qvoqve propria perſona adoriri conatur. Sed noſcitur ex arce, ab aliqvo nobili nomine Odert Tedwen, qvi illi qvondam inſerviverat, ab eodem ſclopeto interficitur. Vnde Samoyſcius non parum contriſtatus, jubet virum militem ex fovea, per qvam adire arcem debebant, qvi jam invadere conabantur, educere: qvi adhuc ſpirans, eundem Samoyſcium tutorem filiorum ſuorum conſtitnit, qvem Samoyſcius belli dux amplexatus, alloqvitur. Farensbeci vir fortiſſime, qvam optatior mors tua viro militari, magis mea vita: tu canitiem tuam vti decet ſtrenuum militem, Marti conſecraſti: Ego vivo, qvi optarem tecum ſimili modo vitam pro patria reddere, magis qvam domi in ocio & ſtrato mori. Non multo tamen poſt tertio noſtri adoriuntur arcem, cum jam ad fundamenta vsqve muri dejecti erant. Sveci advertentes, ſe jam difficile conſiſtere poſſe, inducias poſcunt, vt per conditiones certas arcem dedant, interim a jaculatione ex tormentis ceſſatur; Sveci tractant cum noſtris, nihilominus tamen in arce noſtris clam moliuntur fraudem. Nam ſupponentes ſub palatio, vbi noſtri effregerant murum et conabantur aſcendere, pulveres, vt qvando palatium noſtris eſſet inpletum, accenſis pulveribus tormentariis per tecta ejecti perirent: Verum qvam foderunt foveam Polonis, ipſi inciderunt. Cum enim in eodem palatio eſſent congregati Germani & Sveci arcis præfecti, cum ſuis primipilis, tormentorum exploſor, qvi hoc artificium inſtruxerat, incautus, igne qvem in fomite foverat pulveres in Canali accendit, qvi de repente ad vaſa pulveribus repleta perveniens accendit. Sic Sveci cum Germanis, dum de deditione arcis ſecum conſultant de improviſo per tabulata & tecta ejiciuntur, vt extra arcem evolarent. Sic malum conſilium, conſultori peſſimum eſt. Stupefacti noſtri inſcii qvid in arce fieret, non cito dolum intellexerant. Hoc ſuo ſtratagemate decepti Sveci, omnino ſe dedere coguntnr. Occupatur igitur Felinum a Polonis menſe Junio: vbi Germani nobiles qvi in arce erant captivi detinentur: Sveci & exteri deducuntur Pernaviam.

Inde Samoyſcius belli dux cum exercitu tendit ſub Album Lapidem, illam qvoqve obſidet, premit illam obſidione per tres menſes, jaculatur ex tormentis grandioribus, dejicit partem turris ſublimioris in arce, qvæ nociva erat caſtris. Ibi neſcio pretio ne inductus exploſor tormentorum an fato factum, qvod præcipuum tormentum, videlicet Virginem polonam nimis pulvere obonerando diſrupit, cujus globus ponderabat nonaginta libras. In cujus locum aliud tormentum adducitur, crudelis Virgo qvæ Lithuana fuit, in qvo hi verſus ſculpti erant.

Crudelis Virgo, fœdus, pacemqve perosa
Castra seqvor; vastans fulmine cuncta meo.

Latibula ex qvibus jaculabatur ad arcem duobus in locis fixa erant, in primis, plures lædebantur ex vallo, periere in illis novem Rotmagistri pedites, nec qvicqvam nocere poterant arci. Donec alius locus repertus, vbi non nisi murus erat nudus absqve vallo, ibi cum jaculatum fuisset, brevi tempore Svecos ad deditionem cogebant. Erat tum in Albo Lapide superior qvidam hispanus, Alfonsus cum socio suo, nobili Livone Mandifell, qvi ad extremum vsqve periculum, arcem dedere nolentes, nisi qvodammodo pedites fame exhausti, resistere cœpissent huic capitaneo hispano. Contigit & illud memorabile in hac obsidione, qvod cum pecuniæ adductæ essent ex Polonia, pro solutione militum: nescio qvis proditor ex castris Polonorum ad Svecos confugit, illis de pecuniis intimando, & locum ostendere velle promittendo, vbi depositæ. Itaqve qvi in arce meditantur qvo pacto duce proditore pecunias eripere possent; tendunt itaqve intempesta nocte recta ad locum vbi pecuniæ pridie conservatæ fuerant: sed jam alio delatæ. Excubiæ nostræ advertunt hostes, mox classicum canunt, fit tumultus in castris. Sveci rebus infectis cum pudore trepidi ad mœnia se recipiunt.

Nec illud prætereundum, qvod mulier qvædam nobilis in arce, cujus maritus erat captivus in castris nostris, per puerum suum scripserat literas ad maritum suum, qvæ a Svecis interceptæ superioribus retulerunt. Mulier examinata, in quem finem id fecerit: respondet se ad maritum scripsisse, de qvo illi major, qvam de arce cura esset. Illi mulierem capitis condemnarunt, & caput ipsius palo infigere jusserunt: puer vero laqveo suspensus, extinguitur.

Tempore ejusdem obsidionis, Germani eqvites, qvi in castris nostris militabant, adjungentes sibi velites, qvos vulgo Cosacos vocamus, insperate veniunt nocte sub Wesenberg alias Rakibor, Germani cum illis qui in arce, communi lingva loqvuntur, asserunt se Revalia missos, illis in auxilium, credunt illi, intromittunt nostros, qvos subseqvuntur Cosaci, poscunt vt vltro sine effusione sangvinis ex arce discedant: hi decepti nolentes volentesqve arcem cedere coguntur.

In fine vero mensis Septemb: postqvam Album Lapidem nostri obtinuissent, Joan. Samoyscius eo quod exercitus polonicus diuturno exhaustus bello, muniendo Album Lapidem, Felinum, Rakibor & cæteras arces hosti non sine magnis sumptibus laboribusque ereptas in finibus Æsthoniæ sitas, præsidiis sufficientibus in Poloniam revertitur cum exercitu. Relicto in Livonia Joanne Carolo Chodkevicio, qvem belli ducem

ſubſtituit, qvi tum cum fratre ſuo Alexandro Chodkevicio recentioribus cum copiis in Livoniam advenerat. In diſceſſu Samoyſcii plectuntur capite Felini, qvatuor Liuones perduelles nobiles, ex decreto ejusdem belli ducis Samoyscii: Franciscus Blankfelt, qvi crudelior in Polonos captivos extiterat. Nam ſi qvis ex polonico exercitu captivus adducebatur, illum nudum ad palum alligatum, depicto in pectore, e regione cordis, effigiem humani cordis, ſclopetorum ictibus tanqvam ad ſcopum directis non ſine tyrannica crudelitate, interficere juſſit. Alter Gaſparus Rolant, qvi Oeconomum derpatenſem Georgium Schenking Episcopi wendenſis fratrem, Dominum ſuum captivum, [nam ex captivitate idem Oeconomus jam effugerat] ad Carolum reduxerat. Tertius Jacobus Swartz, qvi conſilium dederat, vt pulveres ſupponerentur Felini ſub palatio quodam, quo noſtri arcem adoriri tentabant, vt per tecta ejicerentur. Vti ſuperius relatum eſt. Quartus Odert Tödwen, qvi Georgium Farensbach Dominum ſuum in invaſione arcis, ex mœnibus ſclopeto trajecerat.

His ita peractis, poſt diſceſſum Samoyſcii, Dux belli recens Carolus Chodkevicius, colligens exercitum Mille Sexcentorum obſidet Derpatum menſe novembri, totaqve hyeme civitatem premit obſidione, non ſine magna militum moleſtia. Nec id qvoqve exercitui adjumento fuit,

qvod qvamvis propter crebriores excubias, qvas integra nocte peragere tenebantur, ſatis jam exhauſti milites, etiam cum Dux belli intellexiſſet, hoſtem tendere Weſenbergam, velleqve expugnare, qvo adepto hoſtis etiam Derpatum venire pollicebatur ad ferendas ſuppetias ſuis qvi Derpati in obſidione erant, exercitum ſuum ſat exhauſtum exiguumque dividere cogitur, Chodkevicius mittit medietatem videlicet octingentos hoſtibus obviam ſub Weſenberg, quos ferunt fuiſſe tria millia, confligunt cum Polonis cæduntur Sveci ad Mille & plures, qvo in conflictu præcipui ex perduellibus Livoniæ Nobilibus, vltra centum perierunt. Qua victoria reportata noſtri recedunt Derpatum, captivos ſecum nonnullos adducentes, inter qvos non poſtremus erat Vexilliſer Svetici exercitus, nobilis vero Livoniæ Chriſtoph. Treiden, vir robuſtus & procerus, quem Jacobus Zaleſcius juvenis adhuc, ſocius Domini Rothæmagiſtri Dabrowæ ab equo dejectum, Vexillum ei eripuit, cepit, vinctumque duxit ad caſtra. Facta hæc menſe Februario circa principium anni 1602.

Hi vero qui in civitate premebantur obſidione, cum nullas cernerent ſibi a Svecis ferri poſſe ſuppetias, defendunt ſe tamen ad Paſcha vsque, & cum non reſtaret ſpes evaſionis, tandem ſe dedere coguntur, certis tamen primo cum noſtris initis conditionibus. Sveci itaque & exteri Milites dimittuntur a Duce noſtro: Qui vero ex

nobilibus Livoniæ Carolo Sudermaniæ adhæſerant, & Derpati in obſidione erant, volentes abhinc fideles eſſe, iterum & nomina ſua dare Regi Poloniæ, a noſtris recepti ſunt.

Capto a noſtris Derpato exercitus per mediam æſtatem quieſcit eo quod non offerebatur occaſio congrediendi cum hoſtibus, qui tum temporis ſub Revalia morabantur. Menſe vero Junio Dux belli Chodkevicius, ociari cum ſuis diutius nolens, exercitum paucum, præter octingentos ſecum non habens, hoſtem etiam ſub mœnibus Revaliæ quærere conſtituit. Confligit cum illis, eripiuntur hoſtibus tum temporis Vexilla IX, cæduntur ex ſvetico exercitu quadringenti.

Fiat mentio Neirodi qui aſtu cepit villicum quendam.

In autumno ſecunda vice Dux belli Chodkevicius cum ſuis irruptionem facit in diſtrictum revaliens. vsque Narviam progreſſus cum 600 tantum. Tum temporis ingentem prædam armentorum & pecudum noſtri ſecum abegerunt, ad X ferme millia. Hoc autumno peſtis graſſare cœpit, ideoq; Dux belli exercitum dimittere cogitur. Quapropter hac hyeme ſequenti & toto ferme anno, nihil vtrinq; præſtitum fuit, quod dignum eſſet relatione, præter id, quod in æſtate ſeqventi, anni 1603 menſe Auguſto, felinenſes Milites, cum ſuo Rothmagiſtro Dabrowa, irruptionem facientes, ſub mœnibus Pernaviæ, Suburbium antiqvam Pernaviam exuſſerunt.

Verum non multo poſt pernavienſes Milites recolligentes vires volentesque vlciſci injuriam a Polonis factam Pernaviæ, cum quingentis equitibus veniunt in diſtrictum felinenſem. Verum noſtri per exploratores de hoſtium adventu, facti certiores ex arce erumpunt, Sveci intelligentes Polonos obviam illis procedere fugam maturant, ſiſtentes vltra fluvium in loco tutiori, vbi ordinata acie, alii vero per inſidias, latitantes inter ſepes, cum noſtri eos inſequuntur, & difficilis tranſitus eſſet fluminis ab altera parte nonnulli ſclopetis interficiuntur. Inter quos etiam ipſe Dabrowa Rothmagiſter ſaucius vulnere ſclopeti æger cum ſuis revertitur. Non erant autem plus centum cum illo tum temporis.

Anno 1604 poſt feſtum Paſchatis, cum maximæ iſtis in partibus ſoleant eſſe fluviorum inundationes, qui ibi crebriores ſunt, ipſa Militum inedia Felini, coegit illos, vt inſperate excurſionem facerent ſub mœnibus Pernaviæ, idque bis infra octiduum. Prima vice abigunt pecora omnia, quæ in paſcuis invenerant, altera autem vice, quinquaginta equos, nobilium eqvitum, qvi tum Pernaviæ hyberna agebant, adduxerunt.

Eodem anno vigeſima quinta Septembris habitus eſt conflictus cum Svecis ſub Albo Lapide ſatis notabilis & Svecis miſerabilis; quorum exercitus numeratur ad 7000. Polonorum copiæ tantum Mille octingenti longe impares numero atque

fortuna. Cæduntur Sveci in hoc conflictu tria Millia & amplius: nostri tantum XL occubuerunt, præter eos qvi vulnere saucii tamen vivi remanserunt. Qua strage perculsus Carolus suum belli Ducem in Sveciam accersivit, eum captivitate mulctat, & tanqvam belli inexpertem, sua imperitia, exercitum illius perdidisse accusat & damrat; Victoriam non Deo justæque causæ, sed experientiæ militari adscribendo. Qvapropter abhinc suis belli præfectis absente ipso prœlia cum Polonis committere vetat.

Anno 1605 die 3 Januarii, Sveci colligentes reliquias suas cum mille qvingentis intempesta nocte, insperate *Album Lapidem* invadere & occupare moliuntur, plane illa die qua incidit Festum Nativitatis Dni. Soteris nostri J. C. juxta vetus calendarium, existimantes se aliquid memorabile effecturos, si festo die suo, grande & præclarum opus machinarentur. Verum Ministri evangelici, qui Revaliæ de eorum consiliis sciebant, non adeo rata esse præscientes, illis vti par erat benedicentes, quod festa sua violare, & sanguine contaminare statuerint: etiam in publicis concionibus exprobrare hanc improbitatem non sunt veriti. Itaque cordati hi Milites vti diximus inopinate sub mœnibus & vallo venientes ea spe freti eos omnino *Album Lapidem* occupaturos, per insidias vallum ascendere contendunt. Verum vigiles qui excubias agunt in vallo, hostem advertentes,

superiori Georgio Czechovio indicant, mox classicum canitur, ad arma Poloni se proripiunt, cum tamen in arce, tum vltra octoginta pedites non essent, strenue se defendentes, hostes a vallo & mœnibus avertunt, interficiuntur Sveci CL. Et cum nihil se efficere posse advertunt, cum pudore discedere coguntur. Venientes autem Revaliam a suis propter infamiam in civitatem recepti non sunt. Quo tempore tamen Czechovius Præfectus arcis, sclopeto interfectus. Anselmus autem Ketlicz Rothmagister læsus in posteriora.

Aestate sequenti, circa festum S. Joannis Baptistæ, Andreas Linderson belli præfectus Caroli, collegit Militem suum, Wesenbergum oppugnat & expugnat, dimittit pedites qui in arce erant, Rothmagistrum & ejus vicem gerentem in Sveciam relegat.

Anno 1605 ex Germania Comes quidam Jo. *von* Mansfelt, adjunxerat se Carolo Sudermaniæ, quem idem Carolus navigio, cum non parva Militum manu videlicet Sex Millibus Rigam misit, Mense Augusto: Vt Rigam infestaret, quo tempore Rigenses Suburbium suum secundo exurere coacti sunt, propter metum hostium. Multis minis & terroribus deditionem civitatis extorquere conatur. Verum cum Rigenses his parum territi, deinceps promissionibus sui Principis eos allicere studet, vt se dedant:

Sed cum Rigenses Chodkevicio ejusque exercitui confiderent, & minas & pollicitationes hujus Comitis *von* Mansfelt parvi faciunt imo explodunt.

Tandem cum Chodkevicio innotuisset per exploratores, Andream Linderson belli præfectum sveticum, cum 4000 tendere Pernaviam ad Carolum Ducem Sudermaniæ, qui tum propria persona appulerat cum 4000: Volens jam extremam sortem tentare cum Polonis, sciens quoque exercitum Polonorum, non esse plus numero, trium Millium. Itaque ipse et Sveciæ Principem, et belli Ducem agens, collecto exercitu vniverso 15000, primo venit Rigam, fretus multitudine militum, ex experientia sua bellica, certam sperabat victoriam, vti quidem certissima fuit, non Carolo Sudermano, sed Carolo Chodkevicio (sic enim ludit fortuna in adversis) qui tum, vix tria Millia polonici exercitus secum habuit. De paucitate igitur Polonorum resciens Carolus, alacriter quærit nostros, Chodkevicius vero tum castra *Kirchholmi* fixerat, duobus ab vrbe Miliaribus. Acies igitur sibi ex opposito vtriusque exercitus ordinantur, Chodkevicius etsi longe superaretur numero ab adversa parte, castra tamen sua movere loco non jussit. Poloni expectant, præstolantur Svecos, loco hærent fixi. Verum cum propius accedere cernuntur, Lechi fugam simulant, vt sveticum exercitum in apricum campum hac sua fuga provocarent. Atque cum

Sveci acriter insequerentur Polonos: Verum Poloni advertissent satis capacem locum esse confligendi & confringendi hastas, præter spem Svecorum, revertuntur & impetum faciunt in Svecos, quorum acies vndequaque lanceis circumseptæ, vt difficilis esset incursus ad eos, Polonorum aliquot egregii Milites terrorem deponentes, audacter acies lanceatas non sine vitæ periculo irrumpunt, alios suo exemplo provocando ad dimicandum fortiter, magno impetu fortique animo, non paucas lanceas Svecorum confregerunt, quo patente aditu, cæteri mox subsequuntur, impetum facientes in acies Svecorum, multitudine parum territi, ordinatas acies facile turbant, miscent, variant ac sine ordine confusi pugnantes Sveci, facile a Polonis cæduntur, & pecudum instar mactantur, adeo vt a XV Millibus vix tria M. & ii quidem saucii vulneribus, cæteri semivivi evaserint. *

Carolus Sudermaniæ Dux videns adversam fortunam, & suos cæsos, remque jam vti ajunt ad triarios redactam, deposita audacia vix fuga

* Hujus conflictus & victoriæ tam celebris omen, quidam ex Chodkevicii Ducis addictis, traxit ab ipso nomine, Joannes Carolus Chodkevicius Dux, faciens anagramma: I vinces o Carole hodie ad VXM, hoc distitcho:

Carole per paucis hodie Dux, I pede fauste!
Vinces quinque decem Chodkevicz millia Svecos.

evasit, ut tertio insidendo equo ad naues perveniret. Perierunt tum in hoc conflictu egregii duo heroes, ex parte Caroli Dux luneburgens. & Andr. Lindersson belli præfectus Caroli: quos non solum Carolus Sudermanus, verum etiam Chodkeuicius ipse interiisse plurimum doluit.

Nec illud prætereundum, quod ipso tempore & hora conflictus, Dux Curlandiæ Guilielmus cum trecentis equitibus Germanis per vada Dunæ periculosissima Polonis in auxilium venerat, magni fortisque profecto animi indicia præbens, quippe qui nec fluminis aquarumve periculis nec multitudine hostium absterreri potuit, quin prælio interesset, juvaretque Polonos, quo facto plane heroico fidem præstitam Polonis, satis probatam esse voluit. Qua strage Suecorum Carolus Dux Sudermaniæ ascensis nauibus trepidus in Sueciam properat. Chodkeuicius vero parta tam celebri victoria, Deo cujus auxilio fretus, hostes superarat, ad soluendas gratias Rigam se confert. Media vero pars exercitus polonici, eo quod per hyemem minus esset necessaria dimittitur: altera pars propter præsidia, moratur in Livonia per hyemem & æstatem.

Anno 1606 in æstate Demetrius Magnus Dux Moschoviæ, quem Joannis Basilidis Tyranni, magni Moschoviæ Ducis filium fuisse ferunt, a

suis

suis interficitur: qui brevi tempore ope & auxilio Polonorum vniversas Moschoviæ ditiones & ipsam Metropolim sibi subegerat.

In margine. Omen. Autumno vero sequenti, quod mirum dictu, vrsi quam plurimi ex Moschovia in Livoniæ lustris & eremis venientes, certant cum ursis qui in Livonia n.... (forsan non infrequentes) ita vt vtrinque plurimi ceciderunt.

Anno eodem, eademque æstate, Svecus de novo exercitum colligens, cui præfecerat Comitem von Mansfelt, invadit Livoniam, verum cum militi nostro, a multo tempore solutio esset retenta: & quia in Polonia quoque discordiæ suboriebantur novæ, ita vt multi Magnates rebellionem molirentur, & obedientiam Regi Sigismundo III præstandam prohiberent. Iccirco pecuniæ, quæ tum in thesauro erant, ad intestinos tumult(u)s sedandos reservabantur, vt Militi Livoniæ solvi non posset, quapropter confœderatione inita, exercitus polonicus ex Livonia discedit in Litthuaniam, vbi vsque ad solutionem, regia sibi bona vsurpat, ex quorum proventibus, se suamque familiam sustentant Milites. Verum cum solutio diutius differreretur militi, per biennium ferme, iccirco in Litthuania quiescit. De hac vero rebellione quæ per annos tres consopiri non poterat, in Regno Poloniæ, quia nostri non est instituti cum saltem Livoniæ res recensere statuimus, plura scribere hoc loco opus haud esse censeo.

Hac itaque occasione Mansfeldius in Livonia, dum non est qui resistat, minime otiatur, cum suis, arces Livoniæ aliquot occupat, vt pote Wolmariam, Trikaten, Burtnik, Ermis, Helmet, expugnat quoque Wendam & deserit. Verum non diu iis potiuntur. Nam Wolmaria a Chodkevicio circa festum S. Martini recuperatur, vbi relicti erant trecenti equites Germani a Mansfeldio, vt se ibidem tuerentur, qui se dedere coguntur, cum nocte civitatem nostri occupassent, qvamvis illi in arce se defendebant. Verum qvam impar sit pugnandi ratio, Polonorum & Svecorum: Nam cum Mansfeldius Wolmariam expugnaret, aliquot Millia secum habuit, in arce saltem erant XV, qvi se tuerentur. Facilis expugnandi ratio. Verum Chodkevicius recuperare volens Wolmariam, trecentos eqvites reperit, ipse saltem Mille colligens Polonos, reliquias ex variis arcibus, germanos eqvites ad deditionem cogit. Ex cæteris vero arcibus ipsi vltro discedere coguntur,

Anno 1607 Mense Junio, nostri qvi Derpati fuerunt, collectis aliqvot vexillis equitum peditumque, excursionem facere volentes in districtum revaliens. vt prædam aliqvam nancisci possent: qvorum Superior erat Zborowsky junior. De qva excursione, cum exploratum haberet Mansfeldius, mittit octingentos eis obviam, vt in sylvis insidias struerent Polonis. Nostri nescientes fraudem Svecorum, securi depositis sclopetis absque ordine procedunt, qui incauti incidunt in Svecos facile cæduntur, vt pauci admodum evaserint. Zborowius capitur, & in Sveciam relegatur: Vbi dura nimis premitur captivitate. Capto igitur Zborowio ab illo explorata habebant, quæ in Albo Lapide & alibi in arcibus fierent. Statim hi 800 equites Felinum pergunt, vt expugnarent arcem: Verum cum parum nocere possent arci, oppidum exurunt. Vbi tamen tum temporis ex arce in plateis interficitur Rothmagister equitum, aliique haud pauci. His itaque Felini peractis, equites germani Revaliam revertuntur. Comes vero von Mansfelt, Dux belli Svecorum, colligit 5000 sui exercitus, insperate invadit, Album Lapidem occupat & expugnat, interficit omnes, etiam Superiores arcis, duos Rothmagistros Gacewsky & Mlodzanowsky, Viri vterque fortis & heroi animi, qui potius mortem quam deditionem facere elegerunt. Tormenta bellica grandiora, a Joanne Samoiscio ibidem relicta Revaliam abducuntur, quorum præcipua fuerunt: Virgo crudelis, Lupus, Falco, Serpentes duo &c. Sveci autem obtenta arce sperantes se thesaurum inventuros in fornicibus vlterioribus, vbi pulveres tormentarii depositi servabantur, ignem secum ferentes, incauti pulveres accendunt, magnam mœniorum partem disjiciunt, pereuntque simul vno momento Mille ducenti.

Hoc igitur ſtratagema cum pro votis ceſſiſſet Mansfeldio, & Album Lapidem non ſine magna nominis fama expugnaſſet, eodem cum exercitu, aliquid majus molitur, pergit Derpatum, obſidet, ſperat ſe eadem facilitate civitatem obtinere poſſe, vti Album Lapidem, ſed fortuna illi jjam non favens, poſtqvam qvatuor ſeptimanas vel qvinqve obſediſſet & magnam mœniorum partem effregiſſet jaculando, bis ſuos animat, vt incurſum faciant ad civitatem, ſed vtraque vice repulſam paſſi nihil effecerunt, præter id quod in illa invaſione perierint ex ſvetico exercitu vltra 600. His machinationibus nihil nocens iis qui in civitate erant, alias technas ſtruere Derpatenſibus molitur, cuniculos fodere jubet, ſub mœnibus & turri vbi ſuppoſitis pulveribus murum disjiceret, & ſic arcem irrumpere poſſet:qvod ipſum noſtri in arce advertentes, obviam fodunt. Sic terra obruti Sveci ad 200, cum quibus etiam periit quidam ex noſtris Militibus germanis nomine Ridder, is enim omnium primo hunc dolum a Svecis excogitatum advertit. Quod opus callidum cum illi qvoque non ceſſiſſet pro velle ſuo: cum pudore obſidionem ſolvere, & discedere nocte cogitur: Verum non longe a civitate caſtra movit, vno Milliari. Noſtri emptionem facientes, ex arce & civitate, clam caſtra invadunt Svecorum in aurora, occiduntur vltra Mille Sveci a noſtris, reliqui fugam maturant.

Inde diſcedens Mansfeldius cum exercitu reliquo, pergit Wolmariam: Verum nec ibi quid efficit. Nam Woldimarus Farensbach junior cum ſuis ſe ſtrenue defendit. Deinde mittit exercitum verſus Kiriempe, & occupat arces Livoniæ minutiores, depopulatur Livoniam tempore hyemis: tum temporis a noſtris in Livonia nihil præſtitum, quia Miles omnis erat in Litthuania, præter præſidia in paucis arcibus. His præſtitis Comes von Mansfelt Revaliam revertitur cum ſuis, deſerens arces a ſe ſpoliatas.

Anno 1608 Menſe Auguſto, Comes von Mansfelt, iterum novo cum exercitu cum octo Millibus appulit ad oſtia Dunæ, obſidet arcem Dunamundam, vbi per ſeptimanas duas vel tres commorando, per tractata & pacta obtinet munitionem, omnium aliarum Livoniæ arcium ferme munitiſſimam, a Superiore arcis N. Bialozor, qui nullam ſentiens hoſtium vim vltro arcem Mansfeldio ceſſit: & vti quidam referunt, pro non parva pecuniæ ſumma vendidit. Dunamunda occupata Mansfeldius propugnaculum extruit in ripa ad oſtia Dunæ e regione arcis Dunamundum, vt prohiberet navigia Rigenſibus, & ad deditionem facilius cogeret. Interim Carolus Chodkevicius, cum jam in Polonia ſedati eſſent tumultus inteſtini, cum exercitu venit in Livoniam. Sperans Mansfeldium ſolito more prœlium commiſſurum. Verum Carolino cautior factus periculo, (nam

Mansfeldius in conflictu ſub Kircholm præſens non aderat, quia ægritudine ſe excuſabat) animum inducere non potuit, vt confligat cum Polonis ſub Dunamunda, quamvis longe copioſiorem habebat exercitum, quam Chodkevicius. Et cum ſæpius fuiſſet a Chodkevicio ſollicitatus Mansfeldius, vt manus conſereret, & prælium committeret: pro reſponſo dedit, ſe a ſuo Principe Carolo id non habere in mandatis. Quapropter Mansfeldius ſuis caſtra metari jubet ſub mœnibus Dunamundæ, vt tutiores eſſent ab incurſibus Polonorum, quia tormentis ex arce facile defendi poterant, præterea caſtra ſua Sveci foſſa cinxerant. Chodkevicius videns Svecos ab arce in campos prodire nolle, non longe inde ſub Nova Mola ſua caſtra fixerat. Crebriores igitur excurſiones a noſtris fiebant, cum ſaltem intelligerent Svecos vel paululum ab arce receſſiſſe. Ipſe Mansfeldius non fidens caſtris propter metum Polonorum, intra mœnia ſe continere tutius eſſe cenſet, & intra X hebdomadarum ſpatium, Dunamundam novo vallo cinxit, adeo fervebat opus vt 300 operarii nimio labore confecti interierint.

Tandem non multo poſt, cum Sveci ſcirent, Polonos ſæpius ex caſtris quæ duobus Milliaribus a civitate diſtabant, Rigam ſecuros ire, ipſi clam in via inſidias ſtruere cœperunt Polonis, vt incautos caperent: quod cum a noſtris animadver-

ſum, mox Chodkevicius, centum vel plures ex ſuis caſtris, vt inſidiatores Svecos deprehenderent, qui quam primum noſtros intuiti, mox ad caſtra fugiunt: Poloni eos inſequentes ad caſtra vsque Sveci turmatim ex caſtris ſuis erumpunt, conferunt cum paucis, qua in altercatione, ex vtraqve parte non pauci vulnerati, nonnulli etiam capti, aliqvot interfecti: Ex Svecis vero tum temporis centum octoginta ceciderunt, cum illis qvi aqvis ſuffocati.

Verum nec illud ſilentio involvendum, quod poſtqvam Mansfeldius facili negotio Dunamundam occupaſſet, miſit aliqvot Millia, vt Kokenhauſium expugnarent, vbi tum nulla præſidia præter paucos eqvites germanos ſervabantur, qvorum Rothmagiſter fuit Gæcz. Qvi videntes in arce ſe ad ſuſtinendam vim hoſtium impares eſſe, aliqvandiu ſe tuentur tandem per tractata ſe dedunt. Dimittuntur Germani liberi, ſolus Rothmagiſter Gæcz detentus aliqvamdiu, deinceps per eqvites gallos qvi Carolo jurarunt, Dunamundam ad Mansfeldium captivus *deducitur*. Hic Gæcz gnarus lingvæ gallicæ, in itinere perſvadet Gallis vt deficiant a Carolo tanqam Principe non legitimam cauſam belli habente, qvod cum Polonis cieret: præterea Polonos eſſe Catholicos, Carolini Hæretici. Inſuper Carolum in ſolvendo Militi ſuo, parum vnqvam promiſſis ſtetiſſe. His ſvaſibus inducti eqvites galli, qvorum

erat numerus centum & triginta, cum ſuo captivo ad Chodkevicium confugiunt, qvi illis ſolutionem certam promittens, libenter eſt amplexatus: qui etiam magno vſui fuerunt Chodkevicio vti inferius dicetur, & fidem datam Polonis, multis argumentis conteſtatam eſſe voluerunt. Riga itaque in medio hoſtium ſita, qui vtrinqve navigia Rigenſibus prohibebant, Kokenhauſio & Dunamundæ, vnde non parva incommoda oriebantur Rigenſibus. Dux belli Chodkevicius operam adhibet vt illos, qui Kokenhauſii erant, Svecos inde expugnaret. Quapropter miſſis aliquot Rothis peditum equitumque, quorum Superior erat Jo. Czudowsky Vir fortis & militaris diſciplinæ gnarus, vt iterum Svecos obſiderent in arce, qui donec impetum noſtrorum non ſentirent, ſe tuentur. Verum poſtquam tormenta grandiora adduci ſenſiſſent Sveci, & bis terve jaculatum fuiſſet ad turrim arcis in qua porta iam antea a Carolo Sudermanio debilitata, abjiciunt animum, & ad deditionem arcis, cum ſe tueri non poſſent, inclinantur. Sic noſtri recuperata arce, Svecos dimittunt ad ſuos.

Occupato a noſtris Kokenhauſio, Mansfeldius meditatur quid gravius moliri Rigenſibus. Non enim ſatis videbatur illi propugnaculum ad oſtia Dunæ extruxiſſe, vt navibus tranſitum prohiberet. Verum vt totus eſſet aditus interclusus navibus, quæ mercaturas exercebant, juſſit naues XIV ſuas,

tormentis & munitionibus navalibus bene inſtructas ordine collocare in ipſis oſtiis fluminis. Quod ſane ægre ferentes Rigenſes, Mansfeldio pro invidia aſtu ſolvere ſtatuerunt. Inſtinctu igitur atque conſilio Ducis Chodkevicii excogitato ſtratagemate ſat artificioſo & callido, curant Rigenſes naviculas, ſcaphas quas vulgo ſtrugy vocant, tres adornare, has canabe oneratas & illinitas pice, permixta pulveribus tormentariis & ſulphure, mittunt ſub naves ſveticas. Aptiſſima ſane fomes ad concipiendam flammam, & excitandum incendium. Conducto ad hoc negotium Viro perito ex civitate, qvi opus hoc ad effectum perduceret. Hic igitur Magiſter & Inſtructor artificii ſecundo ventu, furtim ſe ſubducit ſub naves Caroli, accenſa cannabe, vnde ventus flammam in naves carolinas impelleret, ipſe exiliens cum ſuis enatat. Naves vero ſveticæ tres a flamma ſuperatæ, cum omnibus qui in illis erant combuſtæ. Perierunt hoc incendio vltra 400 Sveci. Quarta vero navis, non poſt multos dies annonam vehendo iis qui in propugnaculo degebant, etiam cum commeatu & tormentis a Rigenſibus capta & Rigam abducta. Quo territus ſtratagemate Mansfeldius, timendo ne quid gravius ſequeretur, aſcenſis navibus pergit Revalam, relictis caſtris ſub Dunamunda. Illi vero qui degebant in caſtris, intelligentes ſuum belli Ducem fugiſſe: clam ne a Polonis in via inſe-

querentur, Pernaviam fugiunt. Præſidia vero quæ Mansfeldius in propugnaculo reliquit, ſentientes, & Ducem belli ſuum fugiſſe, & exercitum cum Duce, non diu poſt propugnaculum vltro deſerunt, fugiuntque. Et ſic relictis ſaltem ſexcentis Dunamundæ, Mansfeldius ipſe cum toto exercitu revertitur ad ſuum principem, qua gratulatione & lætitia exceptus, facile conjicitur. Exercitus vero noſter, cum ob munitionem loci, & imminentem brumam arci nihil nocere possent, eo quod penuria erat peditum, per arces Livoniæ diſtribuitur. Hæc contigerunt Menſe Novemb. anni 1608.

Anno 1609 in capite jejunii, Carolus Chodkevicius, habens collectum Militem ſuum, cum intellexiſſet ſeptingentos Svecos miſſos eſſe cum ſuo Capitaneo Dunamundam, vt iis qui in arce erant commeatum & victualia adveherent, & recentiori Milite arcem munirent. Ipſe ſimulans ſe hoſtes in via intercipere velle, ſtudio eos libere prætermiſit: interim aliud quid molitur, pergit cum ſuis Pernaviam & cum illi prætereundum eſſet Salis, vbi Sveci propugnaculum extruxerant ſuum, ab iisdem advertitur, qui confeſtim tres nuncios Pernaviam per diverſas vias ad ſuos qui Pernaviæ erant expediverunt, vt illos de Polonorum exercitu certiores facerent. Quorum duo a noſtris intercepti, tertius tamen evaſit & eadem ferme hora Pernaviam venit, qua noſtri adventabant,

ſed nocte: neſciens tamen de numero noſtrorum, & qua mente eo venerant. Illi qui in civitate & arce erant, de noſtris notitiam habentes exiſtimantes eos veniſſe vt prædam aliquam ſecum absportarent, aliquot tormenta explodere jubent, vt ſymbolum darent ſubditis, hoſtem in confinibus eſſe, & vt ad ſylvas confugerent: Neſcii quid noſtri machinantur ſub mœnibus. Itaque cum in prima vigilia noctis noſtri cum Duce ſuo ſub mœnibus veniſſent & omnes ferme parati, armata manu civitatem adoriri & vallum aſcendere, antequam jaculatum fuiſſet ex tormentis in arce, verum auditis tormentis noſtri exiſtimantes jam Svecis conſtare, eos ſub mœnibus eſſe, perterriti recedunt ad ſylvas, ibi per diem noctemque latitantes, altera nocte, inceptum opus moliuntur. Sveci † putantes noſtros jam receſſiſſe inde ſecuri, bene quieſcunt. Itaque iterum ſub civitatem Chodkevicius cum ſuis nocte veniens, primo machinas tres, quas Petardas vocant pro effringendis portis, ſecum habens, clam deferre jubet ad portas civitatis a Gallis qui eas inſtruxerant: Noſtri eos paulatim ſubſequuntur absque vllo ſtrepitu, donec a vigilibus jam ſub ipſo vallo advertuntur, qui intimantes iis qui in arce & civitate erant hoſtes ſub mœnibus, trepidi arma rapiunt, jaculatur ex tormentis, nemo vero læditur ex noſtris. Interim noſtri adornant &

† Celebrabant ſua bachanalia & læti tripudia ſaltant.

applicant Petardas primo cancellis & portis civitatis, accensis effringnntur & ejiciuntur portæ. Nostri statim in civitatem irrumpunt, pugnatur acriter, ex vtraque parte cæduntur Sveci & Poloni promiscue, plures tamen ex adversa parte læduntur & vulnerantur non pauci ex nostris, etiam ipse Instructor & Magister Petardarum. In hac pugna, alii ascendentes per vallum præeunte Vexillifero Jacobo Madalausky qui tum etiam sclopeto læsus in vallo, mox & arcem occupant. Nostri invalescunt numero & viribus, arcem quoque invadunt, obvios quosque cædunt, cæteri videntes nostrorum impetum, palatium occupant inde se defendunt, donec crastina luce se victos esse & deceptos, dedere & misericordiam petere coguntur. Sic igitur verum illud vulgare: ars deluditur arte. Vbi enim Mansfeldius insperate Album Lapidem Polonis, sic Chodkevicius Pernaviam Svecis, eripuit, relicto ibidem Capitaneo Madalausky.

In vere hujus anni 1609. ne Mansfeldius iis qui Dunamundæ morabantur, suppetias ferre posset, duo adhuc propugnacula, alterum a Rigensibus alterum a Chodkevicio extruuntur, ita vt difficilis adeo esset ad arcem aditus. In Junio igitur triginta naves & sex mittuntur a Carolo Sudermanio in auxilium, quæ Dunamundæ detinebantur, sed propter propugnacula, quæ accessum navibus prohibebant, remotius a littore

anchora sua figere coacti sunt. Sed vt tamen Sveci suos animarent in arce, ne se dedant, vrinatorem aliquem & natandi peritum cum literis expediunt, nomine Appelmann, & in mare demittunt, qui medio milliari natando ad littus furtim ad arcem in arenis vt serpens repit, vt eo tutius ad suos perveniret & literas deferret: Verum nec hic astus quicquam profuit Svecis, nam a nostris advertitur, capitur vna cum literis. 4. Julii.

Rigenses autem hosti quoque suum ostendentes studium, triremes suas, vulgo Galleros tres & Milite & tormentis bene munitos mittunt, vt certent cum navibus triginta sex Carolinis, qui cum propius accedunt, vtrinque jaculatur ex tormentis, Rigenses crebrioribus ictibus navim primariam ita obruunt, vt submergeretur cum omnibus. Alteram vero navim quoque adoriuntur, malum & carbasa abrumpunt adeo vt vix effugerit. Cæteræ videntes hic locum longioris moræ non esse, vela dant ventis, & revertuntur qua venerant.

Dum hæc aguntur in Livonia, Rex Sigismundus III cum magno comitatu Vilnam venit, magno cum applausu excipitur Vilnensium: quo audito etiam Dux belli Chodkevicius ad regiam Majestatem Vilnam venit, petit vt illi augeatur exercitus, relicto in loco suo Thoma Dabrowa,

qui cum octingentis saltem equitibus & paucis peditibus, Dunamundum obsidet.

(4 Junii Caspar Matz Rothmagister sveticus cum 700 venit prædatum sub Pernaviam, sed is nisi cum pudore discedit.)

Expeditis negotiis apud S. Majestatem regiam, Dux belli Vilnâ rediens in Livoniam, aucto jam Milite, acrius premit eos, qui Dunamundæ obsides erant. Mansfeldius vero cum suis Dunamundæ suppetias ferre haud posset, aliud molitur opus, Pernaviam obsidet [18 Jul.] cum novem Millibus. Vt hac ratione Ducem belli Chodkevicium ab obsidione dunamundensi avocaret, ferretque suppetias Pernaviensibus, quo pacto sperabat Mansfeldius suis interim auxilium ferre posse, qui Dunamundæ pressi obsidione. * Obsides vero poloni Pernaviæ, fidentes Duci suo, strenue se tuentur: etsi multis machinationibus Mansfeldius deditionem ab illis extorquere conabatur. Nam & propugnacula extruxerat præsidiis & tormentis bene muniens, vt tanto vehementius Polonos terreret, quorum propugnaculum maxime nocivum fuit nostris, quod in antiqua

* In festo Pentecostes juxta stylum veterem, Jac. Madalausky, expedit 220 sub Lode, qui insperate incidentes in Germanos, vix arcem eorum occupassent, adeo vt nostri jam aliquot, pontem qui per noctem subducitur, apprehenderent, exurunt oppidum, armenta ad 400 abigunt, 50 equos Germanorum abducunt, intersiciunt nobiles.

Pernavia situm erat, ex hoc enim lædebantur nostri, quippe ex quo aquam haurire ex flumine obsidibus prohibebatur.

Mense vero Augusto, cum iam aliquot septimanis Pernavia obsidione pressa, Dux belli Chodkevicius quomodo suis ferat suppetias sollicitus, relicta parte exercitus sub Dunamundam cum tribus millibus tendit Pernaviam, 22 Augusti castra movit. Vltima Augusti quatuor milliaribus Pernavia vespertino crepusculo, cum Mansfeldio de adventu Ducis nostri innotuisset, timens ne hæc obsidio illius causam daret conflictus cum Polonis. Stratagemate excogitato, vt quod viribus difficile erat, arte & astu præstaret. Eligens iccirco ad tria millia ex suis animosiores & ad pugnam validiores, quibus mero propinato, animum majorem addit, vt castra Polonorum audacter invaderent, & incautos trucidarent. Temulenti itaque vti dictum est superius Mansfeldii miles, irruptionem maturat in castra Chodkevicii. Verum primo in excubias nostras impingentes, Duci de præsentia hostium referentes, vix illos præcedunt ad castra, subsequuntur e vestigio hostes, castra invadunt insperate. Verum parvo cum fructu. Nam Dux & milites velociores ad arma se proripientes, pedites qvoqve sclopetis fortiter hostem reprimentes, ex castris exturbant, qui vero vlterius in castra irrepserant, a lixis & calonibus cæduntur: fugientes vero nostri inseqvuntur

cædunt, circiter trecentos, ereptis quatuor vexillis, cæteri maturantes fugam, trepidi arma & equos deserunt: qværentes in sylvis latebras: periit in hac fuga Capitaneus Lodensis.

Mansfeldius hac suorum strage perculsus: vim Polonorum pertimescens, advertendo qvoqve se suo dolo deceptum, viam ad se, Polonis intercludere statuit. Jubet igitur propere sylvas succidere & viam qva nostris eundum, arboribus & trabibus varie stratis impedire: qvod ipsum per exploratores Dux advertens, qvi tum saltem quatuor Pernavia distabat milliaribus consilium init, cum suis, propositum neqvaqvam esse immutandum imo consulendum, qvomodo ad effectum res deducatur. Conclusum erat igitur aliâ viâ, siqvidem illa ab hostibus interclusa, sub Pernaviam eundum. Itaqve per sylvas & invia viginti milliaria & aliqvot insuper circumire coguntur, versus Felinum, inde vero Habselensem viam qva Revaliam itur Pernavia arripiunt, non sine magno militum incommodo qvippe qvi et itineris difficultate, cum per densissimas sylvas longius eundum, & fame inediaqve exhausti cum acinis & aqva saltem plurimi se sustentare debebant: tandem sexta Septembri Chodkevicius Dux, cum exercitu suo antiquam venit Pernaviam. Qui illa die duntaxat militem fessum quiescere permittit, sequenti vero

statim

statim cum tredecim vexillis peditum propugnaculum in antiqua Pernavia ab hostibus extructum, cujus superius mentionem feci, iis qui in arce & civitate obsides erant maxime nocivum, obsidere jubet, qui deditionem differentes, a nostris oppugnantur & expugnantur. Vi igitur obtento propugnaculo, quicunque in illo se tuebantur omnes interficiuntur, qui erant numero trecenti: e nostris cæsi septem, inter quos præcipuus erat Rothæmagister Joan. Przeczyszewsky, qui præeundo suis strenue, occiditur; plures viginti saucii. In propugnaculo accepta tormenta quinque grandiora ex iis duo; vexillum vnum.

Expugnato & occupato a nostris propugnaculo jubet dux Chodkevicius pontem extruere per fluvium Luba, qui tranandus erat a Polonis, si cum Mansfeldio confligendum esset: Mansfeldius præsentiscens pontem hunc sibi exitium fore, si diutius commorandum esset, desertis propugnaculis, Pernaviam fluvium trajecit, quo trajecto, cum Dux noster advertisset Mansfeldium discessum meditari, jubet nonnullos ex suis hostem provocare & irritare ad pugnam, qui in illa velitatione sane perpauci erant. Galli equites Mansfeldi, nostrorum paucitatem advertentes, alacriores facti multitudini confidentes nostros adoriuntur: qui illis non resistentes lento gradu impetum eorum sufferentes ad pontem vsque deducunt. Cæteri qui in auxilium velitantibus missi

a duce properantes per pontem, qui cum debilior erat, & onus tantum ſufferre eſſet impotens, rumpitur & ſubſidit, ſic ii qvi ab altera parte a noſtris deſtituti ab hoſtibus interempti fuiſſent, niſi pedites noſtri crebrioribus ictibus ſclopetorum Gallos avertiſſent, ſubmerſus tamen ex noſtris vnus, interficiuntur ex parte adverſa, vltra 50. Equites quoque noſtri vado reperto fluvium trajiciunt, & hoſtem in fugam convertunt.

Nocte ergo ſeqventi Mansfeldius ſibi tempus vlterius commorandi ſub Pernavia non reſtare advertens, cum noſtri vadum reperiſſent quo acceſſus patebat ad ſuos, clam civitatem obſidione ſolvit, & vlterius ſe proripit 9 die Novembris per duo milliaria per loca invia & paludoſa ſylvas ſuccidere curat, viam exercitui ſuo novam ſternens, noſtra caſtra circumire ſtatuit, & ne illi a noſtris (ſi fugiendum eſſet) via intercluſa eſſet, Revaliam properare ſe ſimulat: exercitum per aliqvot milliaria circumducendo ex parte Revaliæ caſtra ſua in loco figit munitiſſimo, milliari ſaltem a noſtris caſtris.

Chodkevicius autem cupidus prælii, mittit aliquot viros generoſos animo, ex ſuis, qui ſub ipſa caſtra Mansfeldii ſe conferrent, loci opportunitatem luſtrent, qui impingentes in excubias Mansfeldii, Vigiles profugos faciunt, octo equitibus ereptis, duobus interfectis hoſtibus & vno capto. Relatione facta Duci, de loci commoditate, qvem hoſtis occupaverat, & qvod propter fluvium difficilis pateret ad illos aditus, advertens Mansfeldium abjeciſſe animum, vt confligat, Dux noſter cum exercitu ſub Pernavia moratur ſeptimanis duabus. Interim annona & victualia advehuntur Pernaviam. Mora hac facta a noſtris, interim appulit frater Mansfeldii, qvi pro conſcribendo milite miſſus erat in Germaniam cum mille trecentis, is laudis cupidus ſvadet fratri, vt cum Polonis committat prœlium. Verum a Livoniæ Nobilibus, qvi tum qvoqve militabant cum Mansfeldio diſſuadetur. Deliberans iccirco Mansfeldius qvid facturus, ſiqvidem ſub Pernavia nihil effeciſſet, ſtatuit inito conſilio, ſuis qvi Dunamundæ erant in obſidione ſuppetias ferre: qvo intellecto Chodkevicius præveniens Mansfeldium, aliqvot diebus ante: caſtra ſua movit 22. Septemb., venit ſub Dunamundam 28. Septemb. Subſeqvitur Mansfeldius cum ſuo exercitu Chodkevicium 24. Septembris, venit in auxilium ſuis Dunamundam 6. Octobris.

Octiduo igitur Dux belli Chodkevicius cum exercitu ſuo qvieſcit anteqvam de Mansfeldii adventu qvicqvam audiebatur. De hoſtium igitur adventu cum per exploratores Duci innotuiſſet, qvibus Dux parvam adhibens fidem, velites vulgo Coſacos explorandi gratia mittit, qvi reverſi captivos ducunt, qvi rei dubiæ fidem faciunt. Confeſtim Dux claſſicum canere jubet, ad arma

ſe proripiunt Poloni: mox alii exploratores afferunt; hoſtem non niſi duobus milliaribus a caſtris diſtare. Noſtri aciebus inſtructis hoſti obviam procedentes eo die nihil efficiunt, qvoniam Mansfeldius nihil adhuc attentare auſus. Poſtera die & Mansfeldius & Chodkevicius vterque cum parato exercitu in apricum campum egrediuntur. Mansfeldius vero cui major erat cura arcis, quam conflictus, nam libenter abſtinuiſſet a conflictu, niſi vrſiſſet neceſſitas: plus technis ſuis & aſtu fidens quam viribus, callido invento vt ducem noſtrum illuderet, vſus. Dividens iccirco exercitum ſuum Mansfeldius in duas partes, alteram mittit vt caſtra Polonorum invadant, exiſtimando Ducem noſtrum, ad defendenda caſtra properare, interim autem dum circa caſtra occuparetur Dux, eum poſſe arcem cum ſuis irrumpere, ſibi perſuadebat. Verum Dux Chodkevicius ad omnes conatus hoſtis intentus, dolum & aſtum ejus intelligens continuit exercitum ſuum ſub monte, qvi Pontificius dicitur, [eo qvod olim in eodem monte Epiſcopus rigenſis, qvi anteqvam Enſiferi in Livoniam miſſi, ducem belli egit, cum Lothavis confligendo, ibi cum ſuis occubuit, nomen hujus Epiſcopi, qvi ordine ſecundus immediate Meinardum ſubſecutus erat Bertholdus Abbas Lucanus ordinis ciſtercienſium:] Hujus conflictus mentionem fecimus principio libelli, igitur hoc loco ſatis. Sub hoc inqvam

monte, Dux Chodkevicius hoſtem præſtolatur, qvi cum cernit hoſtem partem exercitus ſui miſiſſe verſus caſtra Polonorum: ſubito mittit aliqvot Rothas eqvitum germanorum, qvi hoſtem a caſtris avertant. Videlicet Gaſpari Thiſenhauſii, Gualteri Plettenbergii, Eqvites Piltinenſes, qui cum impetum hoſtium ſufferre impotentiores eſſent: Nam Mansfeldius omnium ſelectiſſimos, videlicet ſeptingentos Eqvites cataphractos eo miſerat, in qvos ſpem omnem collocarat, mittuntur in auxilium noſtris aliæ Rothæ, vtputa, duorum Germanorum Joannis & Waldimari fratrum Farensbeciorum Eqvites Curlandiæ Ducis: Verum cum ne hi ſufficerent, nam hoſtium exercitus erat tum ad mille ſeptingentos, [cum reliqvo namqve Mansfeldius adhuc ſe continebat, nam ſi fugam maturare coactus fuiſſet, vt haberet, qui eum tuerentur. Si vero victor euaderet, Polonos ſuperſtites ad internecionem deleret] mittuntur Rothæ Huſſarorum octo. Theodori Dabrowa, Thomæ Lacky, Alexandri Holowczynsky, Nicolai Hlebowicz, Joannis Kyſzcæ, Andreæ Wolowicz, qvi maxima cum difficultate paludem, qvæ exercitum Mansfeldii a noſtris dividebat, ſuperando perrumpentes acriter cum cataphractis eqvitibus congreſſi, qvi adeo conglobati præterea ferro ipſi & eqvi eorum vndiqve tecti, ter repulſam ab hoſtibus patiuntur: donec tandem arrepto animo hoſtes qvarto aggrediuntur,

& mars cederet æqvitati noſtræ palmam, ex acerrimo conflictu non ſine clade noſtrorum, laude vero ſuorum perenni reportarent, adeo vt ex cataphractis eqvitibus nullus evaſerit, qvin ad internecionem deleti, omnes ea in planicie vbi confligebant, occubuerint. Qvibus deletis Mansfeldius cernens ſuis machinis parum profeciſſe, vti etiam ſub Pernavia cum reliqvo exercitu Revaliam triſtis revertitur. Qvem noſtri inſecuti ad Gaviam vsqve plurimos ex hoſtibus in fuga trucidant. Perierunt in hoc conflictu præter illos ſeptingentos cataphractos, trecenti adhuc eqvites Germani, ducenti capti, ſigna militaria duodecim, cum tormentis omnibus hoſti erepta ſunt. E noſtris triginta circiter perierunt, ſi tamen perire dicuntur, qvi tam fortiter dimicando pro patria occubuere, ſeptuaginta ferme vulneribus ſaucii. Interfuit huic prœlio Baro qvidam a Schwarzſtat, qvi ſtudio in Livoniam * venerat, qvia multa de crebrioribus prœliis Polonorum & Svecorum in Germania inaudierat, & de victoriis tam illuſtribus Polonorum admiratus, qvi parva manu Ducem Sudermaniæ cum ſuis in fugam agerent, vt ſaltem modum confligendi Polonorum cum Germanis & exteris contemplaretur:

* In Marg. Croates Jo. Georgius a Schwarzſtat Liber Baro, qui a Comite Mauritio ex Belgia miſſus ad Carolum Chodkeviz.

ejusqve rei aliqvando in ſuis partibus vti oculatus teſtis, relationem ſuis facere poſſet.

Nec illud ſilentio prætermittendum, qvod apud interfectos reperta ſit moneta nova qvædam Mansfeldii ſtudio cuſa, cujus inſcriptio germanica phraſi ſic ſonabat, *oder itzt oder nimmer*: latine ſic ſonat: *aut nunc aut nunqvam*, ſubauditur vincendum. Certiſſimum omen, Mansfeldium, ſi victoriam hac vice non reportaret, vti eventus ipſe probavit, animum abjeciſſe, ſe abhinc non velle agere belli ducem adverſus Polonos, & Ducem Carolum Chodkevicium. Conflictus hic habitus eſt octava Octobris.

Poſtridie qvi in obſidione erant Dunamundæ, ſuorum ſtragem intelligentes, eo qvod Mansfeldius ſuppetias differebat, cum Dux Chodkevicius per tibicinem illis innoteſcere fecit de cæde ſuorum fratrum, exhibentes illis pro certo ſigno vexilla Germanorum duodecim, conſternati, qvamvis nec dum fidem dantes noſtris, rogant, vt concedatur interfectorum cadavera contemplari, qvibus viſis, relatione facta qvi in arce erant, ſuperiores ad deditionem faciendam animum inclinant, certis tamen initis conditionibus. Itaqve a Duce Chodkevicio qvatuor mittuntur ad præfectum arcis Sternſchilt, qvi pacta feriant, & Ducis nomine indicat conditiones. Vtpote Joan. Albertus vilnenſis Palat. Georgius prædictus Baro a Schwarzſtatt, Bartho-

lomæus Wazinsky & Gaſpar Thiſenhauſen Rotmagiſter. Rebus itaqve ſtabilitis, Dunamundenſes miſericordiam a Duce poſcentes noſtro, die nona Octobris arcem Dunamundam vallo novo & foſſis duabus circumſeptam iterum dedere coguntur: non tamen ea facilitate, qva Mansfeldius obtinuerat: multa namqve ſangvinis effuſione a noſtris recuperata eſt, qvam pretio & pecuniis Mansfeldius emerat.

Exercitus vero polonicus cum anno illo 1609 multa præclara in Livonia præſtitiſſet, nam & Pernaviam recuperaverat Dux, & conflictum hunc ſub Dunamundam felicibus auſpiciis maſcule peregerat: ſolutio tum illis militibus per annum & dimidium detenta fuit, eo qvia rex militem conſcribere juſſerat in Moſchoviam, in qvem contributiones & pecuniæ collectæ conferendæ erant, multis perpeſſis ærumnis & ſuperatis laboribus vndecima Octobris in Lithuaniam ad hyberna ſe confert, ibiqve moratur ad ſolutionem vsqve: relictis tamen Pernaviæ & aliis in arcibus præſidiis ſufficientibus & annona.

Mansfeldius autem exercitum ſuum per Revaliæ ditiones pro hybernis diſtribuit: cui pari modo ſolutio detenta a Carolo Sudermaniæ Duce, nobilibus atqve ſubditis moleſtus fuit: adeo vt Galli eqvites aliiqve exteri ſpoliantes incolas loci illius etiam ſtupra multa perpetrarunt. Qvod indigne ferentes nobiles revalienſes iccirco con-

ſpirant cum civibus & ſvecis militibus qvorum ſuperior erat Gaſpar Matthis, primo ad Mansfeldium mittunt, vt eos tanquam Dux eorum coerceat: Verum hi parum territi minis Mansfeldii, adhuc pejus qvam ante ſæviunt. Itaqve collectis copiis, Gaſpar Matthis, cum Gallis & equitibus germanis exteris confligunt, cadunt vtrinqve plurimi, ſic Dei judicio, qui manus effugerant Polonorum ſuis mucronibus interimuntur. Mansfeldius vero in Sveciam accerſitur a Carolo vt habiti conflictus cum Polonis ſeriem & rationem referat.

In Marg. Notatu dignum qvod hoc autumno, nobils qvædam fœmina, Butleri uxor in Curlandia ob nimium in veſtibus faſtum a Dæmone interficitur & opprimitur. Erat autem hæc mulier, Jo. Treideni filia,

Milites exteri qvi ſuperſtites remanſerant, tam Galli qvam Germani, videntes ſe a Carolo deceptos, accito ſibi duce Ponto della Gardo, in Moſchoviam pergunt, qvid vero præſtituri, experientur.

Circa Natalitia Chriſti, Gaſpar Matthis, ſuis qvi in propugnaculo Salis relicti, victualia mittere ſtatuens, viginti & aliqvot curribus oneratis, expedit cum commeatu verſus Salis, adhibendo pedites ſexaginta, de qvibus Swizinsky certior factus, qvi tum capitaneum egit Pernaviæ, mittit ex ſuis totidem, vt hoſtibus viam intercludant & commeatum eripiant, qvod noſtris ceſſit

feliciter. Nam et cæſis Svecis et ablatis curribus cum ſpoliis revertuntur Pernaviam.

Anno 1610 celebrantur comitia Regni, in qvibus ſub finem comitiorum in ſecretis Rex cum proceribus regni conſulit: Vtrum noſtris veniendum in auxilium, qvi in Moſchovia per annos aliqvot poſt mortem Demetrii militabant. Et Moſchovia ipſa principe ſuo deſtituta legitimo, ſubigenda, regnoqve polono aſſocianda. Nec hoc diſcordiarum tempore qvo Moſchovia bellis æſtuaret, ad Turcam vel ad alium Monarcham potentiorem devolveretur: a qvo deinceps Polonis periculum immineret, præſertim cum Moſchoviæ fines latiſſimi & Ducatus hic ampliſſimus, ducis ſit opus, gens vero ipſa barbara crudelis populoſa.

Vbi igitur conclusum fuiſſet, in hoc ancipiti rerum Dominio aptiſſimam fore occaſionem, ſi qvidem Moſchi inter ſe diſcordes de principe ſuo, alii Suyſcio alii Demetrio ficto adhærentes, vt rex Moſchoviam ſuo adjiciat imperio, qvæ ante formidabilis erat circumjacentibus Dominiis. Itaqve Rex exercitum colligens ſat inſtructum, menſe Junio tendit ipſe ſub Smolensk, cingit eam obſidione: ſub qva, anno integro commoratus, tandem Dei beneficio, atqve ſuorum ducum auſpiciis armata manu occupat & expugnat. Plura de hac obſidione & celebri reportata victoria: hoc loco inſerere, non viſum eſt, mei eſſe

inſtituti. Cum propoſitum ſit meum ea duntaxat perſeqvi, qvæ in Livonia geſta feruntur. Spero non defuturos, qvi hanc obſidionem & recuperationem difficillimam fuſius tradituri.

Anno vero 1610 Carolus Sudermaniæ princeps tandem aliqvando poſt crebriores ictus cautior factus vti piſcator ſero ſapere incipiens, ictu pertæſus jam belli cum vires defecerint, & ærarium ſit expilatum, mittit ad regem Sigismundum ſub Smolensk duodecim annorum poſcens inducias, [qvæ vtinam ratæ ſint, res enim cum perfidis eſt, vti experti ſumus.] Rex ſaltem, qvod bellum adverſus Moſchos inchoarat, ad ſeptennium vsqve annuit. Itaqve in Livonia per hyemem pacata ſunt omnia.

Vere autem ingruente circa finem menſis Aprilis naves pyraticæ aliqvot miſſæ a Carolo ſub Rigam vt mercatorum naves expugnarent & ſpoliarent, qvæ cum mercibus Rigam navigabant. Qvibus ſpoliatis Pyratæ in Curlandiæ Ducis ditiones irruptionem facientes, ad trecenta armenta ſecum abigunt: magna nobilibus & ſubditis loci illius damna intulerunt. Sic qvi ex præda ſe ſuſtentat, etiam cum pacem petat, a ſpoliis non abſtinet: largæ namqve ligulæ ex alieno ſcinduntur corio.

Menſe vero Majo nautæ qvi ex Oceano in balthicum mare navigare ſtatuerant ad emporia Livoniæ, cum inaudiſſent, naves aliqvot qvæ illos

præcesserant a Pyratis sveticis, qvorum superior erat Sternschilt, qvi capitaneatum egerat Dunamundæ, spoliatas, supplicant regem Daniæ, vt, siqvidem vectigalia illi qvotannis penderent, & non esset illis tamen tutum propter pyratas, navigare ad emporia qvo vellent, eas curaret cum suis navibus tute Rigam deducere & reducere. Justis autem rex Daniæ annuens nautarum petitis, octodecim naves majores cum tormentis alioqve apparatu bellico, in navalibus præliis vsitato instruere & adornare mandat, qvas vna cum mercatorum navibus mittit ad ostia Dunæ, qvas cum Pyratæ Caroli advertissent, subolefacientes periculum sibi imminere, ab armis & pugna abstinent. Epibatos vero navium regis Daniæ qvem Amiralum vocare sveverunt nautæ, mittit ad pyratam primarium Sternschilt, vt illico cedat ex oris illis, & naves vltro mercatorias nullas infestare præsumeret, alias, si non obtemperaret, se in mandatis habere vt vel cum illis decertet, vel captas ducat ad regiam Kopenhagen. Sternschilt sveticus Amiral videns se imbecilliorem esse qvam vt illlas devincat, nolens volensqve vela committere ventis cogitur, & pergit in Sveciam. Sic illa æstate Mare balthicum a pyratis qvi per decennium & vltra magnam singulis annis prædam Carolo afferebant, ex qva bellum cum Polonis inchoatum continuabat, purgatum, liberum nautis navigium præbuit.

Mense Junio superior pernaviensis Swizinsky, bis suos milites expedit, vt excursiones faciant in districtum revaliensem sub Lode & Habsal, qvi ablato pecorum & armentorum non parvo numero, redeunt Pernaviam: tempore induciarum cum nobiles ipsius loci sperarent se tutiores esse a nostris. Verum nobiles Habsalenses & Lodenses mittunt ad nostros cum literis rogantes, vt saltem equos, quos abegerant restituerent, de pecoribus non esset conquerendum, siqvidem forsitan inedia impulsi nostri victualia qværere tenebantur. Verum Pernavienses spretis petitis nobilium, nuncium cum risu expediunt. Nobiles vero Habsalenses & Lodenses congregata non parva manu, clam sub Pernaviam excursiones facere student, & talionem reddere nostris moliuntur. Nostri qui in arce & civitate tutiores: Equos suos in pascuis non longe a civitate pascentes. Itaque insciis nostris Germani sub mœnibus octuaginta equos Polonorum Equitum celerrime capiunt & abigunt: renunciantes Pernaviensibus: ne vitio vertant, nam qua mensura illi mensi fuissent: illis quoque remensum esset.

Fertur & illud pro vero, quamvis videtur ridiculum: quod a certis hominibus relatum habeo, quod inter collapsa rudera arcis felinensis: Dæmon singulis noctibus mœnia circumeundo excubias peragat: & vigilum more clamet & vociferet: neque mirum nam cum omnia devastata

ſint & diruta ita ut ab hominibus inhabitari nec arx nec civitas poſſit, aptum ſua manſione habitaculum Dæmon ceperit, & quod diu hominum vigilia tuebatur ab incurſibus hoſtium, nunc illius vigiliis cuſtodiatur, ne homines ibi forſitan amplius habitandi locum commodum inveniant.

Ipſis Kalendis Julii Wilnæ in Lithuaniæ Metropoli tanta conflagratio excitata, ut civitatis pars quarta vix remanſerit, adeo deplorandum hujus civitatis excidium fuit, ut non modo lapideæ & Magnatorum aulæ, quarum ad 5000: Verum ipſa regia & arx cum templo cathedrali parochiali & aliis cœnobiis aliquot igne conſumpta. Illud autem in hac conflagratione memoratu & admiratione dignum accidit: quod ſacellum D. Caſimiri adjunctum templo cathedrali illæſum remanſerit, cum tamen adeo fuit vehemens incendium, ut parietes & fornices nimia flamma debilitati ad fundamenta usque corruerint. Hujus conflagrationis narratio, etſi non ſpectat ad hiſtoriæ hujus ſeriem, tamen, quia unde hoc incendium excitatum ſit ignoratur, & quia plerique ſentiunt per proditores Svecos & Moſchos id factum, iccirco hujus rei mentionem facere hoc loco, non duxi ſupervacaneum.

Menſe Octobri hujus anni 1610 Equites noſtri qui Pernaviæ præſidia civitatis a duce Chodkevicio relicti erant, ſecundo propter annonæ & victualium penuriam in fines Revaliæ irruptionem

nanciſcendæ prædæ cauſa facere coguntur, qui inſciis ejus loci nobilibus, eo venientes, non parvum illis intulerunt damnum, quippe cum ad ducenta ferme armenta inde ſecum abigerunt. Redeuntes itaque cum larga præda, ſuperior arcis Swizinsky ab equitibus contendit, ut peditibus ex ſua præda qui pari modo inedia premebantur aliquid impertirentur, recuſantes equites eo quia pedites non cum illis unâ periculum ſubiere. Conſtituit Swizinsky pedites ſuos quoque cum 20 Equitibus mittere prædatum. Sveci vero audientes de incurſione noſtrorum, facta ſub Lode & in finibus Revaliæ, atque de damno a noſtris illato, certiores facti, conſtituerunt talionem reddere noſtris. Clam igitur expediunt quinque vexilla equitum peditumque promiſcue in ditiones Lothaviæ, quæ ſub Burtnik, Lemſal, Sigwolt & alibi ſubditos pauperes deprædabantur. Noſtri qui Pernavia miſſi erant, pro acquirenda præda inſcii de Svecis, qui jam revertebantur cum præda, incidunt inſperate in Svecos, dimicant cum illis. Verum alia adhuc vexilla tertia Svecorum a tergo adoritur noſtros, cum jam effugii locus ob multitudinem hoſtium, non conceditur, non pauci a noſtris, tum ea in pugna occubuere. Vti ferunt circiter 50. alii uti poterant fugâ ſibi vitam conſuluere. Inter quos duo Equites egregii ex Rotha illuſtriſſimi Palatini Vilnenſis perierunt.

Menſe Novemb: Dominus Liſſowsky unus ex Toparchis qui in Moſchovia non cum parva militum manu adverſus Moſchos militabat, collecto milite, 8000 Svecos, qui Pleſcoviam obſederant, veniens Pleſcovienſibus in auxilium, a mœnibus repulit, quorum Campiductor erat Pontus della Garda. [Qui intra ſuos jam hærentes] cum Liſſowsky cum ſuo exercitu ſub Narvia Moſcovitica caſtra metaſſet. Narvia germanica (Iwangorod) quæ e regione, fluvio mediante, ſita eſt, vim verita Liſſowsky, ſupplicat Pontum dell Garda Campiductorem Caroli Sudermaniæ Ducis, ut hoſtes ab illorum cervicibus removeret. Quapropter Pontus collectis undique viribus, nolens volensque conflictum parat adverſus Liſſowsky. Commiſſo prœlio utrinque decertatum maſcule, non paucis cæſis ex utraque parte. Obtenta tamen victoria a Liſſowsky. Hic conflictus cauſa fuit, ut ſueticus exercitus ſe contineret intra fines ſuos, alias forſitan, niſi Liſſowsky illis obſtitiſſet Livoniam invaſiſſent, & deprædati fuiſſent. Sic hoc anno rex ab afflictis Livoniæ incolis hoſtes avertere dignatus eſt. Hoc tempore Narvia germanica igne conflagrata magnum civitati excidium attulit.

Anno 1611 initis induciis cum Sudermaniæ Principe, ut ſupra retulimus, Livonia de novo ex alia parte periclitatur. Nam Moſchi videntes ſuas

ſuas ditiones depopulari a Polonis, Livoniæ qvia finitima eſt Moſchoviæ ex vna parte, cladem inferre minantur. Inde forſitan audentiores facti, qvod regem Sigismundum jam per ſemeſtrem ſub Smolensk commoratum fuiſſe, & adhuc parum effeciſſe intelligerent. Fidentes ſuos maſcule ſe defenſuros, vt rex infecta re diſcedere a Smolensk cogeretur. Vlciſcendo igitur injuriam & damna reſarciendo ſua, Livoniam invadere moliuntur. Qvod animadvertens Dux belli Chodkevicius, colligens militem mille qvingentorum primo in finibus Livoniæ & Moſchoviæ cum ſuis ſe collocat. Moſchi irruptiones facere jam timentes in Livoniam, intra ſuos ſe fines contineri coguntur. Dux vero ne fruſtra collegiſſe videretur exercitum, ac ne ociaretur: vt regi qvi ſub Smolinsky morabatur, qvalecunqve præſtaret obſeqvium, ſi ab altera parte Moſchos infeſtaret: parat Piecurum [*Petſchur*] oppugnare. Vbi cænobium Divæ Virginis fundatum eſt Rhutenorum. Dictum autem eſt, hoc monaſterium Piecuri a criptis ſubterraneis, in qvibus olim cum Moſchovia adhuc Atheiſmo laboraret, viri religioſi qvi eam ad Chriſti cognitionem perducere conati ſunt in perſecutionibus deliteſcerent. Tandem ſtudio inhabitare a monachis cœpta ſunt, adeo vt tanta fuerit religioſorum freqventia in ſpeluncis iſtis, vt Duces Moſchoviæ ibi fundarint Monaſterium Deiparæ Virginis, qvam illi

[пречистая] *præcistaja*, id eſt, intemeratam vocant. Hoc cœnobium cum opportunitate loci ſit munitiſſimum, vt vix expugnari poſſe creditur. Dux per inſidias eum primo obtinere contendit ſine militum jactura. Petardam inſtrumentum bellicum, qva portæ facile effringuntur etiam robuſtiſſimæ & firmiſſimæ, inſtruere curat. Clam intempeſta nocte eam portis civitatis applicare jubet, per Gallos milites qvi inſtructores erant hujus machinæ. Qva ad portas applicata, cum vi tormenti hujus portæ effractæ fuiſſent, Velites noſtri confeſtim irruptionem faciunt in civitatem, inſciis Moſchis: qvibus cum non ventum erat cito in auxilium ab eqvitibus noſtris, cum advertiſſent Moſchi dolum, facile ex civitate exturbantur. Itaqve ſic infecta re Dux diſcedere cum ſuo milite cogitur. Factum id ante feſtum Paſchæ.

In Majo ſecundo contendit Dux, idem monaſterium jam vi expugnare. Cingit illud obſidione, tormenta advehuntur bellica Rigâ & Dorpato, cum jam magna pars mœniorum crebris tormentorum ictibus demolita fuiſſet, jubet bis vi incurſionem facere ad civitatem. Qvo tempore cum noſtri impetum facere contendunt ad mœnia civitatis, religioſi omnes ex monaſterio in civitatem cum proceſſione & ſacra effigie Deiparæ Virginis, qvæ apud illos magno in honore

habetur, timentes omnes proni in terram corruunt opem Deiparæ Virginis implorando vt habitaculum ſuum ab hoſtibus illæſum conſervet. [Vbiqve curat.] Vulgus vero cæterum, mœnia & loca qvibus noſtri civitatem adoriuntur, tueri & defendere jubent. Cæſis itaqve plurimis ex noſtro exercitu, præſertim Gallis eqvitibus & peditibus Polonis, cum nihil efficere poſſent noſtri, Dux a mœnibus recedere & obſidionem ſolvere cogitur.

Erat et id adjumento Livoniæ, qvoties ab hoſtium incurſionibus qvietior eſſet, qvod dum iſta ſub Pecuri aguntur, et rex ſub Smolensk cum exercitu moratur, Rex Daniæ ob injurias ſibi a Carolo Sudermaniæ Principe illatas, eidem bellum indicat. Parat iccirco naves adverſus Carolum, committit primo cum Carolinis navali prælio, in qvo dum exercitus Daniæ ſuperatus: alium conſcribens exercitum, Rex Daniæ pergit in Sveciam, primo Kalmar arcem a finibus Daniæ munitiſſimam obſidet, et expugnat. Deinde pergit ſub Regiam Stockholm, qvam cum obſidione cinxiſſet Carolus pacis conditiones nolens volensqve ineundo, bellum & controverſiam dirimit, at neſcio ſi cum damno an emolumento ſuo.

Sopitis igitur diſcordiis Carolus vrget, cum jam ſentiret ſe, adverſa valetudine debilitari, vt

proceres Regni Sveciæ, filium ejus majorem regem Sveciæ inaugurare vellent, qvod negotium cum ob multa qvæ hac in re conſideranda fuerunt, dilationem reqvirit. Carolus tot malis perpetratis viam qvoqve vniverſæ carnis ingreditur.

Parta igitur & recuperata Smolensk a rege Sigismundo III, non ſine immortalis gloriæ fama, (nam antea Smolensk cum Ducatu ſeverienſi magno Ducatui Lithuaniæ ſubjecta erat,) Rex Carolum Chodkevicium belli Ducem, poſt obitum fortiſſimi herois Domini Joannis Petri Sapihæ, qvi multa præclara perpetuaqve memoria digna in Moſchovia præſtitit, cum ſuo milite in Moſchoviam ablegat, committendo illi vt abſente rege Moſchoviæ rebus præeſſet, & diſſidias, qvæ non raro in tali ſtatu, vti nunc Moſchovia conſtituta eſt ſuboriri ſolent, ſedaret: Et regis adventum ibi cum exercitu copioſiori præſtolaretur.

Circa finem hujus anni 1611 Pleskovienſes Moſchi & reliqvi in finibus Moſchoviæ & Livoniæ degentes, propter irruptionem qvorundam a noſtris factam in Moſchoviam, nanciſcendæ prædæ gratia (cujus factionis autores fuerunt Borzimowsky Rothmagiſter & Ralſa, qvidam Lithuanus) talionem reddentes, non parva manu Livoniam invadunt, aliqvot diſtrictus vaſtant & depopulantur, videlicet novogrodenſem, Layſenſem, Kirrempeenſem &c. magnam ex Livonia in Moſchoviam *prædam* abigunt. Captis nonnullis nobilibus Polonis cum vxoribus & liberis inter qvos vir bonus Rogozinsky vir militaris cum ſuis omnibus in Moſchoviam abductus. Ita vnius alteriusve avaritia, cauſa extitit plurimorum exitii.

Cum igitur Carolum Sudermanium dixerimus diem ſuum obiiſſe, qvi per annos 12 bella ciebat in Livonia, alterum vero Carolum Chodkevicium Ducem belli in Livonia ſereniſſimi regis Sigismundi III in Moſchoviam ablegatum. Neceſſe erat vt bellum qvoqve tam diuturnum & perniciosum aliqvando dirimeretur. Et qvi ad pacem ineundam induci non poterat, vnius hic mortis ſpiculo tactus, finem belli facere & ab armis abſtinere cogitur. Virulentus ſane animus & rabioſus, qvi etiam cum impar ſit, & crebris cladibus devictus, fermeqve deletus, ſubmittere ſe & pacem qværere recuſat. Juſto igitur Dei judicio prius e vita cedere compellitur, qvi prius anſam belli dederat. Qvia vero Carolo Chodkevicio hujus belli livonici cum magna nominis ſui fama ac laude perenni, finem facere a Superis immortalibus conceſſum eſſet: is qvoqve mire optime hujus hiſtoriæ noſtræ Colophonem imponat. Deo immortali habendæ ſunt gratiæ, qvi tam protervis atqve ſuperbis hoſtibus gentis

polonæ, ex eadem qvoqve æmulos tales & belli duces huic regno largitus, qvi efferos hostium animos domare, & vires arcesqve copiosas in qvibus confidunt Dei præpotentis & beatissimæ Virginis auxiliis, fundere & superare expeditissime norint. Cui pro vniversis beneficiis & collatis victoriis genti nostræ, sit honor & laus per immensa secula. AMEN.

APPENDIX.

Hermann v. Brevern tradit in kurze Anzeige derer Scribenten, aus welchen die Historie von Liefland nach Möglichkeit zusammen gefaßt werden könnte, *liber manu scriptus. P.* 4

Livonicæ Historiæ compendiosa series, Auctore Dionysio Fabricio conscripta. Wer dieser Fabricius gewesen, ist mir nicht kund, soviel erhellet aus seiner Schreibart, daß er ein Liefländer römischer Religion gewesen seyn mag. Anfangs muthmasete ich ob er nicht ein Sohn des Dionysii Fabri aus Pommern gewesen seyn möchte, welcher zu Herr Meisters Plettenberg Zeiten der Liefl. Ritterschaft Syndicus, und ein in den Rechten erfahrener Mann gewesen, immaßen deßen so genandtes Liefländisches Ritter-Recht, oder viel mehr die damahlige Form der gerichtlichen Processen in Liefland in einigen Büchern in 4to. gedruckt vorhanden, und denen rechten Liefländischen Ritter-Rechten beygefügt ist. Allein nachdem Fabricius deßen, in Erzehlung deßen, so sich unter Plettenberg zugetragen, umbständlich erwehnet, ohne Beyfügung, daß er demselben mit einiger Verwandschafft zugethan, welches er ob merita dieses Mannes und seinen daraus ihme zuwachsenden Ruhm nicht wohl würde unterlassen haben, als bin auf andere Gedanken gerathen. Uebrigens hat er in seiner Historie eines guten Lateins sich gebrauchet, und in der Präfation seine Intention

mit mehrern dargethan. Zugleich anführend, wie schwer es sey, eine vollständige Historie von Liefland aus Mangel der verstörten erzbischöflichen Bibliothek zu Kokenhusen abzufassen.

Adhuc quædam Dionysium Fabricium spectantia, ex Epistola Viri sæpius laudati atque doctissimi J. C. Brotze, quæ vt pace Viri eruditissimi quem veneror, in celebritate versentur, oro.

Im J. 1784 schrieb ich an Gadebusch wegen des Dion. Fabri, und äußerte mich, daß ich Pomeranum für seinen rechten Vaterlands Namen hielte; weil ich in meiner Abschrift das Wort Pomeranus über dem Titel neben dem Namen beygesetzt fände. Gadebusch antwortete also:

„ Dion. Fabri der die compendiosam seriem Historiæ Livonicæ geschrieben hat, ist von dem Ordens Syndico ganz verschieden. Hier sind meine Gründe 1. geht die Series bis 1610 wie Arndt bezeugt 2. der Ordens Syndicus mag höchstens bis 1550 gelebt haben; denn 1504 that er schon die Reise nach dem gelobten Lande. 3. Der Mann der in Ihrem Exemplare beygeschrieben Dion. Fabri Pomeranus, hat vielleicht keinen andern gekannt, und den Ordens Syndicus nicht recht gekannt; es ist höchst wahrscheinlich, daß dieser ein Evangelischer gewesen ist. 4. Der Geschichtschreiber Dionysius Fabricius war Probst zu Velin, und kommt in unserm Rathsprotokolle 1604 S. 14. und 17. vor. “